

วตุตา ภเยน ตุณฺหิ อโหสิ. ส่าปี ทสฺเม "ข้างเด็ก, เจ้าอย่าบอกใคร ๆ นะ" ก็ไ้
 มาเส ปุตุตฺ วิชายิตฺวา นวภาชนํ นิ่งเสี่ยวด้วยความกลัว. ฝ่ายนางไตคลอด
 อาหารเปตุวา ตตุถ ตํ ทารกํ บุตรในเดือนที่ ๑๐ ให้คนเอาภาชนะใหม่มา
 นิปชฺชาเปตุวา ตํ ภาชนํ ปิทฺหิตฺวา อุปริ แล้วให้ทารกนั้นนอนอยู่ในภาชนะใหม่นั้น ปิด
 ปุปฺพทามานิ จเปตุวา "อิมํ สีเสณ ภาชนะนั้น แล้ววางพวงดอกไม้ไว้เบื้องบน
 อุภฺชิปิตฺวา กนฺตุวา กงฺกาย วิสฺสชฺเชหิ, สั่งนางทาสีว่า "เจ้าจงเทินภาชนะนี้ไป
 'กั อิทนฺ'ติ จ ปุญฺจา 'อัยยาย เม ปลอยเสียที่แม่น้ำคงคา, และเจ้าถูกถามว่า
 พลิกมฺมนฺ'ติ วเพยฺยาสี"ติ ทาสี อาณา เปสิ. "นี่อะไร" ฟังบอกว่า "เป็นปลั๊กกรรมของ
 ส่า ตถา อกาลิ. นายหญิงของฉัน". นางทาสีไ้กระทำให้
 ตามนั้น.

๑-๑ เหมฺจาคงฺกายปิ เทว อิตฺถิโย แม้ที่ตอนไตแม่น้ำคงคา หญิงสองคนกำลัง
 นุทายมานา ๑ ตํ ภาชนํ อุทฺเคน อาบน้ำอยู่เห็นภาชนะนั้น ถูกน้ำพัดมาอยู่
 อาทริยมานํ ทิสฺวา เอกา "มเยหตฺตํ หญิงคนหนึ่งกล่าวว่า "นี่เป็นภาชนะของฉัน".
 ภาชนนฺ"ติ อาห. เอกา "ยํ เอตสฺส หญิงอีกคนหนึ่งกล่าวว่า "สิ่งใดอยู่ภายใน
 อนุโต, ตํ มยฺहनฺ"ติ วตุวา ภาชเน ภาชนะนี้, สิ่งนั้นเป็นของฉัน" เมื่อภาชนะ
 สฺมปฺตเต ตํ อาทาย ถเล จเปตุวา มาถึงแล้วจึงจับภาชนะนั้นวางไว้บนบก เปิด
 วิวริตุวา ทารกํ ทิสฺวา เอกา "มม ดูเห็นทารก หญิงคนหนึ่งกล่าวว่า "ทารก

๑-๑ อ. เหมฺจา คงฺกาย ปิญฺเจ อิตฺถิโย
 นุทายมานา.

คุณรัตนกา สาสวรรวิทย์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สังฆกรรมปกาสินี. ป-พ. ๘-๑๒

ภาชนนุ"ติ วุตตตตฺตา "ทารโก มเมว เป็นของฉันคนเดียว เพราะฉันกล่าวว่า
 โหตี"ติ อาท. เอกา "ยํ ภาชนสฺส "ภาชนะเป็นของฉัน". หญิงอีกคนหนึ่ง
 อนฺโต, ตํ มมา"ติ วุตตตตฺตา "มม กล่าวว่า "ทารกเป็นของฉัน เพราะฉัน
 ทารโก"ติ อาท. กล่าวว่า "สิ่งใดอยู่ในภาชนะ, สิ่งนั้นเป็น
 ของฉัน".

ตา วิวทมานา วินิจฺฉยํ คนฺตฺวา อมฺจุเจสุ หญิงทั้ง ๒ นั้น โตเถียงกันอยู่ ได้ไปศาล
 วินิจฺฉิตฺตุํ อสฺสโกนฺเตสุ รณฺโณ สนฺตีกํ เมื่อพวกอำมาตย์ ไม่สามารถจะตัดสินได้
 อคมฺสุ. ราชา ตาสํ วณฺํ สุตฺวา "ตฺว จึงได้ไปสู่ราชสำนัก. พระราชาได้ทรง-
 ทารกํ คณฺห, ตฺว ภาชนนุ"ติ อาท. สดับคำของหญิงทั้ง ๒ นั้นตรัสว่า "เธอจง
 ยาย ปน ทารโก ลทฺโธ, ส่า มหา- รับทารกไป เธอจงรับภาชนะไป" ดังนี้.
 กจฺจายนตฺเตรสฺส อุปฺภุจายิกา โหตี. ฝ่ายหญิงที่โตทารกมา เป็นอุปภุจายิกาของ
 ส่า ตํ ทารกํ "เตรสฺส สนฺตีกเ พระมหากัจจายนเถระ. หญิงนั้นจึงได้บำรุง
 ปพฺพาเชสฺสสามี"ติ โปเสสิ. ตสฺส เลี้ยงทารกนั้นด้วยหมายใจว่า "เราจะให้
 ชาตทิวเส คพฺภมลสฺส โธวิตฺวา ทารกบวชในสำนักของพระเถระ". ในวันที่
 อนปนีตตฺตา เกสา ชฺฉิตฺตา หุตฺวา อญฺจุสุ. ทารกนั้นเกิด เพราะเหตุที่มลทินแห่งกรรม
 เตนสฺส ชฺฉิโล เตวว^๑ นามํ อภิสุ. มิได้ชำระล้างกำจัดออกไป เส้นผมจึงได้
 ยุงเหยงอยู่. ด้วยเหตุนี้คนทั้งหลายจึง
 ขนานนามทารกนั้นว่า ชฺฉิล ดังนี้.

^๑ ฉ. ชฺฉิโลเตว.

ตสฺส ปทสา วิจรณกา เล เถโร ในกาลที่ทารกนั้นเดินได้ พระเถระ
 ตํ เกหํ ปิณฑาย ปาวิสิ. อุปาสิกา เถโร ได้เข้าไปบิณฑบาตยังเรือนนั้น. อุปาสิกา
 นิสีทาเปตฺวา อาหารมทาสี. เถโร นิมนต์ให้พระเถระนั่ง แล้วไถถวายอาหาร.
 ทารกํ ทิสฺวา "อุปาสิกเก ทารโก เต พระเถระเห็นทารกแล้ว ถาว่า "อุกร
 ลทฺโธ"ติ ปุจฺฉิ. "อาม ภนฺเต อิมานํ อุปาสิกาเธอไถทารกมาหรือ?". นางตอบ
 ตุมหากํ สนฺติเก ปพฺพา เซสฺสนฺติ โปเสสิณฺ"ติ ว่า "พระคุณเจ้าผู้เจริญเจ้าข้า คิฉันบำรุง
 อาท. เถโร "สาธฺ"ติ ตํ อาทาย เลี้ยงทารกนี้ ด้วยหมายใจว่าจักให้วชิใน
 คจฺจนฺโต "อตุถิ นุ โข อิมสฺส กิหิสฺมปฺตฺติ- สำนักของพระคุณเจ้า". พระเถระตอบว่า
 มนุภวิทฺตุํ ปุณฺณกมฺมณฺ"ติ โอโลเกนฺโต "ดีแล้ว" ไถพาทารกนั้นไปตรวจดูอยู่ว่า
 "มหาปุณฺโณ สฺตฺโต มหาสมฺปตฺติ ออนุ- "บุญกรรมเพื่อจะเสวยสมบัติของกฤหัสถ์แห่ง
 ภวิสฺสตี, ททโร เอว จ ตาว, ฌาณมฺปิ ทารกนี้ มีอยู่หรือหนอ" คิดว่า "ทารกเป็น
 ตาว ตสฺส^๑ ปรีปากํ น คจฺจนฺตี"ติ สัตว์ผู้มีบุญมากจักเสวยสมบัติใหญ่, และ
 จินฺเตตฺวา ตํ อาทาย ตกกฺกสิลา ยํ เอกสฺส ทารกนี้ก็ยังเข่าวอยู่ก่อนที่เคี้ยว, แฉฉาณ
 อุปฺภูจจากสฺส เกหํ อคมาสิ. ของเธอก็ยังไม่ถึงความแก่กลากอน" จึงไถ
 พาทารกนั้น ไปสู่เรือนของอุปัฏฐากคนหนึ่ง
 ในเมืองตักกสิลา.

โส เถโร วนฺทิตฺวา จิตฺโต ทารกํ ทิสฺวา อุปัฏฐากนั้นยื่นนมัสการพระเถระ เห็นทารก
 "ทารโก ภนฺเต ลทฺโธ"ติ ปุจฺฉิ. "อาม แล้วถาว่า "ไถทารกมาหรือขอรับ" ตอบว่า

^๑ ฉ. ตาวสฺส.

คุณนงนุช สุวรรณสิงห์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสฺเสว อปฺเปสิ.

นี่เป็นค่าของสิ่งโน้น, นี่เป็นค่าของสิ่งนี้"
 ดังนั้นแล้ว ไ้คมอบทุนทั้งหมดแก่ภุมพินัน
 นั้นเทียว.

ภุมพิกโก ปสฺสึทิตฺวา "อนคฺโข ปุริโส ยตฺถ
 กตฺถจึ ชีวิตุํ สมนฺตฺโถ"ติ อตฺตโน วยปฺปตฺตํ
 ธิตรํ ตสฺส ทตฺวา "เคหมสฺส กโรธา"ติ
 ปุริเส อาณาเปตฺวา นิฏฺฐิตฺวา เคเห
 "คจฺฉนฺตํ ตุมฺเห, อตฺตโน เคเห วสฺธา"ติ
 อาห. อถสฺส เคหวิสนกาเล เอเกน
 ปาเทน อุมฺมาเร^๑ อุกกนฺตมตฺเต เคหสฺส
 ปจฺฉิมภาเค ภุมฺมิฏฺฐาเน อสฺสึทิตฺวา
 สุวณฺณปพฺพโต อญฺจहि. ราชา กิร "ชฺฎิลสฺส
 เคเห ภุมฺมิ ฆินฺนิตฺวา สุวณฺณปพฺพโต
 อญฺจิตฺวา"ติ สุตฺวา ตสฺส เสฏฺฐิฉฺฉตฺตํ
 เปเสสิ. โส ชฺฎิลเสฏฺฐี นาม อโหสิตี
 อยมสฺส ปุณฺณวโต อิทธิ.

ภุมพินชอบใจแล้วคิดว่า "บุรุษผู้หากำมิด
 สามารถจะเลี้ยงชีพไม่ว่าที่ใดที่หนึ่ง" จึงได้
 ยกลูกสาวผู้เจริญวัยแล้วของตน ให้แก่เขา
 สั่งคนว่า "ให้สร้างเรือนหอให้แก่เขา" เมื่อ
 เรือนหอสำเร็จแล้วกล่าวว่า "ไปเกิดลูก
 อยู่ในเรือนของตนเกิด" ดังนั้น ครั้นถึงเวลา
 ที่ชฎิลนั้นขึ้นบ้านใหม่ พอเหยียบธรณีประตูไป
 ก้าวเดียว ภูเขาทองผุดขึ้นสูง ๘๐ ศอก
 ที่พื้นดินหลังเรือนหอ. ได้ยินว่า พระราชา
 ได้ทรงสดับว่า "ภูเขาทองชำแรกแผ่นดิน
 ผุดขึ้นใกล้เรือนหอของท่านชฎิล" จึงได้ทรง
 ส่งฉัตรเศรษฐี พระราชทานไปให้แก่ท่าน
 ชฎิลนั้น. เขาจึงได้มีชื่อว่า ชฎิลเศรษฐี
 เรื่องราวที่กล่าวมานี้เป็นฤทธิ์ของท่านผู้มีบุญ
 ของชฎิลเศรษฐีนั้น.

^๑ อ. อุมมาร์.

คุณโชคชัย-คุณสมใจ ดิษฐบรรจง และคุณสุน ไชยสาม
 ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ คุณพ่อเหม-คุณแม่หนู ไชยสาม

เมณฑกสฺส^๑ กหปติสฺส^๒ ปุณฺณวโต
 อิทธิตี เมณฑโก^๒ นาม วิปสฺสิมฺหิ ภควติ
 กตาธิกาโร มคธรรฎเจ ภทฺทียนคเร เสฎฺฐี.
 ตสฺส กิร ปจฺฉิมเคเห อฏฺฐกรีสํมตฺตฎฺฐาเน
 หตฺถิสฺสอสฺสภปฺปมาณา สุวณฺณเมณฑกา
 ปจฺวี ภินฺทิตฺวา ปิฎฺฐจียา ปิฎฺฐี ปหฺรมาณา
 อฏฺฐหีสฺสุ, เตสํ มุขेषฺสุ ปณฺจวณฺณานํ
 สุตฺตทานํ เคนฺฑุกา ปกฺขิตฺตทา โหนฺติ.

คำว่า ฤทธิ์ของเมณฑกคฤหบดีเป็นฤทธิ์
 ของท่านผู้มีบุญ มีเนื้อความว่า คฤหบดีชื่อว่า
 เมณฑกะ เป็นผู้ใดกระทำบุญญาธิการไว้ใน
 พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสี เป็นเศรษฐี
 อยู่ในเมืองภัททียนคร แคว้นมคธ. ได้ยืมว่า
 ในสถานที่ประมาณ ๘ กรีส หลังเรือนของ
 เมณฑกเศรษฐีนั้น มีแพะทองคำประมาณ
 เตาช่าง เتامมา และเตาโคอุสภโคไฉ่แรก
 แผนคินผูกขึ้นเรียงหลังกัน, เขาได้ใส่กลุ่ม
 คาย ๕ สี่ไว้ในปากของแพะเหล่านั้น.

สปปิเตลมธฺฐพฺภาณิตาที่หิ วา^๓ วตฺตจฺฉาทน-
 หิรณฺณสุวณฺณาที่หิ วา^๓ อตฺเต สติ เตสํ
 มุขโต เคนฺฑุกํ อปฺเนนฺติ. เอกสฺสปิ
 เมณฑกสฺส มุขโต สกฺลชฺมุพฺพิปวาสีนํ

เมื่อมีความต้องการควยเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง
 และน้ำอ้อย เป็นต้น หรือควยผ้าเครื่องนุ่งห่ม
 เงินและทอง เป็นต้น ก็ดึงกลุ่มคายออกจาก
 ปากของแพะเหล่านั้น. เนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง

^๑ ฉ. ก. เสฎฺฐีสฺส.
^๒ วิ. มหา. ๕/๑๑๑ อังเก เกสชฺชก-
 ขนฺธเก เจว ธมฺมปทฏฺฐกถายณฺจ
 (๗/๒๔) วิตุถาเรน วตฺต อาคตํ.
^๓ ฉ. จ.

คุณไชยชัย-คุณสมใจ ศิษฺฐบรรจง และคุณฮุ้น ไชยสาม
 ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ คุณพ่อเทม-คุณแม่หนู ไชยสาม

ปโทหนัก สุปปีเตลมธฺพณิตวตฺถจฺฉาตฺน-
หิรณฺณสุวณฺณํ นิกฺขมตี^๑ ตโต ปฏฺจายเส
เมณฺทกเสฏฺฐีตี ปณฺณายีตี อยมสฺส ปุณฺณวโต
อิทธิ^๒

น้ำอ้อยผาและเครื่องนุ่งห่มเงินและทองยอม
ออกจากปากของแพะแม่ตัวหนึ่ง เพียงพอแก่
ชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น. ตั้งแต่นั้นมาท่านเศรษฐี
นั้นก็ปรากฏชื่อว่าเมณฑกเศรษฐี เรื่องราวที่
กล่าวมานี้ เป็นอุทธฺ์ของท่านผู้มีบุญของท่าน
เมณฑกเศรษฐีนั้น.

โฆสิตสฺส คหปตีสฺส ปุณฺณวโต
อิทธิ^๓ โฆสิตโต^๓ นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺธเช
กตาธิกาโร สกฺกกรฺมฺเจ โกสมฺพิยํ เสฏฺฐี.
โส กิร เทวโลกโต จวิตฺวา โกสมฺพิยํ
นกรโสภินิยา กุจฺฉิสฺมี นินฺพคฺคตี. ส่า ตํ
วิชาตทิวเส สุปฺเป สยาเปตฺวา
สงฺการกฺกุญฺเ ฉพฺหาเปลี. ทารกํ กากฺสุนฺชา
ปริวาเรตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ. เอโก ปุริโส ตํ

คำว่า อุทธฺ์ของโฆสิตคคหปตีสฺส เป็นอุทธฺ์
ของท่านผู้มีบุญ มีเนื้อความว่า คคหปตีสฺสชื่อว่า
โฆสิตะ เป็นผู้ได้กระทำบุญญาธิการ ไว้ใน
พระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นเศรษฐีอยู่ในเมือง
โกสัมพี ในแคว้นสักกะ. ได้ยินว่า ท่านจติ
จากเทวโลกแล้ว บังเกิดในครรภ์ของหญิง
นกรโสภณีในกรุงโกสัมพี. ในวันที่ท่านเกิด
มารดาให้ท่านนอนในกระดังแล้วให้ทิ้งไปบน

๑-๑ อ. ปโทหนักสุปปีเตลมธฺพณิตวตฺถจฺฉาตฺน-
หิรณฺณสุวณฺณญจ นิกฺขมตี.
๒ อ. อิทธิตี.
๓ มโนรตฺปุรณิยญฺเจว (๑/๔๕๑-๔๖๓)
ธมฺมปทฺฏฺจกถายญจ (๒/๘-๒๘) วิตุถาเรน
วตฺถ อาคตฺ.

คุณไชคชัย-คุณสมใจ ดิษฐบรรจง และคุณฮั่น ไชยสาม
ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ คุณพ่อเหม-คุณแม่หนู ไชยสาม

สังฆกรรมปกาสนี. ๒-๓. ๘-๑๒

ทิสฺวาว ปุตุตสณฺณํ ปฏิลภิตฺวา "ปุตุโต กงหยากเขือ. กาและสุนัขจับเจ้าเวคล้อม
 เม ลทฺโร"ติ เกหํ เนลล. ทารกอยู่แล้ว. บุรุษคนหนึ่งพอเห็นทารกนั้น
 กลับไต่ความรู้สึกว่าเป็นบุตร จึงนำไปสู่
 เรือน ควยคิควา "เราไต่บุตร".

ตทา โกสฺมพิทเสฏฺฐี ปุโรหิตํ ทิสฺวา "ก็ ครั้งนั้นโกสัสมพิทเศรษฐีเห็นปุโรหิตจึงถามว่า
 อารยิย อชฺช เต ติถิกรณนกุชตฺตาทโย "อาจารย์ วันนี้ท่านตรวจคุณักขัตตฤกษ์ที่จะทำ
 โอลโลกิตา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อาม มหาเสฏฺฐี"ติ คิถิเป็นตนแล้วหรือ" เมื่อปุโรหิตตอบว่า
 วุตฺเต "ชนปทสฺส ก็ ภวิสฺสตี"ติ ปุจฺฉิ. "ตรวจแล้วท่านมหาเศรษฐี" จึงถามว่า
 "อิมสฺมึ นคเร อชฺช ชาตทวารโก "บ้านเมืองจะมีเหตุการณ์อะไร". ท่าน
 เชฏฺฐเสฏฺฐี ภวิสฺสตี"ติ อาห. ตทา ปุโรหิตตอบว่า "เด็กเกิดในวันนี้ในเมืองนี้
 เสฏฺฐโน ภริยา กรุคพฺภา โหติ, จักเป็นเศรษฐีใหญ่". ในเวลานั้นภรรยา
 ตสฺมา โส สีมํ เกหํ เปเสลล "คจฺฉ ของเศรษฐีมีกรรมแก่, เพราะฉะนั้น ท่าน
 ชานาหิ น วิชาตา วา น วา"ติ. "น เศรษฐีจึงรีบส่งคนไปยังเรือนสั่งว่า "ไป
 วิชาตา"ติ สุตฺวา เกหํ คนุตฺวา กาฬี เกิด จงรู้ ภรรยาของเรา นั้น คลอดแล้ว
 นาม ทาสี ปกโกสิตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา หรือยังไม่คลอด". ไต่ทราบว่าจะยังไม่คลอด
 "คจฺฉ, อิมสฺมึ นคเร อุปธาเรตฺวา ไปเรือนแล้วเรียกนางทาสีชื่อกาลี ให้
 อชฺช ชาตทวารกํ คณฺหิตฺวา เอหิ"ติ อาห. ทรพฺยไปพันหนึ่งกล่าวว่า "เอ็งจงไปตรวจดู
 ในนครนี้ รับเอาเด็กที่เกิดในวันนี้มา".

คุณโชคชัย-คุณสมใจ ดิษฐบรรจง และคุณยั้ง ไชยสาม
 ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ คุณพ่อเหม-คุณแม่หนู ไชยสาม

สา อุปธาเรนุที ตั เกห์ คนตุวา ตั ทารกั ตัทิวส์ ซาคั ฌตุวา สหสส์ ทตุวา อาเนตฺวา เสฏฺฐิโน ทสฺเสสิ. เสฏฺฐิ "สเจ เม ธิตา ซายิสฺสตี, ตาย นั สทุธิ นีวาเสตฺวา เสฏฺฐิฏฺจานสฺส สามิกั กริสฺสามิ. สเจ ปุตฺโต ซายิสฺสตี, มาเตสฺสามิ นนฺ"ติ จินฺเตตฺวา ตั เกเห วฑฺฒา เปสิ.

นางกาลีสตรวจดูอยู่ ไปสู่เรือนนั้น รู้ว่าทารก นั้น เกิดในวันนั้น จึงให้ทรัพย์พันหนึ่ง นำมา แสดงแก่ท่านเศรษฐี. ท่านเศรษฐีคิดว่า "ถ้าลูกของเราจก้คลอดเป็นหญิง, ก็จะทำให้เด็กนั้นอยู่กับลูกหญิงนั้น แล้วทำให้เป็น เจ้าของตำแหน่งเศรษฐี. ถ้าจก้คลอดเป็น บุตรชาย, เราจะฆ่าเด็กนี้เสีย" ดังนี้ แล้วเลี้ยงเด็กนั้นให้เติบโตอยู่ในเรือน.

อถสฺส ภริยา กติปาหจฺจเยน ปุตฺตํ วิชายิ. เสฏฺฐิ "อิมสฺมี อสฺตี มม ปุตฺโต เสฏฺฐิฏฺจานํ ลภิสฺสตี. อิทาเนว นั มาเรตุํ วฏฺฏติ"ติ กาฬิ อามนฺเตตฺวา "คจฺฉ เข, วชฺโต คุณุํ นิกฺขมนเวลาย วชฺทวารมชฺเฒ อิมํ ติริยํ นิปชฺซาเปหิ, กาวิโย นั มหฺทิตฺวา มาเรสฺสนฺตี, มหฺทิตามหฺทิตภาวํ ปนสฺส ฌตุวา เอหิ"ติ อาท. สา คนตุวา โคपालเกน วชฺทวาเร วิวฏฺมตฺเตเยว ตั ตถา นิปชฺซาเปสิ. โคคณเชฏฺฐโก อุตฺโท อณฺณสฺมี กาเล สพฺพปจฺจา นิกฺขมนฺโตปิ

ครั้นต่อมาลวงไปสองสามวัน ภรรยา ของท่านเศรษฐีนั้นก็คลอดลูกชาย. ท่าน เศรษฐีคิดว่า "เมื่อไม่มีเด็กคนนี้ บุตรของ เราจะไต่ตำแหน่งเศรษฐี. ควรจะฆ่ามัน เสียเดี๋ยวนี้แหละ" จึงเรียกนางกาลีมาสั่ง ว่า "ไปเถอะแม่กาลี, เวลาโคออกไปจาก คอก เจ้าจงให้เด็กนี้ นอนขวางอยู่ที่ประตู คอก, แม่โคทั้งหลายจก้เหยียบมันให้ตายไป, มันถูกแม่โคเหยียบแล้ว หรือยังมีโคเหยียบ ทราบแล้วจึงมา". พอคนเลี้ยงโคเปิดประตู คอกนั้นเอง นางกาลีก็ไปให้เด็กนอนอย่าง นั้นพอดี. โคนผู้เป็นจำฝูงโค เวลาอันแม่จะ

คุณโชคชัย-คุณสมใจ ดิษฐบรรจง และคุณชั้น ไชยสาม

ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ คุณพ่อเหม-คุณแม่หนู ไชยสาม

ตํทิวสํ สัพพปจมี นิกุขมิตฺวา ทารกํ จตฺตุนํ ออกภายหลังเขาทั้งหมด แต่วันนั้นออกก่อน
 ปาทานํ อนุตฺเร กตฺวา อฏฺฐาสี. เขาทั้งหมด แล้วได้ยื่นคร่อมทารกไว้ใน
 อเนกสตา คาวิโย^๑ อุตฺถสฺส เทว ปสฺสํสาณิ ระหว่างเท้าทั้ง ๔. โคอีกหลายร้อยตัวออก
 มํสนฺติโย นิกุขมิตฺสู. ไปเสียดสีข้างทั้ง ๒ โคนผู้.

โคपालโกปิ "อัยฺย อุตฺถโก ปุพฺเพ สัพพปจฺฉา ฝ่ายคนเลี้ยงโคคิดว่า "โคผู้ตัวนี้เมื่อก่อน
 นิกุขมิตฺติ, อชฺช ปน ปจมี นิกุขมิตฺวา ออกหลังเขาทั้งหมด, แต่วันนี้ออกก่อนแล้ว
 ทวารมชฺเช นิจฺจโลว จิตฺ, กิณฺนุ โข ยืนนิ่งอยู่กลางประตู, นี่เป็นเหตุอะไรหนอ"
 เอตฺตฺน"ติ จินฺนเตตฺตฺวา กนฺตฺวา ตสฺส จึงไป เห็นเด็กนอนอยู่ภายใต้ของโคผู้ตัวนั้น
 เหมฺจฺจา นิปนฺนํ ทารกํ ทิสฺวา ปุคฺคตฺติเนหํ กลับได้ความร่ำกว่าเป็นบุตรแล้วนำไปสู่เรือน
 ปฏฺฐิลิตฺวา "ปุคฺคโต เม ลทฺโธ"ติ เกหํ ด้วยคิดว่า "เราโคบุตรแล้ว".
 เนลฺลิตฺติ.

กาฬี กนฺตฺวา เสฏฺฐิณา ปุจฺฉิตฺตา นางกาลี กลับไปถูกท่านเศรษฐีถาม
 ตมตฺถํ อารโจะตฺตฺวา "คจฺฉ, นํ ปุน อิมํ ไต่บอกเรื่องราวนั้น ท่านเศรษฐีกล่าวว่า
 สหสฺสํ ทตฺตฺวา อานะหิตฺติ วุคฺคตา ปุน "เอ็งจงไป, จงให้ทรัพย์พั้นหนึ่งกับนาย
 อานะตฺตฺวา อทาสี. โคบาลนี้ แล้วนำเด็กนั้นมาอีก" จึงให้นำ
 เด็กนั้นมามอบให้อีก.

อถ นํ เสฏฺฐี อาท "อมฺม กาฬี อิมสฺมึ ครั้งนั้น ท่านเศรษฐีกล่าวกับนางกาลีนีว่า
 นกฺเร ปณฺจ สกฺกฺสตาณิ ปจฺจุสกาเล "แม่กาลี พวกชาวเกวียน ๕๐๐ เล่มในเมือง

^๑ ฉ. ส. คาโว.

สหสฺสํ ทตฺวา อาเนหิ"ติ วุตฺตา ตถา อกาลิ:

กล่าวว่า "เอ็งจงไป, จงให้ทรัพย์พื้หนึ่ง แล้วนำเอาเด็กนั้นมาอีก" ดังนี้ ได้กระทำตามสั่งแล้ว.

อด นํ เสฏฺฐิ อาท "อิทานิ นํ อามก-
สุสานํ เนตฺวา กจฺจนฺตเร นิปชฺชาเปหิ,
ตตฺถ สุนฺชาทีหิ ชาทิโต, อมนุสฺเสน
วา ปหฺโฏ มริสฺสตี, มตามตภาวญฺจสุส
ชานิตฺวา อากฺขฺเจยฺยาสี"ติ. ส่า ตํ
เนตฺวา ตตฺถ นิปชฺชาเปตฺวา เอกมฺนฺเต
อฏฺฐาสี. ตํ สุนฺชาทโย วา อมนุสฺโส วา
อุปลงฺกมิตฺถุ นาสกฺขีสุ. อเถโก อชปาโล
อชา โคจฺรํ เนนฺโต สฺสุสานปฺสุเสน
กจฺจติ. เอกา อชา ปณฺณานิ ชาทมานา
กจฺจนฺตรํ ปวีสิตฺวา ทารกํ ทิสฺวา
ชณฺณเกหิ จตฺวา ทารกสุส ถนํ อทาสี.

ครั้งนั้น เศรษฐีกล่าวกับนางกาลีนันว่า.
"คราวนี้เจ้าจงนำเด็กนั้น ไปยังป่าช้าฝั่ติบ
ให้เด็กนอนอยู่ในระหว่างกอไม้, มันจะถูก
สุนัขเป็นต้นเคี้ยวกิน ณ ที่นั้น, หรือจะถูก
อมนุษย์ฆาตหายไป, เจ้ารูวามันตายแล้วหรือ
ยังไม่ตายจึงค่อยมา". นางกาลิได้นำเด็ก
นั้นไปให้นอนอยู่ในป่าช้าฝั่ติบนั้นแล้วได้ยืนอยู่
ณ ส่วนข้างหนึ่ง. สัตว์ทั้งหลายมีสุนัขเป็นต้น
หรือมนุษย์ ไม่สามารถที่จะเข้าใกล้เด็กนั้น.
ครั้งนั้นคนเลี้ยงแพะคนหนึ่ง นำแพะไปหากิน
ไต่ไปข้างป่าช้า. แม่แพะตัวหนึ่งกำลังกิน
ใบไม้ เข้าไปในระหว่างกอไม้เห็นเด็กจึง
ได้ยื่นคอกเข้าไทมแม่เด็ก.

อชปาลเกน "เห เห"ติ สทฺเท กเตปิ
น นิกฺขมิ. โส "ยฺญฺจิสฺยา นํ ปหฺริตฺวา
นีหริสฺสามี"ติ กจฺจนฺตรํ ปวีญฺโจ ชณฺณเกหิ

แม่เมื่อคนเลี้ยงแพะส่งเสียงว่า "เฮี่ย ๆ"
ก็ไม่ยอมออกมา. เขาคิดว่า "เอาไม้ดี
มันออกมา" เข้าไประหว่างกอไม้ เห็นแพะ

คุณเฉลียว วัชรพุกก์ และญาติ ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่
คุณวัชรพุกก์ศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกก์ และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่โฉม ดิษฐบรรจง

จตุวา ทารกั ขีร์ ปายนุติ ทิสฺวา ทารเก
ปุตฺตลีเนหิ ปฏิลภิตฺวา "ปุตฺโต เม
ลทฺโร"ติ อาทาย ปกฺกามิ.

กาฬี คนฺตุวา เสฏฺฐิณา ปุจฺฉิตา ตํ
ปวตฺตึ อาจิกฺขิตฺวา "คจฉ, นํ ปุณ
สฺหสฺสํ ทตฺวา อาเนหิ"ติ วุตฺตา ตถา
อกาสิ.

อด นํ เสฏฺฐึ อาท "อมฺม อิมํ อาทาย
โจรปฺปาตปพฺพตํ อภिरูหิตฺวา ปปาเต ชิป,
ปพฺพตกฺุจฺฉิยํ ปฏិหฺณฺณมาโน ขณฺหาขณฺทิโก
หุตฺวา ภูมียํ ปตฺติสฺสตี, มตามตภาวณฺจสฺส
ณฺตุวา อากฺุเจยฺยาสี"ติ. สํ ตํ ตถา
เนตฺวา ปพฺพตมตฺถเก จตฺวา ชิปี. ตํ โข
ปน ปพฺพตกฺุจฺฉิ นิสฺสาย มหาเวฬุคฺุมโป
ปพฺพตานุสาเรเนว วพฺพิ. ตสฺส มตฺถกํ
มนชาโต ชิณฺชุกคฺุมโป อวตฺถริ. ทารโก
ปตฺนุโต โภชเว วิย ตสฺมิ ปติ.

ยื่นถูกเข้าไห้ทารกค้มน้ำนมอยู่ กลับได้ความ
เสนาหาในทารกเหมือนดังบุตร คิดว่า "เรา
ได้บุตรแล้ว" จึงพาหลีกไป.

นางกาลิไปแล้ว ถูกท่านเศรษฐีถาม
บอกเรื่องราวนั้น ท่านเศรษฐีกล่าวว่า
"เอ็งจงไป, จงให้ทรัพย์พ้หนึ่งแล้วนำเด็ก
นั้นมาอีก" ได้กระทำตามนั้น.

ครั้งนั้นท่านเศรษฐี กล่าวกับนางกาลินั้นว่า
"นี่แน่แม่ เอ็งจงพาเด็กนี้ขึ้นสู่เขาสำหรับ
หึ่งโจร โยนลงไปในเหว, มันถูกกระทบ
ที่ท้องภูเขา จักเป็นท่อนนอยใหญ่ตกไปบน
ภาคพื้น, เจารู้ว่ามันตายแล้วหรือยังไม่ตาย
จึงคอยกลับมา", นางกาลิได้พาเด็กนั้นไป
เหมือนอย่างนั้น ขึ้นอยู่ยอดเขาแล้วโยน
ลงไป. ก็ไผ่กอใหญ่ อากัยชอกเขานั้นแล
งอกงามไปตามแนวเขานั้นเทียว. มีกระ-
พ้งโหมเป็นพุ่มทึบ คลุมยอดไผ่กอใหญ่
ทารกเมื่อตกไป ได้ตกไปบนพุ่มกระพ้งโหม
นั้น เหมือนอยู่ในเปลโกเขาว.

คุณเฉลียว วัชรพุกก์ และญาติ ขออุทิศส่วนกุศลให้แด่

ขุนวัชรพุกก์ศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกก์ และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่โอบ ดิษฐบรรจง

คัมภีร์สฤจ นพการเขมฺภุจกสุส เวณฺหุพลี และวันนั้นเป็นวันถึงการเช่นสว่างไม้ไผ่ของ
 ปตุโต โหติ. โส ปตุเตน สหฺธิ คนฺตุวา หัวหน้าข้างसान. เขาไปกับบุตรชายเริ่มตัด
 คัมภีร์ เวฬุคุมพฺ ฌินฺหิตุ อารภิ. ตสฺมี จลิตะ กอไผ่นั้น. เมื่อกอไผ่นั้นไหว ทารกก็ร้อง
 ทารโก สหฺทมกาลี. โส ทารกสทฺโท เสียงกึ่ง. เขาคิดว่าเหมือนเสียงเด็ก จึง
 วิทยาติ เอเกน ปสุเสณ อภิรุหิตฺวา ตัม ขึ้นไปข้างหนึ่งเห็นเด็กนั้นมีจิตยินดีว่า "เรา
 ทิสฺวา "ปตุโต เม ลทฺโธ"ติ ตุมฺหุจสิตฺโต ไต่บุตรแล้ว" จึงไต่พาไป. นางกาลิไปแล้ว
 อาทาย คโต. กาลี คนฺตุวา เสฏฺฐิณา ถูกทานเศรษฐีถาม ไต่บอกเรื่องราวนั้น
 ปุจฺฉิตา ตัม ปวตฺติ อัจฉิขิตฺวา "คจฺฉ, ทานเศรษฐีกล่าวว่า "เจ้าจงไป, จงให้
 นัม ปุน สหฺสฺสํ ทตฺวา อาเนหิ"ติ วุตฺตา ทรัพย์หนึ่ง แล้วนำเด็กนั้นมาอีก" ก็ไต่
 ตถา อกาลิ.

และวันนั้นเป็นวันถึงการเช่นสว่างไม้ไผ่ของ
 หัวหน้าข้างसान. เขาไปกับบุตรชายเริ่มตัด
 กอไผ่นั้น. เมื่อกอไผ่นั้นไหว ทารกก็ร้อง
 เสียงกึ่ง. เขาคิดว่าเหมือนเสียงเด็ก จึง
 ขึ้นไปข้างหนึ่งเห็นเด็กนั้นมีจิตยินดีว่า "เรา
 ไต่บุตรแล้ว" จึงไต่พาไป. นางกาลิไปแล้ว
 ถูกทานเศรษฐีถาม ไต่บอกเรื่องราวนั้น
 ทานเศรษฐีกล่าวว่า "เจ้าจงไป, จงให้
 ทรัพย์หนึ่ง แล้วนำเด็กนั้นมาอีก" ก็ไต่
 กระทำตามนั้น.

เสฏฺฐิโน อิทฺถจิทฺถจ กโรนฺตสุเสว
 ทารโก วทฺธิโต. มหาโมสวจนฺตฺตา
 จสุส โฆสิโตเตว^๑ นามํ อโหสิ. โส
 เสฏฺฐิโน อภิขิมฺหิ กณฺฐโก วิยฺ ขายิ,
 อชฺชํ โอลิเกตฺตุมปิ น วิสฺหิ. อถสุส
 มรณฺพายํ ฌินฺเตนฺโต อตฺตโน กุมฺภการสุส
 สนฺตํ กิ คนฺตุวา ตสุส "กทา อาวาป"^๒
 อาลิมฺเปสฺสสี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "เสว"ติ

เมื่อทานเศรษฐีบอกเรื่องนั้นเรื่องนี้อยู่
 นั้นเที่ยว เด็กก็ไต่ขึ้น. และเพราะเด็กนั้น
 เป็นผู้มีถ้อยคำก้องกังวานมากจึงชื่อว่าโฆสิต.
 โฆสิตนั้น ไต่ปรากฏแก่เศรษฐีเหมือนหนาม
 ตำตา, ทานเศรษฐีแม่จะมองดูตรง ๆ ก็ไม่
 กล่า. ต่อมาทานเศรษฐี คิดหาอุบายที่จะมา
 นายโฆสิตนั้น ไต่ไปหานายช่างหมอของตน
 ถามนายช่างหมอนั้นว่า "ท่านจักฉาบไล่หลุม

^๑ ฉ. โฆสิโตเตว.

^๒ ก. อาวาภู.

คุณเฉลียว วัชรพุกก์ และญาติ ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่

คุณวัชรพุกก์ศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกก์ และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่โอม ดิษฐบรรจง

วุดเต "เตนหิ อิทฺ สหสฺสํ คณฺหิตฺวา เมื่อไร" เมื่อเขาตอบว่า "พรุ่งนี้" จึง
 มเมกํ กมฺมํ กโรหิ"ติ อาห. "กํ สามี"ติ. กล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้นท่านจงรับทรัพย์หนึ่ง
 "เอโก เม อวชาตปุตฺโต อตุถิ, ตํ ทว นี้แล้วกระทำงานให้ฉันอย่างหนึ่ง". "อะไร
 สนฺตํ เปสฺสึสามิ, อถ นํ คพฺมํ เลานายครับ". ตอบว่า "เรามีลูกชัวอยู่
 ปเวเสตฺวา ติณฺหาช วาสิยา ชนฺทาชนฺทิกํ คนหนึ่ง, จักส่งมันมาหาเจ้า, แล้วให้เจ้า
 ฉินฺหิตฺวา จาญฺยํ ปกฺขิปิตฺวา อาวาเป^๑ พามันเข้าห้อง ใช้มีดคมเชือดเฉือนให้เป็น
 ปเวเสยฺยาสีติ, อิทฺ เต สหสฺสํ ชี้น้อยชิ้นใหญ่ แล้วใส่ในตุ่ม แล้วเอาลง
 สจฺจการสทิสฺ, อุตฺตริ ปน เต กตฺตพฺพ- หลุม นี้เจ้าเอาไปพันหนึ่ง เท่ากับเป็นการ
 ยุตฺตํ ปจฺฉา กริสฺสามี"ติ. กุมฺภกาโร วางมัดจำไว้, และภายหลังจักตอบแทนเจ้า
 "สาธฺว"ติ สมฺปญฺจิ. ให้สาสมยิ่งขึ้น". นายช่างหม้อรับคำว่า
 "ใด".

เสฏฺฐิ ปุนทิวเส โฆสิตํ ปกฺโกสิตฺวา
 "หิโย มชา กุมฺภกาโร เอกํ กมฺมํ
 อาณตฺโต, เอหิ ตวํ ตาต ตสฺส สนฺตํ
 คนฺตฺวา เอวํ วเทหิ 'หิโย กิร เม
 ปิตรา อาณตฺตํ กมฺมํ นิปฺพาเทหิ"ติ"
 ปหิณฺ. โส "สาธฺว"ติ อคฺมาสิ. ตํ ตตฺถ
 กจฺฉนฺตํ อิตโร เสฏฺฐิโน ปุตฺโต ทารเกหิ

ในวันรุ่งขึ้นท่านเศรษฐีเรียกโฆสิตมา
 แล้วใช้ไปสั่งว่า "เมื่อวานฉันสั่งงานอย่าง
 หนึ่งกะนายช่างหม้อ, มานี้แกะลูก จงไป
 หาเขาแล้วพูดอย่างนี้ว่า "ใดทราบงาน
 ที่พ่อผมสั่งไว้เมื่อวาน ขอลงทำให้เสร็จ".
 เขารับคำว่า "ใด" แล้วก็ไป. เขากำลัง
 เดินไปอยู่ ณ ที่นั้นบุตรของเศรษฐีอีกคนหนึ่ง

^๑ ก. อาวาญ.

คุณเฉลียว วัชรพุก และญาติ ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่
 ขุนวัชรพุกศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุก และคุณพ่อนุญมี-คุณแม่โอม ศิษุบรรจง

สทุธิ์ คุพกีฬ^๑ กิพนุโต ทิสฺวา ปกุโกลิตฺวา
 "กุหิ คจฺฉลึ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "ปิตุ สาสัน
 คเหตุวา กุมฺภการสฺส สนฺติกนุ"ติ วุตฺเต
 "อหิ คตฺถ คมิสฺสามิ, อิเม มํ ทารกา
 พหุลกฺขํ ชินิสฺสุ, ตํ เม ปฏิชินิตฺวา เทหิ"ติ
 อาห. "อหิ ปิตุ ภายามิ"ติ. "มา ภายิ
 ภาติก, อหิ ตํ สาสันํ หริสฺสามิ, พหุหิ
 ชิโต ยาวาหิ อาคจฺฉามิ, ตาว เม ลกฺขํ
 ปฏิชินาหิ"ติ.

โฆสิโต กิร คุพกีฬาย^๒ เจโก, เตน นํ
 เอวํ นิพนฺธิ. โสปี ตํ "เตนหิ คนฺตฺวา
 กุมฺภการํ วเทหิ 'ปิตรา กิร เม หियโย
 เอกํ กมฺมํ อาณตฺตํ, ตํ นิปฺผาเทหิ'ติ"
 อฺยุโยเชลฺล. โส คสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา
 ตถา อวจ. อถ นํ กุมฺภกาโร เสฏฺฐินา
 วุตฺตนิยาเมน มาเรตฺวา อาวาเป^๓ ชิปี.

กำลังเล่นขลุบอยู่กับเด็ก ๆ เห็นแล้ว จึง
 ร้องเรียกถามว่า "พี่จะไปไหน" เมื่อ
 นายโฆสิตตอบว่า "ฉันเอามาหมายของพ่อ
 ไปหานายช่างหม้อ" จึงตอบว่า "ให้ผมไป
 แทนเถิด, เด็กเหล่านี้ชนะผมไปหลายแถม
 แล้ว, ช่วยแก้คืนให้ผมทีเถิด". "ฉันกลัว
 พ่อ". "อย่ากลัวเลยพี่, ผมจะถือหนังสือ
 ไปเอง, หลายคนแล้วชนะผม พี่ช่วยแก้คืน
 คืนแก่ผมจนกว่าผมจะกลับมา".

ได้ยินว่า นายโฆสิตเป็นผู้ฉลาดในการเล่น
 ขลุบ, ด้วยเหตุนี้เขาจึงถูกน้องชายรบเรา
 อย่างนี้. แม่นายโฆสิตนั้นได้ส่งลูกชาย
 เศรษฐีไปแทนพูดว่า "ถ้าเช่นนั้นจงไปบอก
 กับนายช่างหม้อว่า ไตทราบวาพ่อผมสั่ง
 งานไว้อย่างหนึ่งเมื่อวาน, ท่านจงทำงาน
 นั้นให้สำเร็จเถิด". ลูกชายเศรษฐีนั้น ได้

^๑ ฉ. คุพกกีฬ.

^๒ ฉ. คุพกกีฬาย.

^๓ ก. อาวาญ.

ไปหานายช่างหมอ แล้วไต่บอกอย่างนั้น.
ครั้งนั้นนายช่างหมอไต่มาลูกชายเศรษฐีตาม
ทำนองที่เศรษฐีสั่งไว้ แล้วโยนไปในบ่อ.

โมลีโตปิทิวสภาคัม ก็พิศุวา สายณหสมเยว
เกหฺ คณตุวา "ก็ ตาต น คโตลี"ติ
วุตเต อตุตโน อคตการณญจ กนิฏฺจสุส
คตการณญจ อาโรเจสิ. เสฏฺฐี "หนฺธิ"ติ
มหาวิรวํ วิรวิตฺวา สกลสรฺเร
ปกฺกุกฺกิตฺโลหิตโต^๒ วิย หุตฺวา "อมฺโภ
กุมภการ มา นาสยิ, มา นาสยิ"ติ
พาหา ปคฺคยฺห กนฺหนฺโต ตสุส สนฺตึกํ
อกมาสี. กุมภกาโร ตํ ตถา อากจฺจนฺตํ
ทิสฺวา "สามี มา สทฺทํ กริ, กมฺมํ
นิปฺพนฺน"ติ อาห. โส ปพฺพเตน วิย
มหนฺเตน โสเกน อวตฺถโฏ หุตฺวา
อนปฺปกํ โทมนสุสํ ปฏิสฺเว เทสิ.

แม่ฝายนายโมชิตไต่เล่นอยู่วันยังค่ำ ตกตอน
เย็นกลับบ้าน เมื่อถูกถามว่า "ยังไม่ได้ไป
หรือลูก" ไต่แจงเหตุที่ตนไม่ได้ไปและเหตุที่
น้องชายไปแทน. เศรษฐีร้องเสียงกึ่งลั่นว่า
"โธ" เหมือนกับมีโลหิตเดือดพล่านไปทั่วตัว
ไปหานายช่างหมอประคองแขนคร่ำครวญว่า
"พ่อช่างหมอเจาชา อย่าให้ฉิบหายเลย,
อย่าให้ฉิบหายเลย". นายช่างหมอเห็น
เศรษฐีนั้น กำลังมาอยู่อย่างนั้น จึงกล่าวว่า
"นายอย่าเอ็ดไป งานเรียบร้อยแล้ว".
เศรษฐีนั้นเป็นผู้อันความโศกใหญ่ทูลว่ากุเขา
ทวมทับแล้วไต่เสวยโทมนัสมิไชนอย.

เอวํ สนฺเตปิ ปน เสฏฺฐี ตํ ก็แม่เมื่อเป็นอย่างนี้ เศรษฐีก็ไม่อาจ
อุชฺกํ โอลิเกตุํ น สกฺโกติ. "กีนฺติ นั จะมองดูนายโมชิตนั้นตรง ๆ ไต่. คิดอยู่ว่า

^๑ ฉ. "ธ ธ"ติ. ^๒ ฉ. ปกฺกุกฺกิตฺโลหิตโต.

พลเอกเหรียญ ดิษฐบรรจง ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่
ขุนวัชรพุกก์ศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกก์ และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่โฉม ดิษฐบรรจง

สังฆกรรมปาสาณีน. ๒-๗. ๘-๑๓

มาเรยฺยณฺ"ติ จินฺเตนฺโต "มม คามสฺเต
 อายุตฺตกสฺส สนฺตึกํ เปเสตฺวา มารา-
 เปสฺสามี"ติ อุปายํ ทิสฺวา "อัย เม
 อวชาตปฺตฺโต, อิมํ มาเรตฺวา วจฺจกุเป
 ขิปฺตฺ, เอวณฺจ กเต อหํ มาตฺลสฺส
 กตฺตพฺพตฺตกํ ชานิสฺสามี"ติ ตสฺส ปณฺณ
 ลีขิตฺวา "ตาท โฆสิต อมฺหากํ คามสฺเต
 อายุตฺตโก อตฺถิ, อิมํ ปณฺณ หริตฺวา ตสฺส
 เทหี"ติ วตฺวา ปณฺณ ตสฺส ทฺสฺสนฺเต^๑
 พนฺธิ. โส ปน อกฺขรสมยํ น ชานาติ.
 ทหฺรกาลโต ปญฺจาย หิ ตํ มาเรนฺโตว
 เสฏฺฐี มาเรตฺถํ นาสกฺขิ, กิ อกฺขรสมยํ
 สิกฺขาเปสฺสตี.

"เราหาอุบายอย่างไรจึงจะฆ่ามันได้" เห็น
 อุบายว่า "เราจักส่งมันไปยังสำนักของผู้
 จัดการผลประโยชน์ใน ๑๐๐ บ้านของเราให้
 เขามาให้ตาย" จึงเขียนหนังสือถึงผู้จัดการ
 ผลประโยชน์นั้นมีความว่า "เด็กคนนี้เป็น
 ลูกชั่วชาติของเรา, จงฆ่าเด็กคนนี้แล้วโยน
 ลงในส้วม, และเมื่อท่านทำสำเร็จอย่างนี้
 แล้ว ข้าพเจ้าจะตอบแทนลงให้สมควรแก
 งานที่ท่านทำ" แล้วกล่าวว่า "ลูกโฆสิต พ่อมี
 ผู้จัดการผลประโยชน์ใน ๑๐๐ บ้านอยู่, จง
 นำหนังสือนี้ไปให้เขาที่" แล้วผูกหนังสือไว้ที่
 ชายผ้าของนายโฆสิตนั้น. ก็นายโฆสิตนั้น
 ไม่รู้หนังสือ. เพราะตั้งแต่เวลาที่ยังเด็ก
 ท่านเศรษฐีก็คอยฆ่าเขาอยู่อย่างเดี๋ยว แต่
 ไม่สามารถฆ่าให้ตายได้, จักให้เขาเรียน
 หนังสือได้อย่างไร.

โส อตฺตโน มรณฺปนฺณเมว ทฺสฺสนฺเต^๑ เขาผูกหนังสือมาตัวเองนั้นเที่ยวไว้ที่ชายผ้า
 พนฺธิตฺวา นิกฺขมฺนฺโต อาห "ปาเถยฺย ออกไปอยู่พูดว่า "คุณพ่อขอรับ ผมไม่มีเสียบึง

^๑ ส. อ. ทสนฺเต.

พลเอกเทวัญ ดิษฐบรรจง ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่

ขุนวัชรพุกก์ศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกก์ และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่โอม ดิษฐบรรจง

เม ตาค นตุถิ^๑ติ. "ปาเถยเยน กมุหมิ เคนทาง".^๑ตอบว่า "ไม่ต้องใช้เสียบึงเดิน
 นตุถิ, อนุตรามกุเค อสุกคาเม นาม มม ทางหรือ, ที่บ้านโน้นในระหว่างทางพ้อมมี
 สหายโก เสฎฐิ อตุถิ, ตสุส มเร เพื่อนเศรษฐีอยู่, กินอาหารเข้าที่เรือนของ
 ปาตราส กตุวา ปุโรโต^๒ กจุฉา"ติ. โส เขา แล้วเดินทางต่อไปเกิด". นายโมฆิต
 "สาธู"ติ ปิตร วนทิตวา นิกุมมนุโต ต รับคำว่า "ดีแล้ว" ไหวบิตาออกไปอยู่ถึง
 คาม ปตุวา เสฎฐิมร ปุจฉิตวา กนตุวา บ้านนั้นตามถึงเรือนท่านเศรษฐี ไปพบภริยา
 เสฎฐิชาย์ ปสุสิ. "กุโต อากโตสิ"ติ ของท่านเศรษฐีแล้ว. ก็เมื่อภริยาของท่าน-
 จ วุเต "อนุโตนครโต"ติ อาห. "กสุส เศรษฐีถามว่า "เจ้ามาจากไหน" ตอบว่า
 ปุโตโตสิ"ติ. "ตุมหาก สหายกเสฎฐิโน^๒ "มาจากภายในเมือง." "เจ้าเป็นลูกใครละ".
 อมมา"ติ. "ตุวสิ โมสิโต นามา"ติ. "ของเศรษฐี เพื่อนของท่านครับคุณแม่".
 "อาม อมมา"ติ. "เจ้าชื่อโมฆิตใช้ไหมละ". "ใช่ครับคุณแม่".

ตสุสา สห ทสุสเนเนว ตสุมิ ปุตุตสิเนโฮ พอเห็นเท่านั้น นางก็เกิดความรักในนาย
 อูปุชชี. เสฎฐิโน ปเนกา ธิตา อตุถิ โมฆิตนั้นเหมือนลูก. ก็ท่านเศรษฐีมีธิดาอยู่
 ปณฺณรสโสฬสวสุสุทุเทสิกา อภีรูปา คนหนึ่งอายุได้ ๑๕-๑๖ ปี รูปร่างสวยงาม
 ปาสาทิกา. ต รกุขิตุ เอกเมว น่ารัก. เพื่อให้ดูแลลูกสาวนั้น พ่อแม่จึงให้
 เปสนการิก ทาสี ทตุวา สตุตถุมิกสุส สาวใช้คนหนึ่งสำหรับรับใช้แล้วให้อยู่ในห้อง
 ปาสาทสุส อุปริมตเล สิริทพเก อันประกอบด้วยศิริ บนชั้นบนปราสาท ๑ ชั้น.
 วสา เปนติ. เสฎฐิธิตา ตสุมิ ขณ ต ในขณะนั้น ลูกสาวเศรษฐีใช้สาวใช้นั้นไป

^๑ อ. ปุโรโต.
^๒ ฉ. สหายเสฎฐิโต.

พลเอกเหรียญ ดิษฐบรรจง ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่
 ขุนวัชรพุกกศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกก และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่โอม ดิษฐบรรจง

สังฆกรรมปาฐน. ป-ท. ๔-๑๓

ทาสี อนุตราปณิ เปเสลีส. อถ นั ตลาต. ครั้งนั้นภริยาของท่านเศรษฐีเห็น
 เสฏฐิชายา ทิสฺวา "กุหิ คจฺฉลีส"ติ สฺวาใช้นั้น ถาว่า "ไปไหนเล่า" เมื่อ
 ปุจฺฉิตฺวา "อญฺยธิตาย เปสเนนา"ติ ตอบว่า "ลูกสาวคุณนายใช้ไปเจาคะ" จึง
 วุตฺเต "อิโต ตาว เอหิ, ติญฺจตุ เปสนั, พูควา "มาทางนี้ก่อน, หยุดการรับใช้,
 ปุตฺตสฺส เม ปิจฺจํ อตฺถริตฺวา อุกกั จงจัดตั้งให้แก่ลูกชายฉัน แล้วเอาน้ำมาล้าง
 อหริตฺวา ปาเท โธวิทฺวา เตลั เทา ทาน้ำมันปูที่นอนให้, จึงกระทำการ
 มกฺขิตฺวา สยนํ อตฺถริตฺวา เทหิ, ปจฺฉา รับใช้ในภายหลัง". สฺวาใช้นั้นได้กระทำ
 เปสนั กริสฺสลีส"ติ อาท. สฺวา ตถา ตามสั่ง.
 อกาสิ.

อถ นั จิเรนาทคฺติ เสฏฺฐิธิตา ที่นั้น ลูกสาวท่านเศรษฐีลูกสาวใช้นั้น ผู้
 สนฺตชฺเชลีส. อถ นั สฺวา อาท "มา มาเข้าไป. ที่นั้นนางจึงตอบลูกสาวเศรษฐีว่า
 เม กุชฺฌิ, เสฏฺฐิปุตฺโต โฆลีสโต อากโต, "อย่าโกรธเลยแม่คุณ, โหมิตลูกท่านเศรษฐี
 ตสฺส อิทฺถจิทฺถจ กตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา เขามาต้องทำงานให้เขา อย่างนั้นอย่างนี้
 อากตามหี"ติ. เสฏฺฐิธิตาย "เสฏฺฐิปุตฺโต ไปตลาดแล้วจึงมา". ลูกสาวเศรษฐีไต่ขียน
 โฆลีสโต"ติ นามํ สุตฺวาว ปุพฺพสนฺนิวาส- ชื่อว่า "นายโหมิตลูกท่านเศรษฐีบุตร" เท่านั้น
 วเสณ^๑ เปมฺมิ ฉวิทฺวา นินฺทิตฺวา ก็มีความรักด้วยอำนาจบุพเพสันนิวาส ตัดผิว-
 อฏฺฐิมิณฺขํ อาทจฺจ จิตฺ. อถ นั ปุจฺฉิ "กุหิ หน้ังเป็นต้น ไปจนจกเยื่อกระดูก. แล้วจึง
 โส อมฺมา"ติ. "สยเน นิปฺนโน ถาว่า สฺวา "เขาอยู่ที่ไหนเล่าแม่".

^๑ อ. ปุพฺพสนฺนิวาเสณ.

คุณอังคณา ดิษฐบรรจง ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่

คุณวัชรพุกกัศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกกั และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่โฉม ดิษฐบรรจง

วสนคามสุต มชฺเฌ ทวิญญิมิกิ เกหิ
 กาเรตฺวา ปาการปริกฺเขเปเน เจว
 ปุริสคฺคฺติยา จ สุตฺตวิทิตารกฺขิ กาเรตฺ,
 มยฺหิ อิทฺถจิทฺถจ มยา กตฺนฺติ สาสฺนํ
 เปเสตฺ. เอวํ กเต อหิ มาตุลสุต
 กตฺตพฺพตฺตํ ชานิสฺสามิ^๑ติ ลิกฺขิตฺวา จ
 ปน สฺหริตฺวา^๒ ทฺสฺสนฺเตเยวสุต พฺนฺธิ.^๓

ให้ทีโดยลอมกำแพง ทั้งตั้งคนคุมครองด้วย,
 จงส่งข่าวให้ฉันได้ทราบว่ ผมได้ทำสิ่งนี้ ๆ
 เสร็จแล้ว. เมื่องานเสร็จอย่างนี้แล้วฉันจะ
 ตอบแทนลุงให้สมกับงานที่ทำ" ครั้นเขียน
 แล้ว จึงม้วนหนังสือผูกไว้ ที่ชายผ้าของเขา
 ตามเดิม.

โส ทิวสภากํ นิทฺทายิตฺวา อญฺจาย
 ภุญฺชิตฺวา ปกฺกามิ, ปุณฺทิวเส ปาโตว
 ตํ คามํ คนฺตฺวา आयุตฺตํ คามกิจฺจํ
 กโรนฺตเมว ปสฺสิ. โส ตํ ทิสฺวา "กิ
 ตาตา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "ปิตรา เม ตุมฺหากํ
 ปณฺณํ เปสิตฺน"ติ วุตฺเต ปณฺณํ คเหตุว
 วาเจตฺวา ตฺถจฺมานโส "ปสฺสเถ โภ มม
 สามิโน มยิ สิเนหํ^๔ 'เชฏฺฐปฺตฺตสุต
 มงฺคลํ กโรตฺถ'ติ มม สนฺติกํ ปหิณฺนิ, สีมํ

นายโหมิคนั้นหลับอยู่ทั้งวัน ลูกขึ้นบริ-
 โภกแล้วจึงออกเดินทางไป, ในวันรุ่งขึ้น
 ได้ไปถึงบ้านนั้นแต่เช้าตรู่ เห็นผู้จัดการผล-
 ประโยชน์กำลังทำงานบ้านอยู่ที่เดียว. เขา
 เห็นนายโหมิคนั้นจึงถามว่า"อะไรละพ่อคุณ"
 เมื่อเขาตอบว่า "พ่อของผมนั่งหนังสือมาให้
 ท่านครับ" จึงรับหนังสืออ่านดูก็ใจสั่งเจ้าบ้าน
 ว่า "ชาวเราเอ๋ย คุณนายเรารักเราเกิด,
 ท่านส่งลูกชายมาหาเรา 'สั่งให้ทำพิธีมงคล

^๑ ฉ. ปุริสคฺคฺติหิ.   ^๒ ฉ. สฺหริตฺวา.
^๓ ลี. ทสนฺเต.
^{๔-๕} ฉ. ปสฺสเถ โภ, มม สามิโน มยิ สิเนหํ
 กตฺวา.

คุณอังคณา ดิษฐบรรจง ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่
 ขุนวัชรพุกภักศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกภัก และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่ไฉยม ดิษฐบรรจง

ทารุอาทีน^๑ อารธา"ติ คหปทีเก
 อาณา เปตวา^๑ คามมชฺเฌ วุตตปการ^๑
 เกห^๑ กาเรตวา^๑ คามสโต ปณณาการ^๑
 อารธา เปตวา ชนปทเสฏฺฐิโน^๑ ธีตร^๑
 อาเนตวา มงฺคล^๑ กตวา เสฏฺฐิสฺส สาสน^๑
 ปหิณิ "อิทฺถจิทฺถจ มยา กตฺน"ติ.

สมรสแก่ลูกชายคนโต' รับประทานอาหารไม่มี
 เป็นต้นมาโดยเร็วเกิด" แล้วให้สร้าง
 เรือนหอมีประการตั้งกล่าวแล้วไว้กลางบ้าน
 ให้ชนของกำนัลมาจาก ๑๐๐ บ้าน นำลูกสาว
 ของท่านเศรษฐีชนบท มาทำพิธีมงคลสมรส
 เสร็จแล้วส่งข่าวไปให้ท่าน เศรษฐีทราบวา
 "สิ่งนี้ ๆ ผมได้ทำเสร็จแล้ว".

ตี สุตวา เสฏฺฐิโน "ย^๑ กาเรมิ,
 ต^๑ น โหติ. ย^๑ น กาเรมิ, ต^๑ โหติ"ติ
 มหนต^๑ โทมนสฺส อูปฺปชฺชิ. ปุตฺตโสเกน
 สห^๑ โส โสโก เอกโต หุตฺวา กุจฺฉิทาห^๑
 อูปฺปาเทตฺวา อติสาร^๑ ชเนสิ. เสฏฺฐิธีตาปี
 "สเจ โภจิ เสฏฺฐิโน สนฺติกา อากจฺฉติ,
 มม อกเถตฺวา เสฏฺฐิปุตฺตสฺส ปจฺมตร^๑ มา
 กถายิตฺถา"ติ^๒ อาณาเปสิ.

ท่านเศรษฐีได้ฟังคำนั้น เกิดโทมนัส
 ใหญ่วา "สิ่งใดที่เราใช้ให้ทำ, สิ่งนั้นไม่
 สำเร็จ. สิ่งใดที่เรามีได้ใช้ให้ทำ, สิ่งนั้น
 กลับสำเร็จ". ความโศกนั้นรวมเป็นอันเดียว
 กับความโศกเพราะบุตรได้ยั้งความเรารอน
 ในท้องให้เกิด จนกระทั่งเกิดโรคลงแดง.
 ฝ่ายลูกสาวเศรษฐีส่งคนไ้ว่า "ถ้าใคร ๆ
 มาจากสำนักของท่านเศรษฐี, ยังมีใ้บอก
 เรแล้ว จงอย่าบอกบุตรเศรษฐีก่อน".

เสฏฺฐิปี โข "น ทานิ ทฺถุจฺปุตฺต^๑ มม
 สาปเตยฺยสฺส สามิก^๑ กริสฺสามี"ติ

ฝ่ายท่านเศรษฐีคิดว่า "คราวนี้ ใ้ลูกชัว
 เราจะไมยอม ให้เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติ

^๑ ฉ. การาเปตวา. ^๒ ฉ. กเถธาติ.

คุณอังคณา ดิษฐบรรจง ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่

ขุนวัชรพุกกศึกษากร-นางบุญมี วัชรพุกก และคุณพ่อบุญมี-คุณแม่โฉม ดิษฐบรรจง

สังฆกรรมปาฐาน. บ-ท. ๘-๑๓

จินุเตตฺวา เอกํ อายุตฺตํ อาท "มาตุล
 ปุตฺตํ เม ทฏฺฐกาโมมฺหิ, เอกํ ปาหฺมุลิกํ
 เปเสตฺวา เอกํ ปณฺณํ ลีขิตฺวา เปเสตฺวา
 มม ปุตฺตํ ปกฺโกสาเปหิ"ติ. โส "สาธฺว"ติ
 ปณฺณํ ทตฺวา เอกํ ปุริสํ เปเสลล.
 เสฏฺฐิธิตา เสฏฺฐิสฺส พลวทิลานกาเล
 โฆสิตกุมารํ อาทาย อคมาสิ. เสฏฺฐิ
 กาลมกาสิ. ราชา ปิตริ กาลกเต ปิตรา
 กุตฺตโมกํ ทตฺวา สพฺพสฺเตน เสฏฺฐิภูจฺฉานํ
 อทาสิ.

ของเรา "จึงสั่งผู้จัดการผลประโยชน์คนหนึ่ง
 ว่า "ลุง ฉันอยากจะเห็นหน้าลูกฉัน, ช่วย
 ให้คนรับใช้ใกล้ชิดคนหนึ่งไปตาม เขียน
 จดหมายฉบับหนึ่งส่งไปด้วย แล้วบอกให้ลูก
 ฉันมา". ผู้จัดการผลประโยชน์รับว่า "ได้"
 มอบจดหมายให้บุรุษคนหนึ่งไปตาม. ลูกสาว
 ท่านเศรษฐี ไต่พานายโฆสิตไปในเวลาที่
 ท่านเศรษฐีเจ็บหนัก. ท่านเศรษฐีก็ถึงแก่
 กรรม. พระราชา เมื่อพ้อถึงแก่กรรมแล้ว
 ไต่พระราชทาน โภคสมบัติที่พ้อใช้สอยอยู่
 พระราชทานตำแหน่งเศรษฐีให้ พร้อมด้วย
 สิ่งของอย่างละ ๑๐๐ ทุกอย่าง.

โฆสิตเสฏฺฐี นาม หุตฺวา มหาสมฺปตฺติยํ
 จิตฺโต เสฏฺฐิธิตาย กาฬิยา จ วจฺเนน
 อาทีโต ปฏฺฐาย สตฺตสฺสุ จาเนสฺสุ อุตฺตโน
 มรณมุตฺตภาวํ ญตฺวา เทวลิกํ สหสฺสํ^๑
 วิสฺสชฺเชตฺวา ทานํ ปฏฺฐเปสฺสีติ. เอวมสฺส
 สตฺตสฺสุ จาเนสฺสุ อโรคาโว ปุณฺณวโต

เขาเป็นผู้มีชื่อโฆสิตเศรษฐี ดำรงอยู่ใน
 มหาสมบัติ รุกความที่ตนพ้นจากความตายใน
 สถานที่ ๗ แห่งตั้งแต่นั้นตามที่ลูกสาวเศรษฐี
 และ นางกาลีบอก จึงสละทรัพย์เริ่มตั้ง
 เป็นทานไว้วันละพันหาปณะทุกวัน. ความที่
 โฆสิตเศรษฐีนั้นเป็นผู้ปลอดภัยในสถานที่ ๗

^๑ ฉ. สตสหสฺส.

อิทธิ. ตตฺถ กหนฺติ เกหํ วุจฺจติ, กเห
ปติ คหปติ. มหาสาถกุเล อธิปติสฺเสตฺ
นามํ. เกสุจี โปคฺถเกสุ โมลิตานนฺตรํ
เมณฑโก ลิขิตो.

แห่งอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นฤทธิของท่านผู้มีบุญ.
ในพระบาลีนั้น เรือนท่านเรียกว่า คหะ,
เจ้าของเรือนชื่อว่า คหปติ. คำว่า คหปตินี้
เป็นชื่อของท่านผู้เป็นใหญ่ยิ่ง ในตระกูล
มหาคาล. ในโบราณบางแห่งจารเรื่องของ
เมณฑกะไว้ในลำดับของโหมศิศเรษฐี.

ปญฺจนํ มหาปญฺณานํ ปญฺญวโต
อิทธิตติ เอตฺถ ปญฺณิทธิ ปญฺจนํ มหาปญฺณานํ
ทญฺจพฺพาติ อตฺถโก. ปญฺจ มหาปญฺญา นาม
เมณฑกเสฎฺฐี, ตสฺส ภริยา จนฺตพฺพมา,
ปุตฺโต ธนญฺชยเสฎฺฐี, สุนิสฺสา สุมนเทวี,
ทาโส ปญฺโญ นามาติ อิมะ ปญฺจ ชนา
ปจฺเจกพฺพุเช^๒ กตาริการา. เตสุ
เมณฑกเสฎฺฐี^๓ อหฺมเตรสานิ โภกฺกสฺตวานิ
โสธาเปตฺวา สีสํ นฺหาโต ทฺวาเร
นีสิตฺตฺวา อหฺธํ อุลฺโลเกติ^๔, อากาสโต

ในคำนี้ว่า ฤทธิของท่านผู้มีบุญมาก ๕ คน
ชื่อว่าฤทธิของท่านผู้มีบุญ มีความว่า พึงเห็น
บุญฤทธิ สำหรับท่านผู้มีบุญมากทั้ง ๕ คน.
๕ คนนี้ คือเมณฑกเศษฐี ๑, ภรรยาของ
ท่านชื่อว่าจันทพพมา ๑, บุตรชื่อว่าธนญชัย-
เศษฐี ๑, สะใภ้ชื่อว่าสุมนเทวี ๑, ทาส
ชื่อว่าปญณะ ๑ ชื่อว่าท่านผู้มีบุญทั้ง ๕ คน
ได้กระทำบุญญาธิการไว้ในพระปัจเจกพุทธ-
เจ้า. ในท่านผู้มีบุญทั้ง ๕ คนนั้นท่านเมณฑก-
เศษฐี สั่งให้คนชำระฉางข้าวหนึ่งพันสอง-

^๑ อ. สุมนาเทวี.

^๒ ฉ. ปจฺเจกสมพฺพุเช.

^๓ ธรรมปทญฺจกถาย (๗/๓๖) โอลิลเกตพพิ.

^๔ อ. โอลิลเกติ.

รตุตสาลีธारा โอบตีตุวา สัพพโกฏเสสุ
ปุเรติ.

ตสฺส ภริยา ตณฺหุลลํ เอกนาฬิมตฺตํ คเหตฺวา
ภคฺตํ ปจาเปตฺวา เอกสฺมี สุปฺพยุชฺชนเก
สุปฺปํ กาเรตฺวา สัพพาลงฺการปฏิมณฺฑิตา
ทวารโกฏฺสเก ปณฺณตฺตาสเน นิสฺสึทิตฺวา
"สพฺเพ ภคฺคเตนตฺตติกา อากจฺจนฺตฺว"ติ
โฆสาเปตฺวา ปกุโกสาเปตฺวา สุวณฺณกฺกจฺจํ
อาทาย อากตาคตานิ อุปนึตภาชนานิ
ปุเรตฺวา เทติ, สกลทิวสฺมุปี เทนฺตียา
กฺกจฺจุนา สกึ คหิตฺกฺกฺจานมตฺตเมว ปณฺณายติ.
ตสฺส ปุตฺตโต สีสํ นฺหาโต สหสฺสตฺตวิกั
อาทาย "กหาปณฺเห อตฺตติกา อากจฺจนฺตฺว"ติ
โฆสาเปตฺวา อากตาคตานิ คหิตภาชนานิ
ปุเรตฺวา เทติ. ถวิกาย กหาปณฺสหสฺสเมว
โหติ.

รอยหาสิบฉาง สนานคีรีชะแล่วนั่งอยู่ที่ประตู
แขวงขึ้นเบื้องบนก็จะมีสายธารขาวสาลีแดง
ตกลงมาจากอากาศเต็มฉางทุกฉาง.

ภรรยาของท่าน ถือเอาข้าวสารประมาณ
ทะนานเดียว ใหญ่ขวาง ให้รุ่งแกงใน
ภาชนะสำหรับใส่แกงและกับ ประคับด้วย
เครื่องอลังการ พร้อมนั่งบนอาสนะที่ปูลาด
แล้ว ณ ชุมประตู ป่าวร้องให้เรียกมาว่า
"คนผู้มีความต้องการ ด้วยภัตตาหารทุกคน
จงมา" แล้วถือเอาทัพพีทอง ตักเต็มภาชนะ
ที่เขานอมเข้าไปแล้ว ให้แก่คนผู้มาแล้ว ๆ,
เมื่อให้อยู่ตลอดวันทั้งสิ้น ก็จะปรากฏแต่
เพียงที่ทัพพีตักแล้วคราวเดียวเท่านั้น. บุตร
ของท่านเมณฑกเศรษฺฐ์สนานคีรีชะแล่ว ถือ
เอาอุ้งทรพัยพั้นหนึ่งให้ป่าวร้องว่า "คนผู้
มีความต้องการด้วยกหาปณะทั้งหลาย จงมา
เถิด" ดังนี้ แล้วให้จนเต็มภาชนะที่ถือแล้ว
แก่ผู้มาแล้ว ๆ. ก็ยังมีกหาปณะพั้นหนึ่งอยู่ใน
อุ้งนั้นตามเดิม.

^๑ อ. ภาชนานิ.

ตสุส สุนิสสา สัพพาลงการปฏิมณฑิตา
 จตุโทณิกัม วิหิปฏิกัม อาทาย อาสเน
 นิสินฺนา "พีชภตฺเตน อตฺถิกา อากจฺจนฺตฺ"ติ
 โฆสาเปตฺวา อากตาคตานัน คหิตภาชนานิ
 ปฺปูเรตฺวา เทติ, ปฏิกัม ยถาปุริตเมว โหติ.
 ตสุส ทาโส สัพพาลงการปฏิมณฑิตโต
 สฺวณฺณยฺเย สฺวณฺณโยตฺเตหิ โคณ
 โยเชตฺวา สฺวณฺณปโตทลฺลฺลฺ^๑ อาทาย
 โคณานัน คณฺธปญฺจกฺคฺลิกานิ ทตฺวา
 วิสาณฺโส สฺวณฺณโกสเก ปฏิมฺญจิตฺวา
 เขตฺตํ คณฺตฺวา ปาเชติ, อิตฺโต ติสฺโส,
 อิตฺโต ติสฺโส, มชฺเฌ เอกาติ สตฺต
 สิตาโย ภิชฺชิตฺวา กจฺจนฺติ.

ชมพฺพทีปวาสิโน ภตฺตพีชหิรณฺณสฺวณฺณาทีสุ
 ยถารุจฺติ เสฏฺฐสิเคหโตเยว คณฺทีสุ.
 อนุกฺกเมน ปน ภทฺทียนคฺร์ อนุปฺปตฺเต
 ภควติ ภควโต ฌมฺมเทสฺนาย ปญฺจ
 มหาปฺญญา จ ฌนฺนชฺยเสฏฺฐสิสฺส อิตฺตา

สะโทของทาน ประคับค้วยเครื่องอลังการ
 ทั้งปวงถือเอากระจากข้าวเปลือกมีประมาณ
 ๔ โทณะ นั่งอยู่บนอาสนะ ให้ประกาศว่า
 "คนผู้มีความต้องการควยข้าวปลูก(พันธุ์ข้าว)
 จงมา" แล้วให้เต็มภาชนะที่ถือมาแล้วแก่คน
 ผู้มาแล้ว ๆ, กระจากก็คงเต็มอยู่ตามเดิม
 นั้นทีเดียว. ทาสของท่านประคับค้วยเครื่อง
 อลังการทั้งปวง เข็มโคค้วยเชือกทองคำ
 ที่แอกทองคำ ถือเอาไม้ประตักทองคำเจิม
 ๕ นิ้วค้วยของหอมแกโคทั้งหลาย แล้วสวม
 ปลูกทองคำไว้ที่เขา ขับไปสู่นา, รอยไถก็
 จะแตกออกไปเป็น ๑ รอยคือข้างนี้ ๓ รอย
 ข้างนี้ ๓ รอย ตรงกลาง ๑ รอย.

ชาวชมพฺพทวีปทั้งหลาย ถือเอาสิ่งของตาม
 ชอบใจ ในบรรดากัตอาหาร พืชเงินและ
 ทองเป็นต้น จากเรือนท่านเศรษฐีนั้นทีเดียว.
 เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จถึงเมืองภทฺทีย-
 นคฺร์โดยลำดับ ท่านผู้มีบุญมากทั้ง ๕ ท่าน

^๑ ส. อ. สฺวณฺณปโตทลฺลฺลฺ.

วิสาชา จ โสตาปัตติผล ปาปณิสฺส. อัย
 ปน เนสํ ปญฺจนํ มหาปุณฺณานิ ปุณฺณวโต
 อิทฺธิ. สงฺเขเปน ปน ปริปากคเต
 ปุณฺณสมฺภาเร อิชฺฌนกวินฺโส ปุณฺณวโต
 อิทฺธิ.

และ นางวิสาชาธิดาของท่านธมฺมชยฺยเศฺรชฺฐ
 ไต่บรรลุโสตาปัตติผล ด้วยพระธรรมเทศนา
 ของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว. ก็ฤทธิ์ของ
 ท่านผู้มีบุญมากทั้ง ๕ เหล่านั้น ชื่อว่า ฤทธิ์
 ของท่านผู้มีบุญ. ก็โดยสังเขปความพิเศษ
 ที่สำเร็จในบุญสมภาร ที่ถึงความแก่กล้า
 ชื่อว่า ฤทธิ์ของท่านผู้มีบุญ.

วิชฺชามยิทฺธินิตฺเทเส อิชฺฌนการํ
 คนฺธารวิชฺชํ^๑ ภา อุปจารสิทฺธํ ปคฺคิตสิทฺธํ^๒
 อณฺเฑ ภา วิชฺชํ ธาเรนฺตฺตี วิชฺชาธรา.
 วิชฺชํ ปริชฺชเปตฺวาตี ยโถปจาร์ วิชฺชํ
 มุเขน ปริวตฺเตตฺวา. เสสํ วุตฺตตฺถ-
 เมวาตี.

จะวินิจฉัยในนิเทศแห่งฤทธิ์ที่สำเร็จ
 ด้วยวิชาต่อไป ชื่อว่า วิชาธร ด้วยอรรถว่า
 ทรงไว้ซึ่งคณฺธารวิชา (คือวิชาที่ท่านฤาษี
 ชื่อว่าคณฺธาริกระทำไว้) อันสำเร็จด้วย
 อุปจารสมาธิซึ่งเป็นอาการแห่งความสำเร็จ
 หรืออีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า วิชาธร ด้วย
 อรรถว่าทรงไว้ซึ่งวิชาอย่างอื่น ซึ่งสำเร็จ
 ตามทางที่ได้ปรารภมาแล้ว. บทว่า รายวิชา
 คือรายวิชาด้วยอุปจารมานทางปาก. คำที่
 เหลือมีอรรถคงไต่กล่าวแล้วนั้นเพียว ฉะนั้น
 แล.

^๑ อ. อิชฌนการคนฺธาทิวชฺชํ.
^๒ อ. ปคฺคิตสิทฺธํ.

คุณนวลฉวี อารัง เกียรดี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สมุมาปโยคิทุธินิตุเตเส อิชฌนา-
 การมตฺตํ ปุจฺจิตฺวา อญฺญสฺส วิเสสฺส
 อภาวโต "กตมา"ติ อปุจฺจิตฺวา ปการ-
 มตฺตเมว ปุจฺจนฺเตน "กถนุ"ติ ปุจฺจา
 กตา, ตเถว "เอวณฺ"ติ นิกมนฺ กตฺ.
 เอตถ จ ปฏิปตฺติสงฺฆาตฺสเสว สมุมา-
 ปโยคสฺส ทีปนวเสน ปุริมปาฬีสทิสาว
 ปาฬี อากตา. อตฺถกถาย^๑ ปน
 สกฺกพฺพฺยาหาทิกฺรณวเสน ยงฺกิลฺลิจิ สํวิทฺหนิ^๒
 ยงฺกิลฺลิจิ สิปปกมฺมํ ยงฺกิลฺลิจิ เวชฺชกมฺมํ
 ติณฺมํ เวทานํ อุกฺกหณฺมํ ติณฺมํ ปิฏฺกานํ
 อุกฺกหณฺมํ, อนุตฺมโส กสนวปนาทีนํ อุปาทาย
 ตํ ตํ^๓ กมฺมํ กตฺวา นิพฺพตฺตวิเสโส ตตฺถ
ตตฺถ สมุมาปโยคปุจฺจยา อิชฌนฺนุ เจน
อิทุธิติ อากตาติ.

จะวินิจฉัยในนี้เทศแห่งฤทธิ์ เพราะ
 ความประกอบชอบต่อไป ท่านพระธรรม-
 เสนาบดี ครั้นถามเพียงอาการแห่งความ
 สำเร็จแล้ว มิได้ถามว่า "เป็นไฉน" เพราะ
 ไม่มีความต่างกันอย่างอื่นแล้ว เมื่อถาม
 เพียงแต่ประการเท่านั้น จึงกระทำคำปุจฺจา
 ว่า "กถ" (แปลว่าอย่างไร) กระทำคำนิคม
 ไว้ว่า "เอว" อย่างนั้นนั่นเทียว . ก็ใน
 อธิการนี้ พระบาลี เช่นกับพระบาลีข้างต้น
 นั้นเทียว มาแล้วด้วยสามารถแห่งการแสดง
 ความประกอบชอบ กล่าวคือการปฏิบัติ.
 ส่วนในอรรถกถา การจัดอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ด้วยอำนาจการกระทำสกฺกพฺพฺยะ (การจัด
 ระเบียบยฺุทธ แบบพร้อมด้วยเกวียนเป็นต้น)
 ศิลปกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เวชกรรม

^๑ อิ. อถาย. จ. เอตถ "อตฺถกถายนุ"ติ
 ปทํ มหาอฏฺฐกถํ สนฺธาย วุตฺตํ.

^๒ อิ. สํวิธานํ.

^๓ อิ. ยํ ตํ.

^๑ หมายถึงมหาอรรถกถา.

อย่างใดอย่างหนึ่ง การเรียนพระเวททั้ง ๓
 การเรียนปิฎกทั้ง ๓, คุณวิเศษที่กระทำ
 การงานนั้น ๆ โดยที่สุคจนกระทั่งการใด
 และการหวานเป็นต้นมาแล้วว่า ชื่อว่าฤทธิ์
ดวยอรรธวาสำเร็จ เพราะความประกอบ
ชอบในส่วนนั้น ๆ เป็นปัจจัย ดังนี้.

อิทธิกถาวุฒนา นิฏฐิตา.

พรรณานิทธิกถา จบ.

๓. อภิสมยกถาวณฺณนา

๑๙. อิทานิ อิทฺธิกถานนฺตรํ
ปรมิทฺธิญฺจํ อภิสมยํ ทสฺสเสนฺเตน กถิตาย
อภิสมยกถาย อปฺพุพฺพตฺถานวณฺณนา. ตตฺถ
อภิสมโยติ สจฺจานํ อภิมฺเชน สมากโม,
ปฺภิวาโรติ อตฺถโถ. อตฺถาภิสมโยติ
เกจฺจ^๑. เกน อภิสเมตฺตี กิ วุตฺตํ โหติ ?
"เอวํ มหตฺถโย โข ภิกฺขเว ฐมฺมาภิ-
สมโย"^๒ติอาทิสฺสุ สุตฺตปเทสฺสุ^๓ โย โส
รโส^๔ อภิสมโยติ วุตฺโต, ตสฺมี อภิสมเย
วตฺตมาเน อภิสเมตา ปุคฺคโล เกน
ฐมฺเมน สจฺจานิ อภิสเมติ, อภิมฺโช
หุตฺวา สมากจฺจติ, ปฺภิวิชฺฌตฺตี วุตฺตํ
โหตฺตี. อยํ ตาว โจทกสฺส ปุจฺจา.

๓. พรรณนาอภิสมยกถา

๑๙. บัดนี้จักเป็นการพรรณนาความ
ไปตามลำดับซึ่งอรรถที่ยังไม่เคยพรรณนาไว้
แห่งอภิสมยกถา ซึ่งท่านพระธรรมเสนาบดี
ผู้แสดงการตรัสรู้ อันเป็นบรมฤทธิ์กล่าวไว้
ในลำดับแห่งอิทธิกถา. ในบรรดาคำเหล่านั้น
คำว่า ความตรัสรู้ ไต่แก่อะไรมาพร้อมกัน
โดยมีหน้าเฉพาะ อธิบายว่า การแทงตลอด
ซึ่งสิ่งทั้งหลาย. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า
ไต่แก่อะไรได้ประโยชน์. คำว่า ยอมตรัสรู้
ด้วยอะไร มีคำอธิบายอย่างไร ?
เมื่ออธิบายว่า ในบทพระสูตรทั้งหลาย
มีอาทิว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย การตรัสรู้
ธรรมมีประโยชน์ใหญ่อย่างนี้แล" ดังนี้ เป็นต้น

^๑ ฉ. โปตฺถเก "อตฺถาภิสมโยติ เกจฺจ"ติ
ปาสทฺวํ น ทิสฺสติ.

^๒ ส. นิ. ๑๖/๑๖๒.

^๓ อ. สุตฺตปเทสฺสุ.

^๔ ฉ. โย โส, อ. โส รโส.

ความตรัสรู้นั้นใด ท่านเรียกว่า อภิสัมมัย,
 เมื่อความตรัสรู้นั้นยังเป็นไปอยู่บุคคลผู้ตรัสรู้อ
 ยอมรับตรัสรู้อ คือ ยอมรับเป็นผู้มีหน้าเฉพาะมาถึง
 พรหมแห่งตลอดซึ่งสิ่งทั้งหลาย ด้วยธรรม
 อะไรแล. นี้เป็นคำปุจฉา แห่งอาจารย์ผู้
 ทวงก่อน.

จิตฺเตน อภิสเมตตี จิตฺตํ วินา
 อภิสมยภาวโต ตถา วิสสุชฺชน.
หฺนฺยจฺจ อหิ ปุณฺ โฉทนา. หฺนฺยจ ยถิตี
 อตุโถ. "จิตฺเตนา"ติ วุตฺตตฺตา เตน
อญฺญาณี อภิสเมตตี อห. น อญฺญาณี
อภิสเมตตี จิตฺตมตฺเตน^๑ อภิสมยภาวโต
 ปฏิกุเชโป. ญาเณน อภิสเมตตี ปฏิญฺญา.
 ปุณฺ หฺนฺยจฺจ อหิ "ญาเณนา"ติ วุตฺตตฺตา
 อญฺญาณี อจิตฺตเกนาติ โฉทนา. น
อจิตฺตโก อภิสเมตตี อจิตฺตกสฺส
 อภิสมยภาวโต ปฏิกุเชโป. จิตฺเตน

คำว่า ยอมรับตรัสรู้อย่างจิต เป็นการวิเศษ
 อย่างนั้น เพราะเว้นจิตก็ไม่มีการตรัสรู้อ.
 คำว่า หฺนฺยจ เป็นต้น เป็นคำหักท้วงต่อไป.
หฺนฺยจ ความเท่ากัษยหิ (แปลว่า ผิด).
 เพราะท่านกล่าวไว้ว่า "ด้วยจิต" ดังนี้
 ท่านจึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นบุคคลไม่มีญาณ
ก็ตรัสรู้อได้. คำว่า บุคคลไม่มีญาณตรัสรู้อ
ไม่ได้ เป็นคำปฏิเสธเพราะความตรัสรู้อไม่มี
 ด้วยอาการเพียงแต่จิต. คำว่า บุคคลยอมรับ
ตรัสรู้อได้โดยญาณ ดังนี้ เป็นคำปฏิเสธ.
 คำว่า หฺนฺยจ (ผิด) เป็นต้นอีกเป็นคำ

^๑ ฉ. จิตฺตมตฺเตเนว.

จาติอาทิ ปฏิญา. ปุณ หฺยจิตฺอาทิ
สหฺพจิตฺตญาณสาธาณวเสณ โจทนา.
เสสโจทนาวิสุสชฺชเนสุปี เอเสว นโย.

ท้วงว่า บุคคลไม่มีญาณก็เพราะเป็นผู้ไม่มีจิต
เพราะท่านกล่าวไว้ว่า "ด้วยญาณ" ดังนี้.
คำว่า บุคคลผู้ไม่มีจิตก็ตรัสรู้ไม่ได้ เป็นคำ
ปฏิเสธเพราะคนไม่มีจิตก็ตรัสรู้ไม่ได้. คำว่า
ด้วยจิตเป็นต้น เป็นคำยอมรับ. คำว่า หฺยจิต
(ผิว่า) เป็นต้นอีก เป็นคำท้วงด้วยอำนาจ
ที่ทั่วไปแก่จิตและญาณทั้งปวง. แม้ในคำท้วง
และคำวิสันนาที่เหลือก็มีนัยดังนี้เหมือนกัน.

ปรโต ปน กมฺมสฺสกตาจิตฺเตน จ
ญาเณน จาติ "กมฺมสฺสกา สุตฺตา"ติ เอว
กมฺมสฺสกตาย ปวตฺตจิตฺเตน จ ญาเณน
จ. สจฺจานุโลมิกจิตฺเตน จ ญาเณน จาติ
สจฺจปฏิเวธสฺส^๑ อนุกฺกุลตฺตา. สจฺจานุ-
โลมิกสงฺขาเตน วิปัสฺสนาสมฺปยุตฺตจิตฺเตน
จ วิปัสฺสนาญาเณน จ.

ก็จะขยายบทต่อไป คำว่า ด้วยจิตใน
กัมมัสสกตาญาณ และด้วยญาณ ความว่า
ด้วยจิตอันเป็นไปในกัมมัสสกตาญาณ อย่างนี้
ว่า "สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ ๆ ตน"
และด้วยญาณ. คำว่า ด้วยสัจจานุโลมิกจิต
และด้วยญาณ มีความว่า ด้วยจิตสัมปยุตด้วย
วิปัสสนา ที่เรียกว่าสัจจานุโลมิกจิต เพราะ
เป็นความอนุกุลแก่การแทงตลอดสัจจะ และ
ด้วยวิปัสสนาญาณ.

^๑ ฉี. ก. สจฺจจาภิสมยสฺส.

กณฺฐิ ยถา อภิสมฺโย โหติ, ตถา
 กเขตฺตุมฺยตาปฺจุฉา. อุปฺปาทาธิปเตยฺยฺยฺย
 ยสฺมา ^๑จิตฺตสฺส อุปฺปาเท อสฺนฺเต จิตฺต-
 เจตฺตีกานํ อุปฺปาโท นตฺถิ, อารมฺมณฺค-
 กณฺ्हํ หิ จิตฺตํ, เตน สห อุปฺปชฺชฺมานา
 เจตฺตีกา กถํ อารมฺมณเ อคฺคหิตเ
 อุปฺปชฺชิสฺสฺสนฺติ,^๒ อภิชฺมเมปิ จิตฺตฺ-
 ปาเทเนว เจตฺตีกา วิภตฺตา, ตสฺมา
 มคฺคณฺวณฺสฺส อุปฺปาเท อธิปฺตฺยฺกฺตํ จิตฺตฺนฺตฺติ
 อตฺถโถ.

ณฺวณฺสฺสาตี มคฺคณฺวณฺสฺส. เหตุ ปฺจุฉโย
จาตี ชนโก จ อุปฺตฺถมฺภโก จ.
ตํสฺมปฺยฺตฺตฺนฺตี เตน ภา เณน สฺมปฺยฺตฺตํ.
นิโรธโคจรนฺตี นิพฺพานารมฺมณฺ. ทสฺสนา-

คำว่า อย่างไร เป็นคำถามที่ต้องการจะแก้
 ตามที่จะมีการตรัสรู้. คำว่า จิตเป็นอธิปัตติ
ในการเกิดขึ้น มีความว่า เพราะเมื่อความ
 เกิดขึ้นแห่งจิตไม่มี ความเกิดขึ้นแห่งเจตสิก
 ทั้งหลายก็ย่อมไม่มี, ด้วยว่าจิตมีหน้าที่รับ
 อารมณ์, เจตสิกทั้งหลายเกิดขึ้นพร้อมกับ
 จิตนั้น เมื่อจิตยังมิได้รับอารมณ์จักเกิดขึ้นได้
 อย่างไร, แม้ในพระอภิธรรมพระผู้มีพระ
 ภาคว่าก็ทรงจำแนก เจตสิก ไว้โดยความ
 เกิดขึ้นแห่งจิตนั่นเอง, ฉะนั้นจิตจึงเป็นอธิปัตติ
 ในความเกิดขึ้นแห่งมรรคญาณ.

คำว่า แห่งญาณ ได้แก่มรรคญาณ. คำว่า
เป็นเหตุและเป็นปัจจัยคือเป็นตัวให้เกิดและ
 เป็นตัวอุปถัมภ์. บทว่า ตํสฺมปฺยฺตฺตํ แปลว่า
 สัมปยุตด้วยญาณนั้น. บทว่า นิโรธโคจร

^{๑-๑} ฉ. จิตฺตสฺส อุปฺปาเท อสฺตี เจตฺตีกานํ
 อุปฺปาโท นตฺถิ.

^๒ ฉ. โปตฺถเก อิติ-สทฺโท นตฺถิ.

ธิปเตยฺยนฺติ ๑ เสสํ ทสฺสนกฺิจฺเจ จ
 นิพฺพานทสฺสเน จ อธิปฺติภฺตํ? จิตฺตสฺสํ
 มคฺคสมฺปยุตฺตจิตฺตสฺส. ตํสมฺปยุตฺตนฺติ
 เตน จิตฺเตน สมฺปยุตฺตํ.

แปลว่า มีนิพพานเป็นอารมณ์. คำว่า
เป็นใหญ่ในการเห็น ความว่า เป็นใหญ่ใน
 การเห็นนิพพานเพราะจิตเจตสิกที่เหลือไม่มี
 หน้าที่ในการเห็น. คำว่า แห่งจิต คือแห่ง
 มรรคสัมปยุตจิต. บทว่า ตํสมฺปยุตฺตํ แปลว่า
 สัมปยุตด้วยจิตนั้น.

๒๐. ยสฺมา เอตมฺปิ^๒ ปริยายํ,
 น เภวลํ จิตฺตญาเณหิเยว อภิสมฺโย,
 อถ โข สพฺเพปิ มคฺคสมฺปยุตฺตา
 จิตฺตเจตสีกา ธมฺมา สจฺจจาภิสมยฺกฺิจฺจ-
 สาธนวเสน อภิสมโย นาม โหนฺติ,
 ตสฺมา ตมฺปิ ปริยายํ ทสฺเสตฺกาโม กิณฺนุ
เอตฺตโกเยว อภิสมโยติ ปุจฺจิตฺวา น
หิตํ ตํ วจันํ ปฏิภฺชิปิ ตฺวา โลกุตฺตร-
มคฺคกฺขเณตีอาทิมาน.

๒๐. เพราะขอความแมตต่อไปนี้ก็
 บรรยายหนึ่ง, ความตรัสรู้จะมีด้วยจิตและ
 ญาณอย่างเดียวกันเท่านั้นก็หามิได้, โดยที่แท้
 ธรรมคือ จิตและเจตสิกอันสัมปยุตด้วยมรรค
 ทั้งหมด ชื่อว่า เป็นความตรัสรู้ด้วยอำนาจ
 ให้สำเร็จกิจคือการตรัสรู้สัจจะ, ฉะนั้นท่าน
 พระธรรมเสนาบดีใครจะแสดงปริยายแก่นั้น
 จึงถามว่า ความตรัสรู้มีเท่านั้นหรือ ปฏิเสธ
 คำนั้นว่า ไม่ใช่ แล้วกล่าวคำว่า ในขณะที่
โลกุตรมรรค ดังนี้ เป็นต้น.

๑-๑ ฉ. เสสํ ทสฺสนกฺิจฺจจากาวา
 นิพฺพานทสฺสเน อธิปฺติภฺตํ.
 ๒ อี. ชาตมฺปิ.

สังฆกรรมปกาสน์. ป-ท. ๘-๑๔

ทสฺสนาภิสมโยติ ทสฺสนภูโต อภิสมโย. บทว่า ทสฺสนาภิสมโย แปลว่า ความตรัสรู้
 เอส นโย เสเสสฺสปี. สจฺจาทิ สจฺจญาณานิ. อันเป็นที่คั่น. แม้นบที่เหลือก็มีนัยนี้.
 มคฺคญาณเมว นิพพานานุปสฺสนภู เจน คำว่า สจฺจจะ ไต่แกสจฺจญาณ. มรรคญาณ
 วิปสฺสนา. วิโมกฺโขติ มคฺควิโมกฺโข. นั้นแหละ ชื่อว่า วิปสฺสนา ด้วยอรรถว่า
 วิชฺชาติ มคฺคญาณเมว. วิมุตฺตตี พิจารณาเห็นนิพพาน. คำว่า วิโมกฺข ไต่แก
 สมฺมุจฺเจทวิมุตฺตี. นิพพานํ อภิสเมตฺตี^๑ การหลุดพ้นด้วยมรรค. คำว่า วิชฺชา ไต่แก
 อภิสมโย. เสสา อภิสเมนฺติ เอเตหิตี มรรคญาณนั่นเอง. บทว่า วิมุตฺตี ไต่แก
 อภิสมยา.^๒ สมฺมุจฺเจทวิมุตฺตี. ชื่อว่า อภิสมฺย เพราะ
 อรรถว่า ตรัสรู้นิพพาน. ธรรมมีสัมมาทิสฺสุ
 เป็นต้นที่เหลือก็ชื่อว่า อภิสมฺย (ความตรัสรู้)
 ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุตรัสรู้.

๒๑. ปุณ มคฺคผลวเสน อภิสมฺย
 ภินฺทิตฺวา ทสฺเสตฺถุ กิณฺณุตติอาทิมาน. ด้วยสามารถแห่งมรรคและผลอีก ทานจึง
 ผลกฺขณเณ ปเนตฺถ ยสฺมา สมฺมุจฺเจทภู เจน^๓ กล่าวคำว่า ความตรัสรู้มีเท่านั้นหรือ ดังนี้
 ขเย ญาณํ น ลพฺภติ, ตสฺมา เป็นต้น. ก็ในอธิการนี้ในขณะที่แห่งผลเพราะ
 ปฏิปฺปสฺสทฺธภู เจน อนุปฺปาเท ญาณนฺติ ไม่ไต่ญาณในความสิ้นไป ด้วยอรรถว่าตัดได้
 วุตฺตํ. เสสํ ปน ยถานูรูปํ เวทิตพฺพนฺติ. เกิดขาด ฉะนั้นท่านจึงกล่าววว่า ญาณใน

^๑ ฉ. อภิสมฺยตีติ.

^๒ อี. อภิสมโย.

^๓ ฉ. สมฺมุจฺเจทภู เจน.

ความไม่เกิดขึ้น ดังนี้ ด้วยอรรถวาระงับ.
ส่วนคำที่เหลือฟังทราบตามสมควรจะนี้แล.

อิทานิ ยสฺมา กิเลสฺปฺพหาเน สติ
อภิสมโย โหติ, อภิสมเย จ สติ
กิเลสฺปฺพหานํ โหติ, ตสฺมา โจทนา-
ปฺพพฺงคฺมํ กิเลสฺปฺพหานํ ทสฺเสตฺตุกาโม
ยฺวายนฺติอาทิมาห. ตตฺถ ยฺวายนฺติ โย
อัยํ มคฺคภูโจ อริยปฺกฺคโล. เอวมาทิกานิ
ปเนตฺถ จตฺตาริ วจนานิ โจทกสฺส
ปฺจฺฉา. ปฺน อตีเต กิเลส ปชหตีติ อิห
โจทนาย โโอกาสฺทานตฺถ วิสฺสชฺชนํ.
ชฺเณน ภาวเสเน ชฺเณ. นिरุทฺถนฺติ
สนฺตานวเสเน ปฺนปฺปฺนํ อนุปฺปตฺติยา นिरุทฺธ.
วิกตฺนฺติ วตฺตมานภฺขณโต อปคตํ.
วิกเมตฺตี อปคมยตี.

บัดนี้เพราะเหตุว่า เมื่อการละกิเลสมีอยู่
ความตรัสรู้จึงมี, และเมื่อความตรัสรู้มีอยู่
การละกิเลสจึงมี, ฉะนั้นท่านพระธรรม-
เสนาบดีใครจะแสดงการละกิเลส เริ่มตน
ด้วยการทักท้วง จึงกล่าวบทว่า ยฺวายํ ดังนี้
เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยฺวายํ
ตัดเป็น โย อัยํ (โยค) มคฺคภูโจ
อริยปฺกฺคโล (แปลว่า พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่
ในมรรคนี้ใด). ก็คำทั้ง ๔ ในอธิการนี้ซึ่งมี
อาทิอย่างนี้ เป็นคำปุจฉาของอาจารย์ผู้
ทักท้วง. ต่อไปคำว่า ยอมละกิเลสที่เป็น
อตีตนี้ เป็นคำวิสัชนา เพื่อให้โอกาสแก่การ
ทักท้วง. คำว่า สิ้นแล้ว คือสิ้นแล้วด้วย
อำนาจการดับไป. คำว่า ดับแล้ว คือดับแล้ว
โดยไม่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ด้วยอำนาจความ
สืบต่อ. คำว่า ไปปราศแล้ว คือไปปราศ-
จากขณะที่เป็นไปอยู่. บทว่า วิกเมติ
แปลว่าให้ปราศจากไป.

สังฆธรรมปาสาณีน. ม-ท. ๘-๑๔

คุณสม เกียรติ - คุณสมจิตต์ ศุภโกวิท
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อตุณฺจกตฺตฺตฺติ อภาวํ คตฺติ. อตุณฺจกเมตฺตฺติ บทว่า อตุณฺจกตฺ แปลว่า ถึงความไม่มี.
 อภาวํ คมยติ. ตตฺถ โทสํ ทสฺเสตฺตฺวา บทว่า อตุณฺจกเมตฺติ แปลว่า ให้ถึงความ
น อตฺเต กิลเลสํ ปชหตฺติ ปฏิกุชิตฺตํ. ไม่มี. ท่านพระธรรมเสนาบดีแสดงโทษใน
 อนาคตโจทนาย อชาตฺตฺติ ชาติ อปฺปตฺตํ. การหักทวงและการละกิเลสที่ล่วงไปแล้วจึง
อนิพฺพตฺตฺตฺติ สภาวํ อปฺปตฺตํ. อนุปฺปนฺนตฺติ ปฏิเสธว่า ยอมละกิเลสที่ล่วงไปแล้วไม่ได้.
อุปฺปาทโต ปฏฺติ อุทฺธํ น ปฏฺติ ปฺปนํ. ในการหักทวงการละกิเลสที่ยังไม่มาถึง มี
อปาตฺตฺตฺตฺติ ปจฺจฺปฺปนฺนภาเว จิตฺตฺสฺส อธิบายดังนี้ คำว่า ที่ยังไม่เกิด คือที่ยัง
อปาตฺตฺตฺ. อตฺตานาคเต ปชฺหโต ไม่ถึงความเกิด. คำว่า ที่ยังไม่บังเกิด คือ
ปหาคพฺพานํ นตฺถิตาย อผลโล วายาโม ที่ยังไม่ถึงสภาวะ. คำว่า ที่ไม่เกิดขึ้นแล้ว
อาปชฺชตฺตฺติ ตทฺถยมฺปิ ปฏิกุชิตฺตํ. รตฺโต คือ ไม่ดำเนินสูงขึ้นไป จำเดิมแต่การ
ราคํ ปชฺหตฺติ วตฺตมาเน ราเคน รตฺโต เกิดขึ้น. คำว่า ที่ยังไม่ปรากฏ คือกิเลสที่ยัง
คเมว ราคํ ปชฺหติ. วตฺตมานกิลเลสฺสุ ปิ ไม่ปรากฏแก่จิตโดยภาวะเป็นกิเลสปัจจุบัน.
เอเสว นโย. เพราะเมื่อละกิเลสที่ล่วงแล้ว และยังไม่มา
 ถึงกิเลสที่พึงละก็ไม่มี ความพยายามก็ต่ออะไร
 ผล ฉะนั้น ท่านจึงปฏิเสธแม้ทั้ง ๒ อย่างนั้น.
 คำว่า ผู้มีราคะก็ละราคะได้ หมายความว่า
 ผู้มีราคะด้วยราคะที่เป็นไปอยู่ ก็ยอมละราคะ
 นั้นแหละได้. แม้ในกิเลสที่เป็นปัจจุบัน ก็มี
 นัยนี้แหละ.

๑ อ. ลหุธ.

ถามคโตตี ณิสภาวั คโต. กณฺหสุภกาตี
อกุสลา จ กุสลา จ ธมฺมา ยฺคนทฺธา
สมเมว วตฺตุนฺตตี^๑ อาปชฺชตีตี อตุโถ.
สงฺกิลลีสกาตี เอว สงฺกิลลีสานํ สมป-
ยฺตฺตภาเว สตี สงฺกิลลเส ยฺตฺตา^๒
มคฺคภาวนา โหตีตี อาปชฺชตีตี อตุโถ.
เอว ปจฺจุปฺปนฺเน ปชฺหโต วายาเมน
สทฺธิ ปหาตพฺพานํ อตุถิตาย สงฺกิลลีสกา
จ มคฺคภาวนา โหตี, วายาโม จ อฝโล
โหตี. น หิ ปจฺจุปฺปนฺนานํ กิลลีสานํ
จิตฺตวิปฺปยฺตฺตตา นาม อตุถิ^๓

บพว่า ถามคโต ความว่า ถึงซึ่งสภาวะ
มั่นคง. คำว่า ธรรมคำธรรมชา ความว่า
จะต้องอธิบายว่า กุศลธรรมและอกุศลธรรม
เป็นธรรมคู่เคียงกันเป็นไปเสมอกันทีเดียว.
คำว่า สังกิลเลสธรรม ความว่า จะต้อง
อธิบายว่า เมื่อมีภาวะที่สังกิลเลสประกอบกัน
อยู่อย่างนี้ ธรรมที่ประกอบอยู่ในสังกิลเลส
ก็จะเป็นมรรคภาวนานะซี. เพราะเมื่อละ
กิลเลสที่เป็นปัจจุบันอยู่อย่างนี้ ก็จะมีกิลเลส
ที่จะพึงละกับความพยายามอยู่ บรรดามรรค-
ภาวนาก็จะมีความเศร้าหมอง, และความ
พยายามก็จะไร้ผล. ก็ขึ้นชื่อว่าความที่กิลเลส
ที่เป็นปัจจุบัน จะเป็นธรรมชาติแยกไปจาก
จิตก็หาไม่ได้.

น หิตี จตุธา วตฺตสฺส วจนสฺส
ปฏิกฺเขโป. อตุถิตี ปฏิชานนํ. ยถา กถํ
วียาตี อตุถิภาวสฺส อุทาหรณทสฺสณฺตถํ
ปฺจุฉา. ยถา อตุถิ, ตํ เกน ปกฺกาเรน

วา ทะ ปฏิสเสถ อโยคํ ที่ ใด กล่าว ไว้ แล้ว
๕ อย่าง ขึ้น ต้น ว่า น หิ. บพว่า อตุถิ
เป็น คำ ปฏินฺญา. คำว่า ยถา กถํ วีย เป็น
คำ ปุจฉา เพื่อ แสดง อุทาหรณ์ แห่ง อตุถิภาวะ.

^๑ ก. ยฺคนทฺธา ปวตฺตุนฺตตีตี.

^๒ ฉ. นิยฺตฺตา. ^๓ ฉ. อตุถิตี.

สังฆกรรมปกาสนี. ม-ท. ๘-๑๕

ตสุส อพีชภูตตตต ตปฺปจฺจยา เต เต
 กิเลสา อนุปฺปนาเยว น อฺปฺปชฺชนฺติ.
อาทีนํ ทีสุวาตี อนิจฺจาทีโต อาทีนํ
ทีสุวา.

อนุปฺปาโท อาที หิ จตุหิ นิพฺพานเมว
 วุตฺตํ. จิตฺตํ ปฺกฺขนฺทตี มคฺคสมฺปยุตฺตํ
 จิตฺตํ ปฺกฺขนฺทตี. เหตุนิโรธา ทุกฺขนิโรโธ
 กิเลสํ พีชภูตสุส สนฺตํ สนฺตํ อนุปฺปาท-
 นิโรธา อนาคตกฺขนฺตภูตสุส ทุกฺขสุส
 เหตุภูตํ กิเลสํ อนุปฺปาทนิโรโธ
 โหตี. เอวํ ทุกฺขสุส เหตุภูตกิเลสํ
 อนุปฺปาทนิโรธา ทุกฺขสุส อนุปฺปาทนิโรโธ
 โหตี. เอวํ กิเลสํ ปฺปหานยุตฺตีสพฺภาวโต
 เอว อตฺถิ มคฺคภาวนา อาที มาห.

สันดานใด ๆ ชั้นสันดานนั้นก็จะเป็นพืช
 แก่กิเลสทั้งหลาย ที่มรรคญาณนั้นฟังละ,
 กิเลสทั้งหลายนั้น ๆ ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็จะ
 เกิดขึ้นไม่ได้เลย เพราะชั้นสันดานนั้นไม่
 เป็นพืช เพราะความไม่เป็นพืชนั้นเป็นปัจจัย.
 คำว่า เห็นโทษ ใดแก่เห็นโทษโดยความ
 เป็นของไม่เที่ยงเป็นตน.

ท่านกล่าวถึงนิพพานอย่างเดียวด้วยบททั้ง ๔
 มีบทว่า อนุปฺปาท เป็นต้น. คำว่า จิตฺตม-
แล่นไป คือจิตที่สัมปยุตด้วยมรรคยอมแล่นไป.
 คำว่า ทุกฺขํ เพราะเหตุ ดับ ความว่า
 ความดับโดยไม่เกิดขึ้น แห่งกิเลสทั้งหลาย
 อันเป็นเหตุแห่งทุกฺขซึ่งเป็นชั้นที่ยังไม่มาถึง
 ย่อมมีได้ เพราะความดับโดยไม่เกิดขึ้นแห่ง
 สันดานอันเป็นพืชแห่งกิเลสทั้งหลาย. ความ
 ดับโดยไม่เกิดขึ้นแห่งทุกฺข ย่อมมีได้เพราะ
 ความดับโดยไม่เกิดขึ้นแห่งกิเลส ซึ่งเป็น
 เหตุแห่งทุกฺขอย่างนี้. ท่านกล่าวคำเป็นต้นว่า
มรรคภาวนามีอยู่ เพราะมีความสมควรแก่
 การละกิเลสอย่างนั้นนั่นเอง.

คุณเจริญ ธารง เกียรติ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อภุจกถาย^๑ ปน "เอเตน ก็ ที่ปีติ โหติ? ภูมิลุฑธานํ กิเลสํ ปหานํ ที่ปีติ โหติ. ภูมิลุฑธา ปน ก็ อตีตนาถตา, อุทาทุ ปจฺจุปปนฺนาติ ? ภูมิลุฑธูปฺปนฺนาเยว นามา"ติ วตฺวา กถิตกิลีสฺสปฺพานสฺส วิตุถารกถา สุตฺมยญาณกถาย มคฺคสฺจ- นินฺทุเทสวณฺณนํ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตพฺพา, อธิ ปน มคฺคณาณน ปหาตพฺพา กิลีสฺสาเยว อธิปฺเปตาติ.

ก็การกล่าวโดยพิสดาร ซึ่งการละกิเลสที่ พระอรรถกถาจารย์ กล่าวไว้ในอรรถกถา โดยกล่าวว่า "ด้วยคำนี้ ย่อมเป็นอันแสดง ถึงอะไร ? เป็นอันแสดงถึงการละกิเลสที่ได้ ภูมิแล้ว. ถ้ามว่า ก็กิเลสที่ได้ภูมิแล้วเป็น อดีต หรือ อนาคต หรือเป็นปัจจุบันแล้ว ? ตอบว่า กิเลสเหล่านั้น ชื่อว่าได้ภูมิแล้ว เกิดขึ้นแล้วนั่นเอง" ดังนี้ บัณฑิตทั้งหลายพึง ทราบตามนัยที่ได้กล่าวไว้แล้ว ในวรรณนา แห่งมรรคสังนิเทศ ในสุตฺมยญาณกถานั้น- แหะ, ส่วนในอภิสมยกถานี้ท่านประสงค์ เอากิเลสทั้งหลาย ที่มรรคญาณพึงละเท่านั้น ฉะนั้นแล.

อภิสมยกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาอภิสมยกถา จป.

^๑ วิสุทฺธิมคฺค. ๓/๓๔๐.

แปลว่า อันบุคคลผู้มีกำลังทั้งหลายกระทำ.
 คำว่า อาคัยศีล แปลว่า การทำจตุปาริ-
 สุทธิศีลให้เป็นที่อาคัย. คำว่า ยอมเจริญ
 ความว่า ก็ในที่นี้ท่านประสงค์เอามรรค-
 ภาวนาที่เป็นโลกียะ และโลกุตระเพราะ
 ภาวนาไม่มีแก่บุคคลผู้มีศีลทำลายแล้ว.

วิเวกนิสฺสิตนฺติ ตทงฺคฺวิเวกสมฺจุ เจท-
 วิเวกนิสฺสรณวิเวกนิสฺสิตํ^๑ วิเวโกติ
 วิวิตตตา. อัยฺ หิ อริยมคฺคภาวนานุยุตฺโต
 โยคี วิปัสสนากุขณ กิจฺจโต
 ตทงฺคฺวิเวกนิสฺสิตํ, อชฺฌาสยโต นิสฺสรณ-
 วิเวกนิสฺสิตํ, มคฺคกุขณ กิจฺจโต
 สมฺจุ เจทวิเวกนิสฺสิตํ, อารมฺมณโต
 นิสฺสรณวิเวกนิสฺสิตํ ภาเวติ. เอส นโย
วิราคนิสฺสิตาทีสุ. วิเวโกเขว หิ
 วิรชฺชณฺเณ วิราโค, นิโรธฺเณ
 นิโรโธ, โวสุสชฺชณฺเณ โวสุสคฺโค.

บทว่า วิเวกนิสฺสิตํ (อาคัยวิเวก) ไท้แก่
 อาคัย ตทงฺคฺวิเวก สมฺจุเจทวิเวก และ
 นิสฺสรณวิเวก. คำว่า วิเวก ไท้แก่ความ
 เป็นผู้สงัดแล้ว. จริงอยู่ พระโยคีผู้ประกอบ
 เนื่อง ๆ ซึ่งอริยมรรคภาวนานี้ ย่อมเจริญ
 มรรคในขณะวิปัสสนา อาคัยตทงฺคฺวิเวกโดย
 กิจ, อาคัยนิสฺสรณวิเวก โดยอัธยาศัย, ย่อม
 เจริญมรรคในขณะมรรคอาคัยสมฺจุเจทวิเวก
 โดยกิจ อาคัยนิสฺสรณวิเวกโดยอารมณ์. ใน
มรรคอันอาคัยวิราคะเป็นต้นกันนี้. ก็วิเวก
 นั้นแหละชื่อว่าวิราคะ ควฺยสภาวะที่สำรอก,

^๑ ฉ. ตทงฺคฺวิเวกํ สมฺจุเจทวิเวกํ นิสฺสรณ-
 วิเวกํ นิสฺสิตํ.

คุณสอาด น้อยจันทร์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อถวา กิเลสเหหิ วิวิตตตตทา วิเวโก,
 กิเลสเหหิ วิรตตตตทา วิราโค, กิเลสานน^๑
 นิรุทตตตทา นิโรธ, กิเลสานญจ
 ปริจจตตตตทา วิสสุทตตตทา, ^๒นิพพาน
 จิตตสส จ วิสสุทตตตทา^๒ โวสสุคโค.
 โวสสุคโค ปน ทูวิธ ปริจจจากโวสสุคโค
 จ ปกขนทนโวสสุคโค จ. ตตถ
ปริจจจากโวสสุคโคติ วิปัสสนากุขณ
 ททงควเสน, มคคกุขณ สมุจเจทวเสน
 กิเลสปปหาน. ปกขนทนโวสสุคโคติ
 วิปัสสนากุขณตุนนินภาเวน, มคคกุขณ
 อารมมณกรณน นิพพานปกขนทน.
 ตทุภยมุปี อิมสมี โลกียโลกุตตรมิสสเก
 อตถวณณนานเย วญญติ.

ชื้อวานิโรธ ค้วยสภาวะที่ดับ, ชื้อวาโวส-
 สักคะค้วยสภาวะที่สละลง.
 อีกนัยหนึ่ง ชื้อวิเวกเพราะสังกัดแล้วจากกิเลส
 ทั้งหลาย, ชื้อวา วิราคะเพราะสำรอกแล้ว
 จากกิเลสทั้งหลาย, ชื้อวา นิโรธเพราะดับ
 กิเลสได้แล้ว, ชื้อวา โวสสักคะเพราะสละ
 คือปล่อยกิเลสได้แล้ว, และเพราะปล่อยจิต
 ไปในนิพพาน. อนึ่ง โวสสักคะมี ๒ อย่างคือ
 ปริจจจากโวสสักคะ(การปล่อยคือการสละ) ๑
 ปักขันทนโวสสักคะ (การปล่อยคือการแล่น
 ไป) ๑. ใน ๒ อย่างนั้น การละกิเลสได้
 ในขณะที่แห่งวิปัสสนาค้วยอำนาจตทังคปทาน,
 การละกิเลสได้ในขณะแห่งมรรคค้วยอำนาจ
 แห่งสมุจเจทพทาน ชื้อวา ปริจจจากโวสสักคะ.
 การแล่นไปสู่พระนิพพานในขณะที่แห่งวิปัสสนา
 โดยภาวะที่น้อมไปสู่นิพพานนั้น, การแล่นไป

^๑อิ. กิเลสานญจ.
^{๒-๒} อิ. โปตถเก ปาจตตยํ น ทิสสติ.

คุณสอาด น้อยจันทร์
 สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สูนิพพาน ในขณะที่แห่งมรรค ด้วยการทำให้
เป็นอารมณ์ ชื่อว่า ปักขันทนไวสัคคะ.
ทั้ง ๒ อย่างนี้ย่อมควรในการพรรณนาความ
อันแจ่มด้วยโลกียะและโลกุตระนี้.

ตถา หิ อัย สมฺมาทิฏฺฐิอาทิสฺส เอเกโก
ธมฺโม ยถาวุตฺเตน ปกาเรน กิเลสํ จ
ปริจฺจชติ, นิพฺพานญฺจ ปกฺขนฺนทติ.
ไวสัคคปริณามินฺติ อิมินา ปน สกฺเลน
วจเนน ไวสัคคตฺถํ ปริณามนฺตํ^๑
ปริณตญฺจ, ปริปฺจจนฺตํ^๒ ปริปฺกุกฺกญฺจาติ
วุตฺตํ โหติ. อยมฺปิ อริยมคฺคภาวนานญฺจโต
ภิกฺขุ ยถา สมฺมาทิฏฺฐิอาทิสฺส เอเกโก
ธมฺโม กิเลสํปริจฺจจาก. ไวสัคคตฺถญฺจ
นิพฺพานปกฺขนฺนทฺถไวสัคคตฺถญฺจ ปริปฺจชติ,
ยถา จ ปริปฺกุกฺโก โหติ, ตถา น
ภาเวติ.

จริงอย่างนั้นธรรมแต่ละอย่าง ๆ ในบรรดา
สัมมาทิฐิเป็นต้นนี้ ย่อมสละกิเลส, และไปสู่
พระนิพพาน โดยประการที่กล่าวแล้ว. ก็
ด้วยคำทั้งสี่นี้ว่า ไวสัคคปริณามิ ความว่า
นอนไปอยู่ และนอนไปแล้ว มีอธิบายว่า
สูกงอมอยู่ และสูกงอมแล้วเพื่อไวสัคคะ.
ภิกษุประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอริยมรรคภาวนา
เมื่อนอนเจริญธรรมมีสัมมาทิฐิเป็นต้นนั้นโดย
ประการที่ธรรมแต่ละอย่าง ๆ ในบรรดา
สัมมาทิฐิเป็นต้นจะแกว่ง เพื่อไวสัคคะคือ
การละกิเลส และเพื่อไวสัคคะคือการแล่น

^๑ ฉ. ก. ปริณามิต.

^๒ ฉ. ปริปฺจจติ. ปปญฺจสุทฺถนียํ (๑/๑๑๘)
สารตฺถปฺปกาสินียํ ๑/๑๘๖) สมฺโมท-
วิโนทนียญฺจ (๔๑๒) โอโลเกตพฺพ.

คุณยงศักดิ์ คณาธนระวินชย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สุนิพพานและโดยประการที่ธรรมแต่ละอย่าง
จะเป็นอันแก้อบแล้ว.

๒๓. พืชคาม กุตคาม มาติ เอตถ
มูลพีชํ ขนฺธพีชํ อคฺคพีชํ ผุพีชํ พืชพีชนฺติ^๑
ปญฺจวิธํ พืชํ, พืชคาโม นาม พืชสมฺภูโหติ
อตฺถ. ตเทว ปน สมฺปนฺนํ นีลํ กุรปาทุ-
ภาวโต ปญฺจาย กุตคาโม นาม, กุตานํ
ชาตानํ นิพฺพตฺตมฺลํ นีลํ กุรานํ สมฺภูโหติ
อตฺถ. เทวตาปริกฺคเห สตี นีลํ กุร-
กาลโต ปญฺติ โหตีตี เตสํ เทวตา-
สงฺฆาตानํ กุตานํ คาโมตีปี กุตคาโมตี
วทนฺติ.

วฺทฺธินฺติ^๒ อํกุราทิวเสน. วิรุฬฺหินฺติ
ขนฺธาทิวเสน. เวปุลฺลนฺติ ปุปฺผาทิวเสน.

๒๓. ในคำว่า พืชคาม และ กุตคาม นี้
ความว่า พืชมี ๕ อย่างคือ พืชคือราก พืชคือ
ลำต้น พืชคือยอด พืชคือข้อ พืชคือพืช,
ประชุมแห่งพืช ชื่อว่าพืชคาม. อธิบายว่า
ก็พืชนั้นแหละจำเดิมแต่ปรากฏเป็นหน่อเขียว
สมบูรณ์แล้วชื่อว่ากุตคาม, อธิบายว่า ประชุม
แห่งพืชที่เป็นแล้ว เกิดแล้ว คือพืชมีรากและ
หน่อเขียวบังเกิดแล้ว. ท่านอาจารย์ทั้งหลาย
กล่าวว่า เมื่อเทวดาครอบครอง ก็ยอมเป็น
กุตคามนับแต่กาลที่มีหน่อเขียว เพราะฉะนั้น
จึงชื่อว่ากุตคาม แม่ด้วยธรรมดาเป็นบ้าน
ของกุตทั้งหลายเหล่านั้นกล่าวคือเทวดาก็มี.

บทว่า วฺทฺธินฺติ ท่านกล่าวด้วยสามารถแห่งหน่อ
เป็นต้น. บทว่า วิรุฬฺหินฺติ ท่านกล่าวด้วย

^๑ วิ. มทาวินย. ๒/๒๓๓.

^๒ ฉ. วฺทฺธินฺติ.

ธมฺเมสุ ปน วุฑฺฒินฺติ^๑ อปุพฺพธมฺมปุพฺพวตฺติ-
 วเสณ. วิรุฬฺหิณฺติ ภิจฺจกรณสาธนวเสณ.^๒
 เวปุลฺลนฺติ ภิจฺจนิปฺพตฺติวเสณ วิปุลภาวนฺติ
 อตฺโต. วิปุลตฺตุนฺติปิ ปาโธ. อถวา
 เอตานิ ตึณิ ปทานิ สึลสมาธิปญฺญาหิปี
 โยเชนฺติ.

สามารถแห่งลำต้นเป็นต้น. บทว่า เวปุลล์
 ท่านกล่าว ด้วยสามารถแห่งดอกเป็นต้น.
 ส่วนเนื้อความในธรรมทั้งหลาย บทว่า วุฑฺฒิ
 ท่านกล่าวด้วยอำนาจความเป็นไปแห่งธรรม
 ที่ยังไม่เคยมี. บทว่า วิรุฬฺหิ ท่านกล่าว
 ด้วยอำนาจให้สำเร็จกิจ (หน้าที่). บทว่า
เวปุลล์ ไต่แก เป็นความไพบูลย์ด้วยอำนาจ
 ความสำเร็จแห่งกิจ. ปาฐะว่า วิปุลตฺต
 ดังนี้มี. อีกอย่างหนึ่งท่านประกอบบททั้ง ๓
 นี้แมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา.

มคฺคกฺคณินฺทเทสวณฺณนา

พฺรณนาณินฺทศแห่งองค์มรรค

๒๔. สุตฺตุนฺตนิทฺเทเส สฺมมา-
ทฺทิสฺยาติ สามิวจฺนํ. ฌานวิปสุสนามคฺค-
 ผลนิพฺพาเนสุ โลกียวิรติสมฺปยุตฺตจิตฺเต จ
 ยถาโยคํ สมฺปโยคโต จ อารมฺมณโต

๒๔. บทว่า สฺมมาทฺทิสฺยา ในนินิเทศ
 แห่งสูตรเป็นฉฺฐสูวิภักติ. แห่งสฺมมาทิสฺสิ อัน
 เป็นเอกอย่างเดียว โดยสามัญญลักษณะแห่ง
 สฺมมาทิสฺสิที่เป็นไปอยู่ โดยความประกอบและ

^๑ ฉ. วุฑฺฒินฺติ.

^๒ ฉ. สกิจจ....

คุณยงศักดิ์ คณาธนะวณิชย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

จ วัตถุประสงค์ สมมาทิจุจียา สามณฺณ- โดยอารมณ์ตามควร ในฉันทวิปัสสนามรรคผล
ลกขณโต เอกิฏฺฏาย สมมาทิจุจียา. และนิพพาน และในจิตที่สัมปยุตด้วยโลกียวิริตี.

วิภฺขมฺภนวิเวโกติ วิภฺขมฺภนวเสน ทูริกรม- คำว่า วิภขมภนวิเวก ความว่า ชื่อว่าวิเวก
วเสน วิเวโก. เกส ? นีวรณานํ. ตสฺส ด้วยสามารถแห่งการขมไว้ คือ ด้วยอำนาจ
ปจฺมชฺฌานํ ภาวยโตคฺคิอาทิจิ วิภฺขมฺภนวเสน การกระทำให้ห่างไกล. ขมอะไร ? ขม
ปจฺมชฺฌานเมว วุตฺตํ. ตสฺมี วุตฺเต นีวรณทั้งหลาย. ท่านกล่าวปฐมฌานอย่าง
เสสชฺฌานานินิ^๑ วุตฺตาเนว โหนติ. เดี่ยวด้วยอำนาจการขม อันเป็นเบื้องต้น
ฉานเนสุปิ สมมาทิจุจียา วิชฺชมานตฺตา สำหรับภิกษุผู้เจริญปฐมฌานอยู่. เมื่อ
สมมาทิจุจียา วิเวโก นาม โหติ. คำว่า เจริญปฐมฌาน เป็นต้นนั้น ท่านกล่าว
ตทงฺควิเวโกติ เตน เตน วิปัสสนา- ไว้แล้ว ก็ยอมเป็นอันกล่าวฉานที่เหลือด้วย
ฉานจฺเคน วิเวโก. ทิจุจิกตฺตานนฺติ เหมือนกัน. ชื่อว่า วิเวกแห่งสัมมาทิจิยอม
ทิจุจิวเวกสฺส ทฺถกฺรตฺตา ปธานตฺตา จ มีได้ เพราะสัมมาทิจิมียู่แม้ในฉานทั้งหลาย.
ทิจุจิวเวโกว วุตฺโต. ตสฺมี วุตฺเต บทว่า ตทงฺควิเวโก ได้แก่ วิเวกด้วยองค์
นิจฺจสฺสณฺณาทิวเวโกปิ วุตฺโตว โหติ. คือ วิปัสสนาญาณนั้น ๆ. บทว่า ทิจุจิกตฺตานํ
นิพฺเพธภาคิยํ สฺมาธินฺติ วิปัสสนา- ท่านกล่าวถึงวิเวกจากทิจิอย่างเดี่ยวเพราะ
สมฺปยุตฺตสมาริ. วิเวกจากทิจิกระทำได้โดยยาก และเพราะ
เป็นประธาน. เมื่อกล่าวถึงทิจิวเวกนั้น ก็
ยอมเป็นอันกล่าวถึงแม้วิเวก คือ นิจสฺสณฺญา
เป็นต้นด้วย. คำว่า สมาธิอันเป็นไปในส่วน

^๑ ฉ. เสสชฌานานินิ.

คุณยงศักดิ์ คณาธนะวณิชย์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สังฆกรรมปาสาณินิ. ป-ท. ๔-๑๕

สมุจเฉทวิเวโกติ กิเลสํ สมุจเฉเทน
 วิเวโก? โลกุตฺตร ขยคามิมคคฺคฺ
 ขยสงฺฆาตนิพพานคามิโลกุตฺตรมคคฺ. ปฏิบัติ
ปสฺสทฺธิวิเวโกติ กิเลสํ ปฏิปสฺสทฺธิยา^๒
 วิเวโก. นิสฺสรณวิเวโกติ สพฺพสงฺขต-
 นิสฺสรณภูโต สงฺขารวิเวโก. ฉนฺทชาโต
โหตีติ ปุพฺพภาเค ชาตธมฺมฉนฺโท โหตี.
สทฺธาธิมุตฺโตติ ปุพฺพภาเคเยว สทฺธาย
 อธิมุตฺโต โหตี. จิตฺตํ จสฺส สฺวาธิญฺจิตฺนติ
 ปุพฺพภาเคเยว จิตฺตญฺจ อสฺส โยคิสฺส
 สฺวอธิญฺจิตฺ สฺมฺจฺ ปตฺติญฺจิตฺ โหตี.

แห่งการทำลายกิเลส ไตแก่สมาธิอันสัมปยุต
 ด้วยวิปัสสนา.

คำว่า สมุจเฉทวิเวก ไตแก่ วิเวกด้วยการ
 ตัดกิเลสไตได้เด็ดขาด. คำว่า มรรคอันให้
ถึงความสิ้นไปที่เป็นโลกุตระ ไตแก่โลกุตระ-
 มรรคอันให้ถึงพระนิพพานที่เรียกว่าขยธรรม
 คำว่า ปฏิบัติสสฺสทฺธิวิเวก ไตแก่ วิเวกด้วย
 ความระงับกิเลสทั้งหลาย. คำว่า นิสฺสรณ-
วิเวก ไตแก่ วิเวกจากสังขารอันเป็นที่ออก
 จากสังขตธรรมทั้งปวง. คำว่า ยอมเกิด
ฉันทะ ไตแก่เกิดธรรมฉันทะในบุรพภาค.
 บทว่า สทฺธาธิมุตฺต คือยอมเป็นผู้นอมไปด้วย
 ศรัทธาในบุรพภาคนั้นเอง. คำว่า กัจจิตของ
โยคินันตั้งมั่นด้วยดีแล้ว ความว่า กัจจิตของ
 โยคินันยอมตั้งมั่นดีแล้ว คือประคิษฐานด้วยดี
 ในบุรพภาคนั้นเอง.

^๑ อ. สมุจเฉทวิเวโก.

^๒ อ. ปฏิปสฺสทฺธิย.

คุณยงศักดิ์ คณาจนะวณิชย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อิติ ฉนฺโท สทฺธา จิตฺตุนฺติ อีเม
 ตโย ฐมฺมา ปุพฺพภาเค อุปฺปนฺนวิเวกานํ
 อุปฺนิสฺสยตฺตา นิสฺสยา นาม. เกจิ ปน
 "จิตฺตํ จสฺส สุวาธฺมิจฺจิตฺตุนฺติ สฺมาธิ
 วุตฺโต"ติ วทฺนฺติ. วิราคะที่สุปี เอเสว
 นโย.

ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ธรรม ๓ ประการ
 เหล่านี้คือ ฉันทะ ศรัทธา จิต ชื่อว่าเป็น
 ธรรมที่อาศัย เพราะเป็นอุปนิสัยแก่วิเวก
 ที่เกิดขึ้นในส่วนเบื้องตน. ส่วนอาจารย์
 บางพวกกล่าวว่า "ท่านพระธรรมเสนาบดี
 กล่าวสมาธิว่า ก็จิตของโยคีนั้นย่อมตั้งมั่น
 ดีแล้ว" ดังนี้. แม้ในคำว่า วิราคะเป็นต้น
 ก็นัยนี้แหละ.

นิโรธวาเร ปน นิโรธสทฺทโต
 อณฺเฑ ปรียายวจันํ ทสฺสเสนฺเตน อมตา
ธาคฺคฺติ วุตฺตํ, เสเสสฺสุ นิโรธ นิพพานนฺติ.
 อุภยตฺถาปิ นิพฺพานเมว. ทฺวาทส นิสฺสยาติ
 ฉนฺทสทฺธาจิตฺตานีเยว วิเวกาที่สุ จตฺตฺสุ
 เอเกกสฺมี ตโย ตโย กตฺวา ทฺวาทส
 นิสฺสยา โหนฺติ.

ส่วนในนิโรธวาร ท่านพระธรรม-
 เสนาบดี เมื่อจะแสดงคำอันเป็นปริยายอื่น
 จากนิโรธศัพท์ ไต่กล่าวไว้ว่า อมตธาคฺคฺ,
 ในวาระที่เหลืกล่าววว่า นิโรธ นิพพาน.
 แม้ในคำทั้ง ๒ นั้นกล่าวถึงนิพพานทั้งนั้น.
 คำว่า นีสัย ๑๒ คือ รวมฉันทะ ศรัทธา
 และจิตนั้นเองเป็น ๓ วาระ ในแต่ละวาระ
 ในบรรดา ๔ วาระมีวิเวกเป็นต้น จึงเป็น
 นีสัย ๑๒.

คุณยงศักดิ์ คณาธนะวณิชย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๕. สุมมาสงฺกปฺปวายามสฺติ - ๒๕. อรรตโยชนา แมของสัมมา-
 สมารึณมฺปิ อิมินาว นเยน อตุตโยชนา สังกัปะเส สัมมาวายามะ สัมมาสฺติ
 เวทิตพฺพา. สุมมาวาจากมฺมนฺตาชิวานํ สัมมาสมาธิ นั้ติตพิงฺทราบโดยนั้ยนี้แหละ.
 ปน ฌานกฺขณเ วิปัสฺสนากฺขณเ จ อภาวา พิงฺทราบวาเพราะสัมมาวาจา สัมมากั้มนั้ตะ
 ฌานวิปัสฺสนานํ ปุพฺพภาคปรภาควเสน และสัมมาอาชิวะไม่มีในขณะแห่งฌาน และ
 วตฺตมานา วิรติโย ฌานวิปัสฺสนา ในขณะแห่งวิปัสฺสนา วิรติที่ไปนั้ด้วย
 สนฺนิสฺสิตา กตฺวา วุตฺตาคิ เวทิตพฺพ. อำนานทั้งเบื่องตนและภายหลัง แห่งฌาน
 นั้วรณานํ ทิฏฺฐิตานนฺจ วิเวกวิราคนิโรธ- และวิปัสฺสนา พระธรรมเสนาบตีจึงกล่าวให้
 ปญฺนิสฺสคฺคา ตถา ปวตฺตมานานํ วิรตึนํ อิงฌาน และวิปัสฺสนากั้งนี้. พิงฺทราบวา
 วิเวกาทโย นามาคิ เวทิตพฺพ. ความสังกั ความคลาย ความดับ และความ
 สลักคึนซึ่งนิวรณและทริฐิ ชื่อว่าเป็นวิเวก
 เป็นต้นของวิรติทั้งหลาย อันเป็นไปอยู่อย่าง
 นั้กั้งนี้.

ยถา อฏฺฐกนิปาเต "ตโต ตฺวํ ภิกฺขุ พิงฺทราบวา ธรรมทั้งหลายมีเมตตาเป็นต้น
 อิมํ สมารึ สวิตกฺกสวิจารมฺปิ ภาเวยฺยาสี, และมีกายานุปัสฺสนาเป็นต้น พระผู้มีพระ-

๑ ปาฬิยํ "สวิตกฺกมฺปิ สวิจาร... อวิตกฺกมฺปิ
 วิจารมตฺต... อวิตกฺกมฺปิ อวิจารน"ติ
 ทิสฺสติ, ฉ. โปตฺถเก ปน "สวิตกฺก
 สวิจารมฺปิ..., อวิตกฺกวิจารมตฺตมฺปิ...,
 อวิตกฺก อวิจารมฺปิ"ติ ทิสฺสติ.

คุณยงศักดิ์ คณาธนระวินัย

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อวิตกกุวิจารณ์มุตตมปิ^๑ ภาเวยฺยาสี, ภาคตรัสไว^๒คัจจัตถรรम्मมีฉานหวมค ๔ และ
 อวิตกกุวิจารณ์มปิภาเวยฺยาสี, สปปิติกมปิ หวมค ๕ ควยสามารถแหงมุลสมาธิอันเป็น
 ภาเวยฺยาสี, นิปปิติกมปิ ภาเวยฺยาสี, ภายในเกิดในตนไว้ในอัญญกนิบาตว่า "อูกร
 สาคสทคตมปิ^๑ ภาเวยฺยาสี, อุเปกขา- ภิกษุ เมื่อนั้นเธอพึงเจริญซึ่งสมาธินี้แม่มีวิตก
 สทคตมปิ ภาเวยฺยาสี"ติ^๒ เมตคทาทย วิจาร, พึงเจริญสมาธินี้แม่ไม่มีวิตกมีเพียง
 กายานุปัสสนาทย จ นิยคชุตตมุลสมาธิ- วิจาร, พึงเจริญสมาธินี้แม่ไม่มีวิตก ไม่มี
 วเสน จตูกกปญจกชฺฉานิกา วีย วุตตา, วิจาร, พึงเจริญสมาธินี้แม่มีปีติ, พึงเจริญ
 เอวมิธาปิ ปุพฺพภาคปรภาควเสน วิรติโย สมาธินี้แม่ไม่มีปีติ, พึงเจริญสมาธินี้แม่สทคต
 วุตตาติ เวทิตพฺพ. พุณฺณชนจฉายมตต^๒ ควยความสำราญ, พึงเจริญสมาธินี้แม่สทคต
 คเหตุวา น ภควา อพฺภาจิกุชิตพฺโพ. ควยอุเบกขา" ทั้งนี้จะนั้นฉันใด, แม่ในที่นี้
 คมฺภีร์ หิ พุทฺธวณฺณ, อัจริเย พระผู้มีพระภาคตรัสไว้^๒ ควยอำนาจทั้ง
 ปยิริปาสิทธิวา อธิปฺพายโต คเหตุพฺพ. เบื้องตนและภายหลัง ฉะนั้น. พระผู้มีพระ

^๑ ปาฬีย "สวิตกกมฺปิ สวิจาร์....,
 อวิตกกมฺปิ วิจาร์มตต...., อวิตกกมฺปิ
 อวิจาร์ม"ติ ทิสฺสติ, ฉ. โปตุถเก ฌน
 "สวิตกกํ สวิจาร์มฺปิ...., อวิตกกวิจาร์-
 มตตมฺปิ...., อวิตกกํ อวิจาร์มฺปิ"ติ
 ทิสฺสติ.

^๒ อง. อญฺจก. ๒๓/๓๐๔.

สังคหกรรมปาฐาน. ป-ท. ๔-๑๕

คุณยงศักดิ์ คณาธนะวณิชย์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ภาคเจ้า จะทรงถือเอาเพียงพยุชนะฉายา
แล้วพึงกล่าวตู่ก็หามิได้. ด้วยว่าพระพุทธ
คำรัสสิกขิง, บัณฑิตพึงเข้าหาอาจารย์ แล้ว
ถือเอาโดยอธิบาย.

๒๖-๒๗. โปชฌงฺกผลอินฺทริยวาเรสุปี
อิมินาว นเยน อตุโถ เวทิตพฺโพติ.

๒๖-๒๗. แม่ในโปชฌังควาระ พลวาระ
และอินทริยวาระ ก็พึงทราบความโดยนัย
นี้แหละ.

วิเวกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณาวิเวกกถา จบ.

คุณอำพร ไตรวิชา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๕. จรียากถาวณณา

๒๘-๒๙. อิทานิ วิเวกกถานนฺตรํ
ปรมวิเวกภูตสฺส นิสฺสรณวิเวกสงฺขาตสฺส
นิพพานสฺส (๑) สจฺฉิกิริโยปายทสฺสทนฺตํ,
ตถา สจฺฉิกตนิโรธสฺส โลกहितสฺสขกิริยา-
ภรณทสฺสทนฺตญฺจ อินฺทริยกถาย นิตฺธิฏฺฐาปิ
จรียากถา ปุณ กถิตา. ตสฺสา อตฺถวณฺณา
อินฺทริยกถาย กถิตาเยวาติ.

จรียากถาวณณา นิฏฺฐิตา.

๕. พรรณนาจรียกถา

๒๘-๒๙. บัดนี้เพื่อแสดงอุบายทำให้
แจ่มซึ่งนิพพาน กล่าวคือ นิสฺสรณวิเวกอัน
เป็นวิเวกอย่างยิ่ง, และเพื่อแสดงเหตุให้
กระทำกริยาอันนำมาซึ่งहितสฺสแก่โลก แห่ง
นิโรธที่กระทำให้แจ่มแล้ว ควดยประการนั้น
ท่านพระธรรมเสนาบดีจึงกล่าวว่า จรียกถา
ทั้งที่ใดแสดงไขแล้ว ในอินฺทริยกถาในลำดับ
แห่งวิเวกกถา. พรรณนาความแห่งจรียกถา
นั้น ท่านใดกล่าวไว้แล้วในอินฺทริยกถานั้น-
เที่ยวแล้ว.

พรรณนาจรียกถา จบ.

๑. โปตุถเก ( ) เขตฺถนฺตเร
"สจฺฉิกกรณียสฺสา"ติ ปทํ ทิสฺสติ.

๖. ปาฏิหาริยกถาवृत्तना

๓๐. อิทานิ โลกุตตจริยา-
ปรีโยसानาย จริยาภาย อนนฺตร
โลกุตตานุสาสนปรีโยसानิ ปาฏิหาริย
ทสุเสนฺเตน กถิตาย สุตฺตฺนตฺตฺตฺตฺตฺต
ปาฏิหาริยภาย อปฺพุตฺตฺตฺตฺต
คตฺต สุตฺตฺนตฺต^๑ ตาว ปาฏิหาริยานีติ
ปจฺจนีกปฏฺิหรณฺวเสน ปาฏิหาริยานิ.
อิทธิปาฏิหาริยนฺติ อิชฺฌนฺวเสน อิทธิ,
ปฏฺิหรณฺวเสน ปาฏิหาริยํ, อิทธิ เอว
ปาฏิหาริยํ อิทธิปาฏิหาริยํ. อิตเรสุ ปน
อาทิสฺสนฺวเสน อาเทสนํ, อนฺุสาสนฺวเสน
อนฺุสาสนํ. เสสํ วุตฺตฺนยเมว.

๖. พรรณนาปาฏิหาริยกถา

๓๐. บัดนี้เป็นการพรรณนาตามลำดับ
ซึ่งอรรถที่ไม่เคยพรรณนา ในปาฏิหาริยกถา
อันมีพระสูตรเป็น เบื้องต้นซึ่งท่านพระธรรม-
เสบาบดี เมื่อแสดงปาฏิหาริยมีการปราศสอน
ประโยชน์แก่โลกเป็นที่สุด ไต่กล่าวไว้แล้ว
ในลำดับแห่งจริยกถา ซึ่งมีโลกุตตจริยาเป็น
ที่สุดต่อไป. ในบรรดาคำเหล่านั้นจะอธิบาย
คำว่า ปาฏิหาริย ในพระสูตรก่อน ชื่อว่า
ปาฏิหาริยควยสามารถ แห่งอันกัจจํชาตีก?
คำว่า อิทธิปาฏิหาริย ความว่า ชื่อว่าฤทธิ
ควยสามารถแห่งความสำเร็จ, ชื่อว่า
ปาฏิหาริยควยสามารถแห่งการกัจจํชาตีก
ได้, ปาฏิหาริยคือฤทธิ ชื่อว่าอิทธิปาฏิหาริย.
ส่วนในปาฏิหาริยนอกนี้ มีวินิจฉัยว่า ชื่อว่า
อาเทสน ควยสามารถแห่งการหายใจได้,

^๑ องฺ. ติก. ๒๐/๒๑๗ ปฏฺุเจ ปสฺสิตฺตพฺุพา.

^๒ ในคัมภีร์ ให้ความหมายว่า คำว่า ชาตีก
หมายถึง บุคคลและธรรม.

คุณอำพร ไตรวิชา

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อิธาคิ อิมสุมิ โลก. เอกจโจติ
 เอโก โปโส. อิทธิปาฏิหาริยนิเทศโส
 เหฏฐา วุตตตโตเยว. นิมิตเตน อาทิสตีติ
 อากตนิมิตเตน วา คตนิมิตเตน วา
 จิตนิมิตเตน วา กเถติ. เอวมปิ เต
มโนติ เอวมปิ ทว มโน โสมนสฺสลิโต
 วา โทมมนสฺสลิโต วา กามวิตกกาธิ-
 สมฺปยุตโต. วา. อภิสหโต สมฺปิณฑตโต.
อิตถมปิ เต มโนติ โสมนสฺสลิตาทิตโต
 เอเกกวิเชปิ จิตเต นานุปการปริทีปนี.
อิตฺปิ เต จิตฺตฺนติ อิตฺปิ ทว จิตฺตํ,
 อิมญจ อิมญจ อตถํ จินฺตยมานํ ปวตฺตตีติ
 อตฺโต.

ชื่อว่า อนุสาสนี ด้วยสามารถแห่งอันตาม
 สอน. คำที่เหลื่อมนี้ยังตั้งได้กล่าวแล้วเที่ยว.

บทว่า อิธ เทากับ อิมสุมิ (โยค)
 โลก แปลว่า ในโลกนี้. บทว่า เอกจโจ
 เทากับ เอโก (โยค) โปโส แปลว่า บุรุษ
 บางคน. อิทธิปาฏิหาริยนิเทศมีเนื้อความ
 ตั้งได้กล่าวไว้แล้วในหนหลังนั้นแหละ. คำว่า
ยอมทหายใจโดยเหตุที่กำหนด ความว่า ยอม
 กล่าวโดยเหตุที่กำหนด ที่มีมาแล้ว หรือโดย
 เหตุที่กำหนดที่เป็นไปแล้ว หรือโดยเหตุที่
 กำหนดที่ดำรงอยู่. คำว่า เอวมปิ เต มโน
 ความว่า ท่านมีใจอย่างนี้บ้างคือมีโสมนัสบ้าง
 มีโทมมนัสบ้าง ประกอบด้วยกามวิตกเป็นต้น
 บ้าง. อภิ-ศัพท์ เป็นสัมปิณฑตละ. คำว่า
อิตถมปิ เต มโน เป็นคำแสดงถึงประการ
 ต่าง ๆ ในจิตแม้มีอย่างละดวง ๆ โดยมี
 โสมนัสเป็นต้น. คำว่า อิตฺปิ เต จิตฺต
 ความว่า ท่านมีจิตตั้งนี้บ้าง, อธิบายว่า
 กำลังคิดข้อความนี้ด้วยนี้ด้วยอยู่เป็นไป.

คุณอำพร ไตรวิชา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

พหุเจปิ อาทิสตีติ จิตฺตโต อณฺเฏ วา บทว่า พหุเจปิ อาทิสตี ความว่า อีกอย่าง
 อิทฺถจ อิทฺถจ นาม อโหสี ภวตี ภวิสฺสตีติ หนึ่ง เขายอมทายเหตุการณอื่น ๆ จากจิต
 พหุภุมฺปิ กเถตี. ตเถว ตํ โหตี, โน แม้มากว่า เหตุการณเช่นนี้ ๆ มีมาแล้ว
อณฺเฏชาติ ตํ สพฺพมฺปิ ยถา ยถา กถิตํ, กำลังมีอยู่ จักมีต่อไป. คำว่า การทาย
ตเถว โหตี, อณฺเฏชา น โหตี. เหตุการณนั้น ก็คงเป็นอยวงนั้น, ไม่เป็น
อย่างอื่น ความว่า เหตุการณทั้งหมดคนนั้นยอม
 เป็นเหมือนที่เขาทายไว้นั้นแหละ, ไม่เป็น
อย่างอื่น.

น เหว โข นิमितฺเตน อาทิสตีติ
 นิमितฺตํ ชานนฺโตปิ เกวลํ นิमितฺเตเนว น
 กเถตี. อปิชาติ อปรปรียายทสฺสนํ.
มนุสฺसानนฺติ จิตฺตํ ชานนกมนุสฺसानํ.
อมนุสฺसानนฺติ สāvิตานํ วา อสฺสāvิตานํ
 วา ยถุขปิสาจาทินํ. เทวตานนฺติ
 จาคุมฺมหาราชิกาทินํ.

คำว่า ไม่ทายใจตามเหตุที่กำหนดเลย
 ความว่า แม้อยู่ถึงเหตุที่กำหนดก็ไม่กล่าว
 ตามเหตุที่กำหนดนั้นแหละอย่างเด็ดขาด. คำว่า
อปิ เป็นคำแสดงปริยายอย่างอื่น. คำว่า
ของพวกมนุษย์ ความว่า ของพวกมนุษย์ผู้รูจิต.
 คำว่า ของพวกอมนุษย์ ไตแกของพวกอมนุษย์
 มียักษ และปีศาจเป็นต้น ที่เขาประกาศให้
 ไตยินแล้ว หรือไม่ประกาศให้ไตยินแล้ว.
 คำว่า ของพวกเทวดา ไตแกของเทวดา
 มีเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นต้น.

สทฺทํ สุตฺวาติ อณฺณสุส จิตฺตํ ฌตฺวา
 กณฺณตํ สทฺทํ สุตฺวา. ปนาติ นีปาโต
 ปน อารมฺภ. วิตกฺกยโตติ ยํ วา ตํ
 วา วิตกฺกณ วิตกฺกณฺตสุส. วิจาร์ยโตติ
 วิตกฺกสมฺปยุตฺเตเนว วิจาร์เน วิจาร์เน-
 ตสุส. วิตกฺกวิปฺพารสทฺทํ สุตฺวาติ
 วิตกฺกเวควเสณ อุปฺปนํ วิปฺพลปนฺตํ
 สุตฺตปฺมตฺตาทีนํ กุชฺชนสทฺทํ สุตฺวา. ยํ
 วิตกฺกยโต โส สทฺโท อุปฺปนโน, ตสุส
 วเสณ "เอวมฺปิ เต มโน"ติอาทีนํ
 อาทีสตี.

คำว่า ฟังเสียง ไต่แก ฟังเสียงของผู้รู้จิต
 ผู้^๑นั้นกล่าวอยู่. สทฺทํว่า ปน เป็นนิบาตลงใน
 อรรถว่า เริ่มข้อความอีก. บทว่า วิตกฺกยโต
 ความว่า ผู้^๒ตรีกอยู่ด้วยการนี้^๓อย่างไร
 อย่างไม่. บทว่า วิจาร์ยโต ไต่แกผู้^๔ตรอง
 อยู่ด้วยการคิดอันประกอบด้วยการนี้^๕นั่นเอง.
 คำว่า ฟังเสียงแห่งการแผ่ไปแห่งการนี้ถึง
 ไต่แก ฟังเสียงกรนของผู้^๖ที่หลับแล้วและ
 ประมาทอยู่เป็นต้น ที่ละเมออยู่ ซึ่งเกิดขึ้น
 ด้วยสามารถแห่งกำลังของการนี้. เสียง
 นั้นเกิดขึ้นแก่ผู้^๗นี้ถึงเรื่องใด ย่อมทนายใจ
 เป็นต้นว่า "ใจของท่านเป็นอย่างนั้นบ้าง"
 ด้วยอำนาจของเรื่องนั้น.

อวิตกฺกํ อวิจาร์ สมาธินติ

วิตกฺกวิจาร์กฺโขภวิรหิตสนฺตจิตฺตสุสาปี
 ชานนสมฺตฺตํ ทสฺเสณฺเตน วุตฺตํ, เสเส
 จิตฺตชานเน^๑ ปน วตฺตพฺพเมว นตฺถิ.

ท่านพระธรรมเสนาบดี เมื่อจะแสดง
 ความเป็นผู้สามารถรู้^๑แม้จิตอันสงบแล้ว ที่^๒เว้น
 จากความกำเริบแห่งวิตกและวิจาร์จึงกล่าว
 คำว่า สมาธิที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์, ส่วน

^{๑-๑} ฉ. เสสจิตฺตชานเน, อี. เสเสสุ
 จิตฺตชานเนสุ.

เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาตีติ เจโตปริยญาณลาภี. โกโตติ ภาวนตฺสฺส. มโนสังขารา ปณฺหิตาติ จิตฺตสังขารา จปิตวา. อมฺนฺนาม วิตกฺก วิตกฺกเกสฺสตีติ^๑ กุสลลาทีวิตกฺกํ วิตกฺกยิสฺสตีติ ปวตฺตยิสฺสตีติ ปชานาติ. ปชานนฺโต จ อากมเนน ชานาติ, ปฺพพภาเคน ชานาติ, อนฺโตสมาปตฺติยํ จิตฺตํ โอบโลเกตฺวา^๒ ชานาติ.

อากมเนน ชานาติ นาม กสิณปริกมฺม- กาลเอเชว "เยนาภาเรน เอส กสิณภาวนํ อารทฺโธ ปจฺมชฺฌานํ วา ทุตฺติยาทีชฺฌานํ วา อญฺจ สมาปตฺติโย วา อฺปฺปาเทสฺสตีติ" ชานาติ. ปฺพพภาเคน ชานาติ นาม ปจฺมวิปัสฺสนาย อารทฺธาย เอว^๓ ชานาติ,

ในการเรียนรู้อัจฉินที่เหลือนี่ไม่มีคำที่จะพึงกล่าวเลย. คำว่า กำหนดรู้อัจฉินด้วยจิต ไตแกบุคคลผู้ใดเจโตปริยญาณ. บทว่า โกโต เท่ากับ ภาวนตฺสฺส. คำว่า ตั้งมโนสังขาร ไตแก ตั้งจิตสังขาร. คำว่า จกฺตริกถึงวิตก ชื่อโน้น ความว่า ย่อมรู้อัจฉินว่าจกฺตริกถึง กุศลวิตกเป็นต้น คือจกฺกยํกุศลวิตกเป็นต้นให้ เป็นไป. อนึ่ง เมื่อรู้อัจฉินอยู่ ก็ย่อมรู้อัจฉิน ลวงหนา, ย่อมรู้อัจฉินโดยเบื้องต้น, ย่อมตรวจ จิตในภายในสมาบัติแล้วรู.

ที่ชื่อวารูโดยลวงหนา คือในเวลาบริกรรม- กสิณนั่นเอง ย่อมรู้อัจฉินว่า "ท่านผู้นี้ปรารภกสิณ- ภาวนาโดยอาการใดแล้วจกฺกยํปฐมฉานบาง ทุตฺติยฉานเป็นต้นบาง สมาบัติ ๘ บางให้ เกิดขึ้น" ดังนี้. ที่ชื่อวารูโดยเบื้องต้น คือ ในเมื่อเขาเริ่มปรารภวิปัสสนาที่แรก ย่อมรู

^๑ ฉ. ก. อมฺกํ นาม วิตกฺกํ วิตกฺกยิสฺสตีติ ปาจาปี.

^๒ มโนรตฺตปฺรณฺธิ. ๒/๑๔๘ อปฺโลเกตฺวา.

^๓ อี. เอว.

"เขนาภาเรน เอส วิปัสสนิ อารทุโธ อย่างนี้, คือรู้ว่า "ท่านผู้ที่ปรารถนาวิปัสสนา
 โสตาปัตติมคฺคํ ภา อูปปาเทสุสตี ฯเปฯ โดยอาการใดแล้ว จักยังโสตาปัตติมรรคให้
 อรหตุตมคฺคํ ภา อูปปาเทสุสตี"ติ ชานาติ. เกิดขึ้นบ้าง ฯลฯ จักยังอรหัตมรรคให้เกิด
 ขึ้นบ้าง" ดังนี้.

อนโตสมาปัตติยํ จิตฺตํ โวลโลเกตฺวา ที่ชื่อว่า ยวมตรวจฺจุจิตฺตํ ในภายในสมาบัติแล้ว
ชานาติ นาม "เขนาภาเรน อิมสุส มโนสังขารว จปิตา, อิมสุส นาม จิตฺตสุส
 อนนฺตรว อิมํ นาม วิตฺกุกํ วิตฺกุกุสฺสตี, อากาโร, จักนึถึง ความนึกชื่อนี้ ในลำดับ
 อิตฺต วุจฺจิตฺตสุส เอตฺตสุส หานภาติโย วา แจกมีสมาธิอันเป็นหานภาติยะบ้าง, จักมี
 สมาธิ ภวิสฺสตี, สิตฺติภาติโย วา สมาธิอันเป็นวิติภาติยะบ้าง จักมีสมาธิอัน
 วิเสสภาติโย วา นิพเพชฺสภาติโย วา, เป็นวิเสสภาติยะบ้าง จักมีสมาธิอันเป็น
 อภิญญาโย วา อูปปาเทสุสตี"ติ ชานาติ. นิพเพชฺสภาติยะบ้าง, จักยังอภิญญาทั้งหลาย
พหุญเจปิ อาทิสฺสตี เจโตปริยญาณสุส ให้เกิดขึ้นบ้าง". คำว่า ถึงแม้บุคคลนั้นจะ
จิตฺตเจตสีกานันเยว อารมฺมณกรณโต ทายเป็นอันมาก ฟังทราบว่า ถึงแม้บุคคล
สราคาทีโสฬสปภเวเนว^๑ พหุญเจปิ จะกล่าวเป็นอันมาก โดยความต่างแห่งจิต
 กเถติ, น อญฺจวเสนาติ เวทิตพฺพํ. ๑๖ ประเภทมีรากะเป็นต้นนั้นแล เพราะทำ
คณฺว คํ โหตี อิทํ เอกํ เสน คณฺว เจโตปริยญาณให้เป็นอารมณ์ของจิต และ

^๑ ฉ. สราคาทีโสฬสปภเวเนว.

โทติ. เจโตปริยญาณวเสน ฌาตํ ี
อณฺณตาภาวี นาม นตฺถิ.

เจตสิกนั่นเอง, มิใช่ด้วยอำนาจแห่งธรรม
อื่น. คำว่า การทลายใจก็คงเป็นอย่างนั้น
ความว่า การทลายใจนี้ยอมเป็นอย่างนั้นโดย
ส่วนเดียว. เพราะสิ่งที่ทราบแล้วด้วย
เจโตปริยญาณ ชื่อจะเป็นอย่างอื่นไป ย่อม
ไม่มี.

เอวํ วิตกฺกเกตฺตาติ เอวํ เนกขมฺม-
วิตกฺกาทโย ปวตฺเตนฺตา วิตกฺกเกถ. มา
เอวํ วิตกฺกชิตฺตาติ เอวํ กามวิตกฺกาทโย
ปวตฺเตนฺตา มา วิตกฺกชิตฺต. เอวํ
มนสิ กโรตฺตาติ เอวํ อนิจฺจสณฺณเมว
หุทฺทสณฺณาทิสฺสุ วา อณฺณตรํ มนสิ กโรถ.
มา เอวํ มนฺสากริตฺตาติ^๑ เอวํ
นิจฺจนฺตฺวาทีนา นเยน มา มนสิ อกฺตฺถ.
อิทํ ปชฺชตฺตาติ อิทํ ปญฺจกามคฺคฺวาราคาทิ
ปชฺชถ. อิทํ อฺปสฺมปชฺช วิหฺรตฺตาติ
อิทํ จตฺตุมคฺคผลปฺปเกทํ โลกุตฺตรธมฺมเมว

คำว่า จงนี่ก็อย่างนี้ คือว่าจงนี่ให้
เนกขัมมวิตกเป็นต้นเป็นไปอย่างนี้. คำว่า
จงอย่าได้นี่ก็อย่างนี้ คือ จงอย่าได้นี่ให้
กามวิตกเป็นต้น เป็นไปอย่างนี้. คำว่า
จงกระทำไว้ในใจอย่างนี้ คือ จงกระทำ
ไว้ในใจซึ่งอนิจสัญญาอันเกี่ยวบาง สัญญา
อย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาทุกขสัญญา
เป็นต้นบางอย่างนี้. คำว่า อย่าได้กระทำ
ไว้ในใจอย่างนี้ คือ อย่าทำไว้ในใจโดยนัย
มีอาทิว่าโลกเที่ยง. คำว่า จงละธรรมนี้
คือจงละธรรมนี้ คือธรรมมีความกำหนดใน

^๑ ฉ. มนสากตฺตาติ.

ปาปณิตฺวา นิปฺพาเตตฺวา วิหฺรณ.

กามคุณ ๕ เป็นต้น. คำว่า จงเข้าถึงธรรมนี้
อยู่เถิด คือจงถึง คือจงยังธรรมนี้คือ
โลกุตรธรรมนั้นแล อันต่างด้วยมรรค ๔ ผล ๔
ให้สำเร็จอยู่เถิด.

๓๑. อิทานิ อิทฺธิปาฎิหาริเย อปรํ
ปริยายํ วิเสเสน ทสฺเสนฺโต เนกขมมํ
อิชฺฉตีติ อิทฺตีติอาทิมาห. ตตฺถ กามจฺจนํ
ปฏิหฺรตีติ อตฺตโน ปฏิปฺกฺขญฺตํ กามจฺจนํ
ปฏิพลํ หุตฺวา หฺรตี ปชฺหตีติ ตทฺเว
เนกขมมํ ปาฎิหาริยํ นามาติ อตฺถโถ.
เย เตน เนกขมฺเมน สมฺนฺนาคตาติ
เอวํ กามจฺจนฺตปฏิหารเกน เตน^๑
เนกขมฺเมน เย ปุคฺคลา ปฏิลาภวเสน
สมฺนฺนาคตา.

๓๑. บัดนี้ ท่านพระธรรมเสนาบดี
เมื่อจะแสดงปริยายอื่นในอิทธิปาฎิหาริยโดย
พิเศษ จึงกล่าวคำว่า ชื่อว่าฤทธิ์เพราะ
อรรถว่าให้เนกขัมมะสำเร็จ. ในคำเหล่านั้น
คำว่า ยอมกำจัดกามฉันทะ ความว่า ยอม
เป็นคุณชาติสามารถนำไปเสีย คือ ละได้ซึ่ง
กามฉันทะ อันเป็นปฏิปักษ์ต่อตน เหตุฉะนั้น
เนกขัมมะนั้นแหละ จึงชื่อว่า ปาฎิหาริย.
คำว่า ชนเหล่าใดประกอบด้วยเนกขัมมะนั้น
ความว่า บุคคลเหล่าใดประกอบด้วยเนก-
ขัมมะนั้นอันกำจัดซึ่งกามฉันทะอย่างนี้ ด้วย
สามารถแห่งการใดเฉพาะ.

^๑ อ. เตน เตน.

วิสุทธจิตตาคติ กามจฺจนฺทภาวโต
 วิสุทธจิตตา. อนาวิสสงฺกปฺปาติ
 กามสงฺกปฺเปเน อนาลูตฺตเนกฺขมฺมสงฺกปฺปา
อิตฺติ อาเทสฺนาปาฎิหาริยนฺติ ปรจิตฺตกุสฺเสเน
 วา อญฺเณ วา สมฺมาสมฺพุทฺธเชเน วา
 พุทฺธสาวเกหิ วา เอวํ อาเทสฺนา
 ปาฎิหาริยนฺติ อตุโถ. อถวา อิตฺติ
 เอวํ อาทิสฺนํ อาเทสฺนาปาฎิหาริยนฺติ
 อาเทสฺนสฺสทฺโท ปาจฺเสสฺสํ กตฺวา
 ปญฺชชิตฺตพฺโพ.

คำว่า เป็นผู้มีจิตหมดจด คือเป็นผู้มีจิตหมดจด
 เพราะไม่มีกามฉันทะ. คำว่า มีความดำริ
ไม่ขุ่นมัว คือมีความดำริในเนกขัมมะอันไม่
 ขุ่นมัวด้วยความดำริในกาม. คำว่า อย่างนี้
 ชื่อว่า เป็นอาเทศนาปาฎิหาริย์ คือกิริยาที่ผู้
 ฉลาดในการกำหนดจิตผู้อื่นก็ดี พระสัมมา-
 สมพุทฺธเจ้าก็ดี พระพุทฺธสาวกทั้งหลายก็ดี
 ทายใจได้อย่างนี้เป็นปาฎิหาริย์. อีกนัยหนึ่ง
 อิตฺติ เทากับ เอวํ ใส อาทิสฺนํ เขามาด้วย
 แปลความว่า การทายใจได้อย่างนี้ ชื่อว่า
 อาเทศนาปาฎิหาริย์ เพราะฉะนั้น จึงพึง
 ประกอบอาเทศนาคัมภีร์ เขามาทำให้เป็น
 ปาฐะที่เหลือด้วยประการฉะนี้.

เอวํ อาเสวิตฺตพฺพนฺติ อิมินา จ ปกาเรน
 อิมินา จ ปกาเรน อาทิตฺโต เสวิตฺตพฺพํ.
 เสสฺตตฺตเยปิ เอเสว นโย. ตทฺนุชฺชมฺมตา
สฺสติ อุปฺปฏฺจาเปตฺตพฺพาติ ตสฺส เนกฺขมฺมสฺส
 อนุกฺกุลฺภุตา สฺสติ ภูสฺสํ จเปตฺตพฺพา. อิตฺติ
อนุสํสาสนํปาฎิหาริยนฺติ เอตฺถ อาเทสฺนา-

บทว่า เอวํ อาเสวิตฺตพฺพํ ความว่า
 พึงเสพมาแต่ตนโดยประการนี้ด้วย โดยประ-
 การนี้ด้วย. แม้ในสามบทที่เหลือก็เช่นนี้แหละ.
 คำว่า ตทฺนุชฺชมฺมตา สฺสติ อุปฺปฏฺจาเปตฺตพฺพา
 ความว่า พึงตั้งใหม่ขึ้นซึ่งสติ อันอนุกุลแก่
 เนกขัมมะนั้น. ในคำว่า อิตฺติ อนุสํสาสนํ-

คุณอาภรณ์ ต้นสนสาร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปาฏิหาริยโยชนาย วีย โยชนา กาดพพา. ปาฏิหาริย์ นี้พึงกระทำการประกอบ เหมือน
 อพฺยาปาทาทีสุปี^๑ เอเสว นโย. ประกอบในอาเทศนาปาฏิหาริย์. แม้ใน
 อพฺยาปาทวิทกเป็นต้น ก็นัยนี้แหละ.

ปาโล ปน ฆานาทีนิ สงฺขิปิตฺวา อนฺเต^๒ แต่พระบาลี นักจารได้จารย่อฉานเป็นต้น
 อรหตุตมกฺกเมว ทสฺเสตฺวา ลีขิตฺ. แสดงอรหัตมรรคอย่างเดียว ไว้ตอนท้าย.
 ตตฺถ จตุสุปี มกฺกเส "เอวํ อาเสวี- ในพระบาลีนั้นพึงทราบวาทานพระธรรม-
 ตพฺโพ"ตีอาที เอกจิตฺตกฺขณิกตฺตา มกฺกสฺส เสนาบดีสารีบุตรกล่าวคำว่า "เอวํ อาเสวี-
 ปุพฺพภาควเสณ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพ. ตพฺโพ" เป็นต้น ไว้ในมรรคทั้ง ๔ ด้วย
 มกฺกสฺส หิ ปุพฺพภาควุตฺตยา โลเกียมกฺก- อำนาจเป็นส่วนเบื้องต้น เพราะมรรคเกิด
 สงฺขาทาย วุฏฺฐานคามินียา วิปัสสนาย ในขณะที่จิตเดียว. พึงทราบว่า เพราะเมื่อ
 มกฺกุปฺปาหนตฺถิ อาเสวนาทีสุ กเตสุ, วุฏฺฐานคามินีวิปัสสนาที่เรียกว่า โลเกียมรรค
 ตาย อุปฺปนฺโน มกฺกโคปิ อาเสวีโต อันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งมรรคได้กระทำการ
 ภาวีโต พหุสีกโต นาม โหตีติ เวทิตพฺพ. เสพในเบื้องต้นเป็นต้น เพื่อจะให้มรรค
 สพฺพตฺถิกวาทาจรียา ปน "เอเกกมกฺกโค เกิดขึ้น แม้มรรคที่เกิดขึ้นแล้วด้วยวุฏฺฐาน-
 โสฬสฺสกฺขณิกโก"ตี วหนฺติ. ตทฺนุชฺมมฺตาสตี- คามินีวิปัสสนานั้น ย่อมชื่อว่าอันบุคคลเสพใน
 อุปฺปจฺจาปํ ปน ปุพฺพภาเก ยุชฺชติเยวาทิ. เบื้องต้นแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว.

^๑ อ. อพฺยาปาชญาทีสุปี.

^๒ อ. โปตฺถเก "อนฺเต"ตี ปทํ นตฺถิ.

แต่ท่านอาจารย์ฝ่ายลัทธิทิฏฐิกวาทะ กล่าวไว้
ว่า "มรรคแต่ละมรรคเกิด ๑๖ ขณะ"
ก็การยังสติอันอนุกุลแก่มรรคนั้น ให้เข้าไป
ตั้งไว้ ย่อมควรในส่วนเบื้องต้นเท่านั้น.

๓๒. ปุณ เนกขมม อิชฌตีติ
อิทธิคิอาทีน "อิทธิปาฎิหาริยน"^๑ติ ปทสฺส
กมฺมธารยสฺมาสตุตฺถิปนตฺถิ วุตฺตานิ.
สฺตุตฺถนฺเต วุตฺเตสฺสึ อธิปาฎิหาริยสฺเสว
สฺมาสตุเต^๑ วุตฺเต เสสนัน ทฺวินนฺมปิ
วุตฺโตว โหตีติ อิมสฺมี ปริยาเย มฺลฏฺตสฺส
อิทธิปาฎิหาริยสฺเสว สฺมาสตุโถ วุตฺโตติ
เวทิตพฺพนฺติ.

๓๒. คำว่า เนกขมม อิชฌตีติ อิทธิ
เป็นต้น ท่านพระธรรมเสนาบดีกล่าวไว้อีก
เพื่อแสดงความที่แหงบหวา "อิทธิปาฎิหาริย"^๑
เป็นกัมมธารยสฺมาส. ในบรรดาปาฎิหาริย
ทั้ง ๓ ที่ตรัสไว้ในพระสูตร เมื่อท่านพระ-
ธรรมเสนาบดีได้กล่าวความที่อิทธิปาฎิหาริย
อย่างเดี่ยวเป็นสฺมาส ก็ยอมเป็นอันได้กล่าว
แม่ปาฎิหาริยทั้ง ๒ ที่เหลือเป็นสฺมาสไว้ด้วย
เพราะฉะนั้นพึงทราบวาทานพระธรรม-
เสนาบดีกล่าวความหมายของอิทธิปาฎิหาริย
ซึ่งเป็นมูลอย่างเดี่ยว เป็นสฺมาสไว้ในปริ-
ยายนี้ ฉะนั้นแล.

ปาฎิหาริยกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา.

พรรณปาฎิหาริยกถา จบ.

^๑ อ. สมาสตุเต.

๗. สมเด็จพระสังฆราช

๓๓. อิทานิ ปาฎิหาริยกถานนุตร
อาทิปาฎิหาริยกุตสุส อิทิปาฎิหาริย-
สงฺคหิตสุส สมเด็จพระสังฆราช อิทิปาฎิหาริย-
ภาวที่ปนตถึ ญาณกถาย นิตฺธิฎฺฐจาปี
สมเด็จพระสังฆราช อิทิปาฎิหาริยสมุพฺพุเชน ปุณ
กถิตา. ตสุสา อตฺถวณฺณา ตตฺถ
กถิตาเยวาตี.

สมเด็จพระสังฆราช นินฺนิตา.

๘. พระธรรมเสนาบดี

๓๓. บัดนี้ท่านพระธรรมเสนาบดี
ได้กล่าวสมเด็จพระสังฆราช แม่ที่ท่านแสดงใจแล้วใน
ญาณกถา เพื่อแสดงว่า สมเด็จพระสังฆราช ที่ท่าน
สงฺเคราะห์เข้าในอิทิปาฎิหาริย อันเป็น
ปาฎิหาริยกถานนุตร ในลำดับแห่งปาฎิหาริย-
กถาเป็นอิทิปาฎิหาริยไว้อีก โดยเชื่อมกับ
อิทิปาฎิหาริย. พระธรรมความแห่งสมเด็จพระสังฆราช
นั้น ท่านกล่าวไว้แล้วในที่นี้แหละ ดังนี้.

พระธรรมเสนาบดี จบ.

๘. สติปัญญาภาวณณา

๓๔. อิทานิ สมลีสกถานนุตร^๑
อตุตนา วุตตสุส อิติปาฏิหาริยสุส
สาธเก สตุต อนุปสุสนาวิเสเส
ทสุเสนุเตน กถิตาย สุตตุนตปุพพุงคมาย
สติปัญญาภาวณณา อปุพพตถานาณณณา.
ตตุถ สุตตุนเต ตาว จตุตาโรติ
คณนปริจฺเจโท, เตน น ตโต เญจา,
น อุตฺตุนติ สติปัญญาปริจฺเจโท ทีเปติ.
อิเมติ นิตฺทิสิตพพนิตฺตสนัน. ภิกฺขเวติ
ชมฺมปฏิคฺคาหกปุกฺคาลาลปนี.

สติปัญญาภาวณณา ตโย สติปัญญา สติ-
โคจโรปิ? ติธา ปฏิปนฺเนสุ สาวเกสุ
สตุถฺโน ปฏิฆานุนยวิติวตฺตตปิ, สติปิ.

๘. พรรณาสติปัญญาภาวณณา

๓๔. ณ บัดนี้ จะพรรณนา โดยลำดับ
ซึ่งอรรถที่ยังไม่เคยพรรณนาแห่งสติปัญญา-
ภาวณณายกพระสูตรเป็นประธาน ที่ท่าน
พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ผู้แสดงความต่าง
แห่งอนุปสนา ๑ อันให้สำเร็จอิทธิปาฏิหาริย^๑
ซึ่งตนกล่าวไว้แล้ว ในลำดับแห่งสมลีสกถา
กล่าวไว้แล้ว. ในสติปัญญาภาวณณานั้น จะ
อธิบายในพระสูตรก่อน บทว่า จตุตาโร นั้น
เป็นคำกำหนดการนับ, พระธรรมเสนาบดี
แสดงการกำหนดสติปัญญาว่าไม่ต่ำกว่านั้น,
ไม่สูงกว่านั้นดังนี้. บทว่า อิเม เป็นคำ
แสดงไขคำที่พึงแสดงไข. บทว่า ภิกฺขเว
เป็นคำร้อง เรียกบุคคลผู้รับพระธรรมอยู่.

คำว่า สติปัญญา ได้แก่ ธรรมอันเป็นที่ตั้ง
แห่งสติ ๓ อย่าง คืออารมณ์ของสติก็มี,
ความที่พระศาสดาเป็นไปล่วง ซึ่งความยิน-

^๑ อ. สติโคจโรติปิ.

คุณ เทียม เอื้อนฤมิต

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

"จตุมนั ภิภขเว สติปัญญาณัน สมุทยญจ
 อตุณฺคมญจ เทสิสุสามี^๑ติอาทีสุ หนี
 สติโคจโร "สติปัญญาณน^๑ติ วุตโต.
 ตสฺสตุโถ : ปติญฺจาทิ ตสฺมินฺติ ญฺจานัน.
 ภา ปติญฺจาทิ ? สติ. สติยา ญฺจานัน
 สติปัญญาณนติ.

ร้าย และความยินดีในหมู่สาวก ผู้ปฏิบัติ
 ๓ พวกก็มี, ตัวสติเองก็มี. จริงอยู่ อารมณ์
 ของสติเรียกว่า "สติปัญญา" เช่นในบาลี
 ว่า "อุกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความ
 เกิดขึ้น และความดับไปแห่งสติปัญญา ๔"
 ดังนี้. คำนั้นมีอธิบายดังนี้ : ชื่อว่าปัญญา
 ๒ ควยอรรถวา เป็นที่ตั้ง. ตั้งอะไร ? สติ.
 ๓ ที่ตั้งของสติ ชื่อว่าสติปัญญา.

"ตโย สติปัญญา ยทริโย เสวติ,
 ยทริโย เสวมาโน สตุถา คณมนุสาสิ-
 ตุมรหตี^๒ติ^๒ เอตุถ ติธา ญฺจิปนฺเนสุ
 สาวเกสุ สตุถโน ญฺจิมานุนยวีตีวตฺตตา
 "สติปัญญาณน^๑ติ วุตตา. ตสฺสตุโถ :
 ญฺจปเตพฺพโต ญฺจานัน, ปวตฺตยิตพฺพโตติ
 อตุโถ. เกน ญฺจปเตพฺพโตติ^๓ สติยา.
 สติยา ญฺจานัน สติปัญญาณนติ.

ความที่พระศาสดา เป็นไปล่วงซึ่ง
 ความยินดีร้าย และความยินดีในหมู่สาวก ผู้
 ปฏิบัติแล้ว ๓ พวก ท่านกล่าวว่า "สติปัญญา"
 ในสฬายตนวิมังคสูตรว่า "สติปัญญา ๓
 ประการ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้อรियะเสพ
 อยู่เมื่อเสพก็เป็นพระศาสดา ควรเพื่อจะ
 ๑ สั่งสอนหมู่ใด". คำนี้มีเนื้อความดังต่อไปนี้
 ๒ นี้ : ชื่อว่าปัญญาเพราะควรเริ่มตั้งไว้,

สังฆกรรมปกาสนี. ๒-พ. ๘-๑๖

^๑ ลี. มหา. ๑๔/๒๔๖.
^๒ ม. อ. ๑๔/๔๐๐, ๔๐๗.
^๓ อี. ญฺจปเตพฺพโตติ.

พลตรีประพัทธ์ - คุณสัจยวดี ภูวานนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อธิบายว่า เพราะควรให้เป็นไป. ถ้ามว่า
เพราะทำอะไรควรเข้าไปเริ่มตั้งไว้ ตอบว่า
สติ. การเริ่มตั้งไว้แห่งสติ ชื่อว่าสติปฏิฐาน.

"จตุตทาโร สติปฏิฐานา ภาวิตา พหุสีกตา
สตุต โพชฌงฺเก ปริปุเรนฺตี"^๑ อธิอาทีสุ
ปน สติเยว "สติปฏิฐานน"^๒ติ วุตฺตา.
ตสฺสตุโถ : ปติฏฺฐาตตีติ ปฏฺฐานํ, อุฏฺฐาตตี
โอกฺขนฺทิตฺวา^๒ ปกฺขนฺทิตฺวา วุตฺตตีติ
อตฺโถ. สติเยว ปฏฺฐานํ สติปฏิฐานํ.
อถวา สรรณฺญเณ สติ, อุฏฺฐานฺญเณ
อุฏฺฐานํ. อิติ สติจ ส่า อุฏฺฐานญฺจาติปิ
สติปฏิฐานํ. อิทมิธ อธิปฺเปตํ. ยทิ เอว
กสฺมา สติปฏิฐานาติ พหฺวจัน กตฺนฺติ ?
สติพหฺวตฺตา. อารมฺมณฺเณ เทน ทิ พหฺกา
ตา สติโยติ.

อนึ่ง ตัวสติเองท่านเรียกว่า "สติปฏิฐาน"
ในประโยคเป็นต้นว่า "สติปฏิฐาน ๔ ที่เจริญ
แล้วทำให้มากแล้วยอมยังโพชฌงค์ ๑ ให้
บริบูรณ์". คำนั้นมีอธิบายดังนี้: ชื่อว่าปฏิฐาน
ด้วยอรรถว่า ธรรมชาติตั้งอยู่เฉพาะ,
อธิบายว่า ธรรมชาติเข้าไปตั้งไว้ คือลง
เล่นเป็นไปดังนี้. ธรรมชาติที่ตั้งเฉพาะคือ
สตินั้นเอง ชื่อว่าสติปฏิฐาน. อีกนัยหนึ่ง
ชื่อว่าสติ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุระลึกได้,
ชื่อว่า อุปฏิฐาน ด้วยอรรถว่าเข้าไปตั้งอยู่.
ด้วยเหตุนี้สตินั้นด้วยเข้าไปตั้งอยู่ด้วย ชื่อว่า
สติปฏิฐาน ดังนี้ก็มี. ในที่ที่ท่านประสงค์เอา

^๑ ม. อ. ๑๔/๑๕๓-๑๕๔.

^๒ ฉ. โอกฺขนฺทิตฺวา.

ขื่อนี้. ถาถามว่า ถาอย่างนั้น เพราะเหตุไร
ทานจึงทำเป็นพหุจนะว่าสติปัญญาทั้งหลาย
เล่า ? ตอบว่า เพราะสติมีมาก. จริงอยู่
สติเหล่านั้นมีมาก ด้วยความต่างแห่งอารมณ์.

กตเม จตุตาโรติ กเถตุกมฺยตา-
ปุจฺฉา. อธิธาติ อิมสฺมี สาสเน. ภิกฺขุติ
สํสาเร ภยํ อิกฺขตฺตีติ ภิกฺขุ. เสสฺสพทานํ
อตุถวณฺณนา ปเนตฺถ สุตมยณฺณกถาย
มคฺคสจฺจนิตฺตฺเทสวณฺณนายํ^๑ วุตฺตาเยวาทิ.

บทว่า กตเม จตุตาโร เป็นกเถตุ-
กมฺยตาปุจฺฉา. บทว่า อธิ เทากับ อิมสฺมี
(โยค) สาสเน แปลว่า ในพระศาสนา.
บทว่า ภิกฺขุ ความว่า ชื่อภิกฺขุ ด้วยอรรถว่า
เห็นภยในสงสาร. ส่วนการพรรณนาความ
แห่งบทที่เหลือ ท่านกล่าวไว้ในพรรณนาแห่ง
มรรคสังนิเทศแห่งสุตมยณฺณกถาในสังฆธรรม-
ปกาสินีนั้นเอง ฉะนั้นแล.

กสฺมา ปน ภควตา จตุตาโร
สติปัญญา วุตฺตา อุนฺนา อนธิกาติ ?
เวเนยฺยหิตตฺตา. ตณฺหาจริตฺตฺทิจฺจริต-
สมถยานิกวิปัสสนายานิกเกสุ หิ มนุสฺสิกฺข-
วเสน เทวธา เทวธา ปวตฺเตสุ

ถาถามว่า ก็เพราะเหตุไรพระผู้มีพระ-
ภาคจึงตรัสสติปัญญาไว้ ๘ เท่านั้นไม่หย่อน
ไม่ยิ่งเกินไป ? ตอบว่า เพราะเป็น
ประโยชน์แก่อกุลแก่เวไนยสัตว์. อธิบายว่า
บรรดาสมถยานิก และวิปัสสนายานิก ผู้เป็น

^๑ สทฺธมฺมปกาสินี . ๑/๒๓๑ (ภูมิพโลภิกขุ).

พลตรีประพัทธ์ - คุณสัจยวดี กุวานนท์
สร้างค้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สังฆธรรมปกาสินี. ป-ท. ๘-๑๖

มนุสฺส ตณฺหาจริตฺตํ โอฟาริกํ
 กายานุปัสสนาสติปัฏฐานํ วิสฺสุทฺธิมคฺโค,
 ติกฺขสฺส สฺขมํ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานํ.
 ทิฏฺฐิจริตฺตํ มนุสฺส นาคีปฺปเกทคฺคํ
 จิตฺตานุปัสสนาสติปัฏฐานํ วิสฺสุทฺธิมคฺโค,
 ติกฺขสฺส อตีปฺปเกทคฺคํ ธมฺมานุปัสสนา-
 สติปัฏฐานํ.

ตัณหาจริตและทิสฺฐิจริตเป็นไปแล้ว อย่างละ
 สอง ๆ ด้วยอำนาจมณฑุบุคคลและติกขบุคคล
 กายานุปัสสนาสติปัฏฐานอย่างหยาบ ๆ เป็น
 ทางแห่งความบริสุทธิ์สำหรับมณฑุบุคคลผู้เป็น
 ตัณหาจริต, เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานอย่าง
 ละเอียดย เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์สำหรับ
 ติกขบุคคลผู้เป็นตัณหาจริต. จิตตานุปัสสนา-
 สติปัฏฐานที่ยังไม่ถึงความเชี่ยวชาญนัก เป็น
 ทางแห่งความบริสุทธิ์ สำหรับมณฑุบุคคลผู้
 เป็นทิสฺฐิจริต, ธมฺมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ที่
 ถึงความเชี่ยวชาญยิ่ง เป็นทางแห่งความ
 บริสุทธิ์ สำหรับติกขบุคคลผู้เป็นทิสฺฐิจริต.

สมถยานิกสฺส จ มนุสฺส อภิจฺเฌน
 อธิคฺนตพฺพนิมิตฺตํ ปจฺฉมํ สติปัฏฐานํ
 วิสฺสุทฺธิมคฺโค, ติกฺขสฺส โอฟาริการมฺมเณ
 อสฺสจฺจนโต ทุคฺคิยํ. วิปัสสนายานิกสฺสํ
 มนุสฺส นาคีปฺปเกทคฺคตารมฺมณํ ตคฺคิยํ,
 ติกฺขสฺส อตีปฺปเกทคฺคตารมฺมณํ จตฺตคฺคํ.
 อิติ จตฺตาโรว วุตฺตา อนฺนนา อนธิกาติ.

อนึ่ง สติปัฏฐานข้อตน ซึ่งมีนิมิตที่จะพึงบรรลุ
 ได้โดยไมยาก เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์
 สำหรับมณฑุบุคคลผู้สมถยานิก, ข้อที่ ๒ ซึ่งมี
 นิมิตที่จะพึงบรรลุได้โดยไมยาก เป็นทางแห่ง
 ความบริสุทธิ์ สำหรับติกขบุคคลผู้เป็นสมถ-
 ยานิก เพราะไม่ตั้งอยู่ในอารมณ์ที่หยาบ ๆ.
 ข้อที่ ๓ ซึ่งมีอารมณ์ที่ไม่ถึงความเชี่ยวชาญนัก

เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์สำหรับมันทุกคณผู้
 เป็นวิปัสสนายานิก, ข้อที่ ๕ ซึ่งมีอารมณ์
 ที่ถึงความเชี่ยวชาญยิ่ง เป็นทางแห่งความ
 บริสุทธิ์ สำหรับตักขบุคคลผู้เป็นวิปัสสนา-
 ยานิก. ทวยประการดังกล่าวมานี้ พระ-
 ผู้มีพระภาคจึงตรัสสติปัฏฐานเพียง ๔ เท่านั้น
 ไม่หย่อน ไม่ยิ่งเกินไป ฉะนั้นแล.

สุขุขนิจฺจอตฺตวิปฺลลาสฺส ปหานตฺถิ
 วา. กายโย หิ อสุภ, ตตฺถ จ
 สุขุวิปฺลลาสฺส วิปฺลลตฺถา สตฺตา. เตสํ ตตฺถ
 อสุภภาวทสฺสเนน ตสฺส วิปฺลลาสฺส
 ปหานตฺถิ ปจฺมํ สติปัฏฺฐานํ วุตฺตํ. สุขุ-
 นิจฺจํ อตฺตวาทิ คหิตฺเตสุ^๑ จ เวทนาทีสุ
 เวทนา ทุกฺขา, จิตฺตํ อนิจฺจํ, ฐมฺมา
 อนตฺตา, เตสํ จ สุขุขนิจฺจอตฺตวิปฺลลาส-
 วิปฺลลตฺถา สตฺตา. เตสํ ตตฺถ ทุกฺขาที-
 ภาวทสฺสเนน เตสํ วิปฺลลาสํ ปหานตฺถิ
 เสสาณี คีณิ วุตฺตานิตี เอวํ สุขุขนิจฺจ-

อีกประการหนึ่ง ตรัสไว้ ๔ อย่าง
 เท่านั้น เพื่อการละวิปลาสว่างาม ว่าสุข
 ว่าเที่ยง ว่าเป็นอตฺตา. จึงอยู่ ภายเป็น
 ของไม่งาม, และสัตว์ทั้งหลายเห็นผิดไป
 แล้วว่าเป็นของงามในกายนั้น. ได้ตรัส
 สติปัฏฐานข้อที่ ๑ ไว้เพื่อการละวิปลาสนั้น
 ทวยการแสดงว่า เป็นของไม่งามในกายแก่
 สัตว์เหล่านั้น. และในเวทนาเป็นต้น ที่สัตว์
 ทั้งหลายยึดถือว่าเป็นสุข เป็นของเที่ยง
 เป็นอตฺตา, เวทนาเป็นทุกข์, จิตเป็นสิ่ง
 ที่ไม่เที่ยง, ธรรมทั้งหลายเป็นอนตฺตา,

^๑ ฉ. คหิตฺเตสุ.

อตุตวิปลาสปฺปหฺนาคฺคํ วา จตุตาโรว
 จตุตา. น เกวลญจ วิปลาสปฺ-
 ปหฺนาคฺคเมว, จตุโรมโยคาสวคฺค-
 อฺปาทานอคฺติปฺปหฺนาคฺคํ จตุพิธาหาร-
 ปริณฺณคฺคํ จตุตาโรว จตุตาติ เวทิตพฺพ.

และสัตว์ทั้งหลายเห็นผิดไป ด้วยวิปลาสว่า
 เป็นสุข เป็นของเที่ยง เป็นอัตตา. ไคตรัส
 สติปฏิฐานอีก ๓ ที่เหลือ เพื่อการละวิปลาส
 เหล่านั้นเสีย ด้วยทรงแสดงว่าเป็นทุกข์ใน
 เวทนา เป็นต้นเหล่านั้น แก่สัตว์เหล่านั้น
 ด้วยประการดังกล่าวมานี้ พระองค์จึงตรัส
 สติปฏิฐานไว้ ๔ ข้อ เท่านั้น เพื่อการละ
 วิปลาสว่างาม ว่าสุข ว่าเที่ยง ว่าเป็น
 อัตตาเสียอีกประการหนึ่ง. และมีใช้ว่าเพื่อ
 การละวิปลาส ๔ อย่างเท่านั้น, ฟังทราบว่
 ตรัสสติปฏิฐาน ๔ ข้อเท่านั้นไว้ แม้เพื่อการ
 ละโอฆะ ๔ โยคะ ๔ อาสวะ ๔ คันถะ ๔
 อฺปาทาน ๔ และอคติ ๔ อีกด้วย แม้เพื่อ
 การกำหนดรู้อาหาร ๔ อย่าง ด้วยประการ
 ฉะนี้.

๓๕. สุตฺตฺนคฺคินิทฺเตเส ปจฺจวีกายนฺติ
 อิมสฺมี รูปกาเย ปจฺจวีกาตุ. สกฺลสรฺเร
 ปน ปจฺจวีกาตุํ พหุคฺคตา สพฺพปจฺจวีกาตุ-
 สงฺคหคฺคํ สมฺมทฺคฺเคน กายคฺคหฺนํ กตฺ.
 อไปกายาทีสุปี เอเสว นโย.

๓๕. จะวินิจฉัยในนี้เทศแห่งพระสูตร
 ต่อไป บทว่า ปจฺจวีกายํ ไคแก ปจฺจวีกาตุ
 ในรูปกายนี้. ก็เพราะปจฺจวีกาตุในสรฺระ
 ทั้งสิ้นมีอยู่มาก ทานจึงกระทำคัพฺพวากาย
 ด้วยอรรถว่า ประชุมเพื่อรวบรวมปจฺจวีกาตุ

คุณวอน สิตานุรักษ์
 สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เกสกายาทินมฺปิ พหุกตฺตา เกสกายาทิ-
คหณํ กตํ. วฏฺกาทินิ ปน ปริจฺฉินฺนตฺตา
กายคฺคหณํ นาทฺรณฺตีติ เตสํ คหณํ น
กตฺนฺติ เวทิตฺตพฺ. (๑)

ทั้งหมด. แม้ในอาโปกายเป็นต้น ก็นัยนี้
แหละ. แม้เพราะเกสกายเป็นต้นก็มีอยู่มาก
ท่านจึงกระทำศัพท์ว่า เกสกาย เป็นต้น.
ส่วน วฏฺก เป็นต้น ไม่ควรใช้ศัพท์ว่ากาย
เพราะท่านจำกัดไว้แล้ว เพราะฉะนั้น ฟัง
ทราบว่า ท่านมิได้ถือเอาวักกะเป็นต้น
เหล่านั้นไว้. (๑)

สุขิ เวทฺนฺตฺติอาทิสฺ สุขิ เวทฺนฺตฺติ
กายิกิ วา เจตสิกิ วา สุขิ เวทฺนํ.
ตถา ทุกฺขิ เวทฺนํ. อทุกฺขมฺสุขิ เวทฺนฺตฺติ
ปน เจตสิกเมว อูปেকฺขาเวทฺนํ. สามิสฺ
สุขิ เวทฺนฺตฺติ ฉ เคหฺลิตฺโตสมฺนฺสฺสเวทฺนา.
นिरามิสฺ สุขิ เวทฺนฺตฺติ ฉ เนกฺขมฺมฺสฺติ-
โตสมฺนฺสฺสเวทฺนา. สามิสฺ ทุกฺขิ เวทฺนฺตฺติ
ฉ เคหฺลิตฺโตสมฺนฺสฺสเวทฺนา. นिरามิสฺ ทุกฺขิ
เวทฺนฺตฺติ ฉ เนกฺขมฺมฺสฺติโตสมฺนฺสฺสเวทฺนา.
สามิสฺ อทุกฺขมฺสุขิ เวทฺนฺตฺติ ฉ เคหฺลิต-
อูปেকฺขาเวทฺนา. นिरามิสฺ อทุกฺขมฺสุขิ
เวทฺนฺตฺติ ฉ เนกฺขมฺมฺสฺติอูปেকฺขา-
เวทฺนา. (๒)

ฟังทราบวินิจฉัยในคำเป็นต้นว่า สุข-
เวทนา ดังต่อไปนี้ คำว่า สุขเวทนา ได้แก่
สุขเวทนา ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง. ทุกข-
เวทนา ก็เหมือนกัน. ส่วนคำว่า อทุกขม-
สุขเวทนา ได้แก่ อูปেকฺขาเวทนา ทางใจ
อย่างเดียว. คำว่า สุขเวทนาที่เจือด้วย
อามิส ได้แก่ โสมนัสเวทนาที่อาศัยเรื้อน
๖ ประการ. คำว่า สุขเวทนาที่ไม่เจือด้วย
อามิส ได้แก่ โสมนัสเวทนาที่อาศัยเนกขัมมะ
๖ ประการ. คำว่า ทุกขเวทนาที่เจือด้วย
อามิส ได้แก่ โทมนัสเวทนาที่อาศัยเรื้อน
๖ ประการ. คำว่า ทุกขเวทนาที่ไม่เจือ
ด้วยอามิส ได้แก่ โทมนัสเวทนาที่อาศัย

คุณวอน สิตานุรักษ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เนกขัมมะ ๖ ประการ. คำว่า อุทกขมสุข-
เวทนาที่เจือด้วยอามิสได้แก่ เบกขาเวทนา
ที่อาศัยเรือน ๖ ประการ. คำว่า อุทกขม-
สุขเวทนาที่ไม่เจือด้วยอามิสได้แก่ เบกขา-
เวทนาที่อาศัยเนกขัมมะ ๖ ประการ. (๒)

สราถิ จิตฺตฺนฺตฺตฺตานี ฅาณกถาย
วฺตุตฺตฺตานี. (๓)

คำว่า จิตมีราคะ เป็นต้น มีเนื้อความ
ทั้งได้กล่าวไว้ในฅาณกถา. (๓)

ตทวเสเส ฅมฺเมติ เตหิ กาย-
เวทนาจิตฺเตหิ อวเสเส เตญฺมิกฅมฺเม.
สพฺพตฺถ จ^๑ เตน ฅาณนาติ เตน
สฺตฺตฺวิเชน อุนฺสฺสนาฅาณน. ยานี
ปเนตฺถ อุนฺตรนฺตรรา อวฺตุตฺตฺตานี, ตานี
ฅญฺจฺจา ตตฺถ ตตฺถ วฺตุตฺตฺตานเวาติ. (๔)

คำว่า ธรรมที่เหลือนั้น ได้แก่
ธรรมอันเป็นไปในภุมิ ๓ ที่เหลือนอกจาก
เวทนาและจิตเหล่านั้น. และคำว่า ด้วย
ฅาณนั้น ในวาระแห่งสติปัฏฐานทั้งหมด
ความว่า ด้วยอนุปัสสนาฅาณ ๖ อย่างนั้น.
ก็ในที่นี้ คำเหล่านี้มีอรรถมิได้กล่าวไว้ใน
ระหว่าง ๆ, คำเหล่านั้นมีอรรถได้กล่าวไว้
แล้วในฅาณกถานั้น ๆ ในหนหลังนั่นเอง
ฉะนี้แล. (๔)

สติปัฏฐานกถาวฅณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณาสติปัฏฐานกถา จป.

^๑ ฉ. ไปตฺถเก จ-สทฺโท นตฺถิ.

คุณวอน สิตานุรักษ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธานุชา

๘. วิปัสสนากถาญาณ

๓๖. อิทานิ วิปัสสนาปฏิสังยุตตาย
สติปัฏฐานกถาย อนนตรํ วิปัสสนาปะเภทํ
ทสุเสณฺเตน กถิตาย สุตฺตฺตฺตปุพฺพคฺมาย
วิปัสสนากถาย อปุพฺพคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วา โส วา สพุโปปิ สงฺคหิตฺโต โหติ.
วตฺตํ อํกํสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สงฺขารนฺติ^๑ อปุพฺพคฺตฺตฺตฺตฺต
อนุโลมิกาย ขนฺติยาคี อตฺตฺต วิปัสสนา-
ญาณเมว โลกุตฺตรมคฺคํ อนุโลเมตีติ
อนุโลมิกํ, ตทฺทว ขนฺติมเปกฺขิตฺตฺต
อนุโลมิกา.

๘. พรรณनावิปัสสนากถา

๓๖. บัดนี้ จะพรรณนาโดยลำดับ ซึ่ง
อรรถที่ยังไม่เคยพรรณนา แห่งวิปัสสนากถา
อันยกพระสูตรเป็นประธาน ที่ท่านพระธรรม-
เสนาบดี เมื่อแสดงประเภทแห่งวิปัสสนา
ได้กล่าวไว้แล้ว ในลำดับแห่งสติปัฏฐานกถา
อันปฏิสังยุตด้วยวิปัสสนา. ในวิปัสสนากถานั้น
จะวินิจฉัยในพระสูตรก่อน บุคคลผู้ใดนามว่า
ภิกษุจะเป็นท่านผู้ใดหรือท่านผู้นั้น ย่อมเป็น
อันพระผู้มีพระภาคทรงส่งเคราะห์ไว้แล้วว่า
โส เพราะเป็นสรรพนาม. คำว่า วต เป็น
นิบาตลงในความว่าโดยส่วนเดียว. คำว่า
สังขารไร ๆ ใดแก่ สังขารแม้มีประมาณ
เล็กน้อย. ในคำว่า ด้วยอนุโลมิกชั้นนี้ มี
อธิบายว่า วิปัสสนาญาณนั่นเอง ย่อมเข้ากับ
ได้กับโลกุตตรมรรค เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า
อนุโลมิก, อนุโลมิก นั่นเองเป็น อนุโลมิกา
โดยเล็งถึงชั้นติ.

^๑ ก. กิญจิสงฺขารนฺติ.

สัพพสงฺขารธา ตสฺส อนิจฺจโต ทุกฺขโต สํขารทํปฺวงญฺใจ คือชอบใจต่อวิปัสสนา-
 อนตฺตโต ขมฺนฺติ รุจฺจนฺตํตี ขนฺติ. สํ ญาณัน โดยเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น
 มุทฺธา มชฺฌิมา ติกฺขชาติ ติวธา. กลาป- อนัตตา เหตุนี้วิปัสสนาญาณนี้จึงชื่อว่าขันติ
 สมนฺสนาธิกา อุทฺยพฺพญาณปริโยสานา (ญาณ). ขันตินี้มี ๓ อย่างคือ อย่างอ่อน
 มุทฺธานุโลมิกา ขนฺติ. ภงฺคานุปสฺสนาธิกา อย่างกลาง อย่างกล้า. อนุโลมิกากันติ
 สงฺขารุเบกฺขญาณปริโยสานา มชฺฌิมานุ- อย่างอ่อน มีการพิจารณากลับเป็นเบื้องต้น
 โลมิกา ขนฺติ. อนุโลมญาณํ ติกฺขานุ- มีอุทฺยพฺพญาณเป็นที่สุด. อนุโลมิกากันติ
 โลมิกา ขนฺติ. สมนฺนาคโตติ อุเปโต. อย่างกลาง มีภังคานุปัสสนาเป็นเบื้องต้น
เนตฺ จํ วิชฺชตี ยถาวุคฺตํ เอตฺ จํ มีสังขารุเบกขญาณเป็นที่สุด. อนุโลมญาณ
เอตฺ การณํ น วิชฺชตี. เป็นอนุโลมิกากันติอย่างกล้า. บทว่า
สมนฺนาคโต แปลว่า เข้าถึงแล้ว. คำว่า
นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ คือข้อนั้นตามที่กล่าว
 แล้วไม่เป็นเหตุที่จะมีได้.

สมมตฺตนิยามนฺติ เอตฺถ "หิตฺสฺขาวโ ในคำว่า สมมตฺตนิยาม นี้ จะวินิจฉัยดังนี้
 เม ภวิสฺสตี"ติ เอวํ อาสีสโต^๑ ตเถว ต่อไป ชื่อว่าสมมตตะ เพราะอรรถว่าเป็น
 สมฺภาวโต อสฺภาที่สุ จ อสฺภนฺติอาทิวิปรี- สภาวะชอบ เพราะเมื่อหวังอยู่อย่างนี้ว่า
 ตปฺปวตฺติสฺพฺภาวโต^๒ จ สมฺมา สภาโวติ "ธรรมนี้จักนำมาซึ่งประโยชน์แก่กุล และ

^๑ ฉ. อาสีสโต.

^๒ ก...สมภาวโต..

คุณสวิง สิตานุรักษ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สมมุตโต, อนนตรผลทานาย อรหตฺตูป- ความสุขแก่เรา" ความสุขก็มีจริงอย่างนั้น
 ปตฺติยา จ นิยามภูตฺตคา นิยามो, ที่เดียว และเพราะมีความเป็นไปไม่วิปริต
 นิจุฉโยติ อตฺโถ. สมมุตโต จ โส โดยนัยว่า ไม่งามเป็นต้น ในสิ่งที่ไม่งาม
 นิยามอ จาติ สมมุตฺตนิยามอ. โภ โส ? เป็นต้น, ชื่อว่า นิยาม หมายความว่า
 โลกุตฺตรมคฺโค, วิเสสโต ปน แนนอน เพราะเป็นความแนนอนเพื่อให้ผล
 โสตาปตฺติมคฺโค. เตน หิ มคฺคินิยามเณ ในลำดับ และเพื่อความเกิดขึ้น แห่งความ
 นิยตฺตคา "นิยโต สมุโพธิปฺราโยโน"^๑ เป็นพระอรหันต์. ความแนนอนนั้นด้วยเป็น
 วุตฺตํ. ตํ สมมุตฺตนิยามํ โอกุภมิสฺสตี^๒ สภาวะที่ถูกต้องด้วย เหตุนี้จึงชื่อว่า
 ปวิสิสฺสตีติ เอตํ อฏฺฏจानนฺติ อตฺโถ. สัมมัตตนิยาม. สัมมัตตนิยามนั้นคืออะไร ?
 โคตุรภูโน ปน มคฺคสฺส อาวชฺชนฏฺฏจานิ- คือโลกุตตรมรรค, แต่โดยพิเศษได้แก่โสตา-
 กตฺตคา^๓ ตํ อนาหิยิตฺวา อนุโลมิกขนฺติยา^๔ ปัตติมรรค. ขอนั้น สัมผัสที่พระพุทธวจนะ
 อนนตรํ สมมุตฺตนิยามอภุภมฺนิ วุตฺตนฺติ ที่ตรัสไว้ว่า "เป็นผู้แนนอนมีความตรัสรู้เป็น
 เวทิตพฺพํ. อถวา อฏฺฏจารสฺสุ มหา- เบื้องหน้า" ทั้งนี้ เพราะเป็นผู้แนนอน ด้วย

^๑ วิ. มหาวีรยฺก. ๑/๑๖, ที. ส. ๔/๑๔๔.
^๒ ฉ. ปโตถ เก อิติ-สทฺโท นตฺถิ. ตตฺถ
 "ตํ สมมุตฺตนิยามํ โอกุภมิสฺสตี ปวิสิสฺสตีติ
 เอตํ อฏฺฏจานนฺติ อตฺโถ"ติ เอวํ ตนฺติอาทิตฺติ
 ปุริมปเทหิ อตฺถสมพฺนุโธ ทิสฺสตี.
^๓ ฉ. อาวชฺชนฏฺฏจานิยตฺตคา.
^๔ อ. อนุโลมิกขนฺติยา.

คุณสวาท สิตานุรักษ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิปัสสนาสู โคตรฏ วิวัญญานุปัสสนา ความแน่นอนคือมรรคนั้น อธิบายว่า ขั้วว่า
 โหตีติ^๑ อนุโลมิกขนุติยา เอว สงคหิตา จักกาวลงคือจักเข้าไปสู่สัมมัตตนิยามนั้น นั้น
 โหตีติ^๒ จตุสุปี สุตตุนเตสุ อิมินาว ไม่ใช่ฐานะ. ก็พึงทราบว่าเป็นเพราะโคตรฏ
 นเยน อตโต เวทิตพโพ. เอเต ตั้งอยู่ในฐานะเป็นอวัชชนะของมรรค ท่าน
 หิ อนุโลมิกขนุติสัมมัตตนิยามจตุอริยผล- จึงมิได้อ้อเอาโคตรฏนั้น กล่าวการก้าวลงสู่
 วเสน จ ฉ ธมมาติ ฉกุกนิปาเต^๓ สัมมัตตนิยาม ในลำดับแห่งอนุโลมิกขันติ.
 จตุตาโร สุตตุนตา วุตตา. กณ्हปุกข- อีกประการหนึ่ง ในมหาวิปัสสนา ๑๘ โคตรฏ
 สุกกปุกขทวยวเสน หิ จตุตาโร สุตตุนตาว ก็เป็นวิวัญญานุปัสสนา เพราะฉะนั้น จึง
 โหนตีติ. ส่งเคราะห์เข้าในอนุโลมิกขันตินั้นเอง. ใน
 พระสูตรทั้ง ๔ ก็พึงทราบเนื้อความโดยนัย
 นี้แหละ ด้วยพระสูตรเหล่านี้. จริงอยู่
 พระผู้มีพระภาคตรัสพระสูตรทั้ง ๔ เหล่านี้
 ไว้ในฉกุกนิปาตว่า ก็ธรรม ๖ คือ ด้วย
 สามารถแห่งอนุโลมิกขันติ ๑ สัมมัตตนิยาม ๑
 อริยผลสี่ ๑. ก็มี ๔ สูตรเท่านั้น เกี่ยวกับ
 หมวด ๒ คือ กณ्हปุกข และสุกุกกษณะนี้แล.

^๑ อ. อนุโลมิกขนุติยา.

^๒ ฉ. โปตถเก อิติ-สทโท นตถิ.

^๓ อง. ฉกุก. ๒๒/๔๔๑-๔๔๒.

คุณสวาท สิตานุรักษ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๓๗. กติหากาเรหิตีอาทีเก ปุจฺฉา- ๓๗. จะวินิจฉัยในคำว่า ปฏฺจกฺขนฺธ
ปุพฺพกฺเม สุตฺตฺนฺนิตฺเตเส ปฏฺจกฺขนฺธ อนิจฺจโต เป็นต้น ในนิเทศแห่งพระสูตรซึ่งมี
อนิจฺจโต ตีอาทีสุ นามรูปฺปฏฺจ. นามรูปฺสฺส คำถามเป็นเบื้องต้นว่า กติหากาเรหิ เป็นต้น
ปุจฺฉเย จ ปรีคฺคฺเหตฺวา กลาปสมฺมสน- พระโยคาวจรผู้เริ่มวิปัสสนาด้วยการกำหนด
วเสน อารทฺธวิปฺสฺสโก โยคาวจโร นามรูป และปัจจัยของนามรูป แล้วพิจารณา
ปฏฺจสุ ขนฺธฺสุ เอเกกํ ขนฺธํ อนิจฺจฺนฺตฺติ- กลาป ย่อมเห็นขั้นแต่ละขั้นในบรรดาขั้น
ตาย อาทีอนฺตฺวตาย จ อนิจฺจโต ปสฺสตี. ทั้ง ๕ ว่าเป็นความไม่เที่ยง เพราะเป็น
อุปฺปาตฺตพฺพยปฏิปฺปนฺตฺตาย^๑ ทุกฺขวตฺตฺตฺตาย จ สภาวะมีความไม่เที่ยงเป็นที่สุด และเพราะ
ทุกฺขโต. ปุจฺฉยยาปนียตา โรคมฺมุตตาย จ เป็นสภาวะที่มีเบื้องต้นและที่สุด. ย่อมเห็นว่า
โรคโต. ทุกฺขตาสุลโยคิตาย กิเลสา- เป็นทุกข์ เพราะภาวะ คือความบีบคั้นด้วย
สุจิตฺตฺมรณตาย อุปฺปาตฺตชฺราราณฺจฺ เคหิ ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป และเพราะ
อุทฺตฺมาตฺตปริปกฺกปภินฺนตาย^๒ จ คณฺทโต. เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์. ย่อมเห็นว่า เป็นโรค
เพราะเป็นภาวะที่จะต้องให้เป็นไป ด้วย
ปัจจัย และเพราะเป็นมูลแห่งโรค. ย่อมเห็น
ว่า เป็นเหมือนหัวผี เพราะมีความประกอบ
ด้วย ความเสียดแทงคือความทุกข์ เพราะ
ภาวะคือการหลั่งออกแห่งของไม่สะอาด คือ

^๑ ฉ. อุปฺปาตฺต...
^๒ อี. อุทฺตฺมาตฺต...

คุณเปี้ยทิพย์ สิริเสวีวรรณ
 ขออุทิศส่วนกุศลให้บิดา

สังฆกรรมปกาสนี. บ-ท. ๘-๑๗

ปีฬชนกตาย อนุโตตฺถนตาย ทุนฺนึทรณ-
 ตาย^๑ จ สลฺลโต. วิครหณียตาย
 อวพฺพิอวหนตาย อฆวตฺถตาย จ อมโต.
 อเสริภาวชนกตาย อาพาธปทฺฐจานตาย
 จ อาพาธโต. อวสตาย อวิเชยฺยตาย
 จ ปรโต. พุยาธิชรามรณฺหิ ปลุชฺชนตาย^๒
ปโลกโต. อเนกพฺยสนาวหนตาย อิตฺโต.
 อวิทฺตานํเขว วิปฺลานํ อนตฺถานํ
 อวหนโต สพฺพุปทฺทวตฺถตาย จ
อุปทฺทวโต. สพฺพภยानํ อากรตาย จ
 ทุกฺขวูปสมสงฺฆาตฺสฺส ปรมสฺสาสฺส
 ปฏิปกฺขมุตตาย จ ภยโต.

กิเลส และเพราะขวม แก และแตกไปด้วย
 ความเกิดขึ้น ความแก่ และความแตกดับ.

ยอมเห็นว่า เป็นดังลูกศร เพราะเป็นภาวะ
 ที่เกิดความบีบคั้น เพราะเสียดแทงภายใน
 และเพราะถอนออกได้ยาก. ยอมเห็นว่า
เป็นความชั่ว เพราะเป็นภาวะที่ควรตีเตียน
 เพราะนำมาแต่ความไม่เจริญ และเพราะ
 เป็นที่ตั้งแห่งความชั่ว. ยอมเห็นว่า เป็น
อาพาธ เพราะให้เกิดความไม่เสริภาพและ
 เป็นที่ตั้งแห่งอาพาธ. ยอมเห็นว่า เป็นของ
คนอื่น เพราะไม่ตั้งอยู่ในอำนาจและใช้การ
 ไม่ได้. ยอมเห็นว่า เป็นของแตกทำลายไป
 เพราะเป็นความย่อยยับและแตกทำลายด้วย
 พยาธิ ชรา และมรณะ. ยอมเห็นว่า เป็น
จัญไร เพราะนำมาซึ่งความฉิบหายมิใช่น้อย.
 ยอมเห็นว่า เป็นอันตราย เพราะนำมาซึ่ง
 ความพินาศใหญ่โต ซึ่งไม่ปรากฏที่เคี้ยวและ

^๑ ฉ. ทุนฺนึทรณียตาย.

^๒ ฉ. ลุชฺชนปลุชฺชนตาย.

อนเนเกหิ   อนตฺเตหิ   อนุพฺพตฺตาย
 โทสุปฺสฏฺจตฺตาย^๑   อุปฺสคฺโค   วยิ   อนธิ-
 วาสฺนารหตฺตาย   จ   อุปฺสคฺคฺโค.   พฺยชาติ-
 ชรามรณฺเหหิ   เจว   ลาภาทีหิ   จ   โลกธฺมฺเมหิ
 ปจฺจลิตฺตตฺตาย   จลฺโค.   อุปกฺกเมณ   เจว
 สฺรเสณ   จ   ปภงฺกูปคฺมนสิลฺตตฺตาย   ปภงฺกฺโค.^๒
 สฺพพาวตฺถนฺนิปาตฺตตฺตาย   ติรภาวสฺส   จ
 อภาวตฺตาย   อทฺธวฺโค.   อตฺตายนตฺตาย   เจว
 อลฺพุกเนยฺยเชมตฺตาย   จ   อตฺตณฺโค.
 อลฺลียิตฺตุ   อนรหตฺตาย   อลฺลีนานมฺปิ   จ
 เลณกิจฺจวาการิตฺตตฺตาย   อเลณฺโค.

เป็นที่ตั้งแห่งอันตรายทั้งปวง. ย่อมเห็นว่า
เป็นภัย เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งภัยทุกอย่าง
 และเพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อความปลอดโปร่ง-
 ใจอย่างยิ่ง กล่าวคือการเข้าไปสงบทุกข์ได้.

ย่อมเห็นว่า เป็นอุปสรรค เพราะถูกความ
 พินาศมิใช่น้อยติดตามมา และเพราะไม่ควร
 แก่การรับไว้ ด้วยความขี้ขลาดเพราะถูกโทษ
 ทำให้ขี้ขลาดแล้ว. ย่อมเห็นว่า เป็นความ
หวั่นไหว เพราะเป็นความหวั่นไหวไปด้วย
 พยาธิ ชรา มรณะด้วยโลกธรรมทั้งหลาย
 มีความไคลงเป็นต้น. ย่อมเห็นว่า เป็น
ความผุพัง เพราะมีปกติเข้าถึงความแตก-
 ทำลายโดยการถูกทำร้าย และด้วยสภาพ
 ของตน. ย่อมเห็นว่า เป็นของไม่ยั่งยืน
 เพราะมีความตกพินาศไป โดยกิริยาที่ตกลง
 ทุกอย่าง และเพราะความไม่มีแห่งความ
 มั่นคง. ย่อมเห็นว่า เป็นของไม่มีสิ่ง

^๑ ก. โทสุปฺสฏฺจานตฺตาย.

^๒ ก. ปภงฺกโค.

๖ ๖ ๖ ๖
ตานทานใด เพราะภาวะมีได้ความตานทาน
 อย่างหนึ่ง และเพราะไม่ถึงความปลอดภัย
 อย่างหนึ่งนั่นเอง. ย่อมเห็นว่า เป็นของ
ไม่มีที่หลักเร้น เพราะไม่ควรเพื่อจะแอบอิง
 และเพราะแอบอิงแล้ว ก็ไม่ทำกิจให้เป็นที่
 เร้นได้.

นิสฺสิตานํ ภยสํารกตฺตภาวเณ อสรณโต.
 ยถาปริกปฺปิเตหิ ฐวสุขสุภตฺตภาเวหิ^๑
 วิตฺตตํ วิตฺตโต. วิตฺตตาเยว ทฺจฺจนโต,
 อปฺปกตฺตา วา. อปฺปกมฺปิ หิ โลก
 ทฺจฺจนฺติ วุจฺจติ. สามินิวาสีเวทกการกา-
 ธิฏฺฐายกวิรหิตตํ สุญฺญโต. สยญฺจ
 อสฺสามิกภาวาทิตาย อนตฺตโต.
 ปวตฺตตีทุกฺขตํ ทุกฺขสฺส จ อาทึนฺวตํ
อาทึนฺวโต. อถวา อาทึนํ วาตี จจฺจติ
 ปวตฺตตีตี อาทึนฺโว. กปณฺมนุสฺสสฺสเสตฺ
 อธิวณฺํ, ขนฺธํ ๖ กปณฺยาเยวาทิ

๖ ๖ ๖ ๖
 ย่อมเห็นว่า ไม่เป็นที่พึ่ง เพราะไม่มีการ
 ทำการป้องกันภัยแก่ผู้อาศัย. ย่อมเห็นว่า
เป็นของว่าง เพราะว่างจากความยั่งยืน
 ความสุข ความงาม ความเป็นตัวตนที่กำหนด
 หมายไว้. ย่อมเห็นว่า เป็นของเปล่า
 เพราะเป็นของว่างนั่นเอง, อีกอย่างหนึ่ง
 ย่อมเห็นว่า เป็นของเปล่า เพราะเป็นของ
 เล็กน้อย. จริงอยู่แม่ของเล็กน้อยท่านก็
 กล่าวว่า เปลาในวิหารโลก. ย่อมเห็นว่า
เป็นของสูญ เพราะเว้นจากเจ้าของผู้อยู่
 ประจำ ผู้เสวย ผู้สร้าง และผู้จัดการ.

^๑ ฉ. ฐวสุภสุขตฺตภาเวหิ.

อาทীনวสทิสตาย อาทীনวโต.

และยอมเห็นว่า หาตัวตนมิได้ เพราะตนเองก็ไม่มีความเป็นเจ้าของเป็นตน. ยอมเห็นว่า เป็นโทษ เพราะเป็นทุกข์ในปวัตติกาล และเพราะทุกข์ก็เป็นโทษ. อีกอย่างหนึ่ง บุคคลใดยอมไป ยอมถึง คือยอมเป็นไปสู่ความตกยากเหตุนี้ บุคคลนั้นชื่อว่า อาทীনโว แปลว่า ผู้ถึงความตกยาก. คำว่า อาทীনโวนี้เป็นชื่อของมนุษย์กำพรา, ก็แม้ชั้นทั้งหลายก็เป็นกำพราเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น จึงเห็นชั้นทั้งหลาย ว่าเป็นเหมือนผู้ถึงความตกยาก เพราะเป็นเช่นกับคนที่ตกยาก.

ชราย เจว มรณณ จาคี เทวธา
 ปริณามปกติตาย^๑ วิปริณามธมมโต.
 ทุพฺพลตาย เฝกฺกุ วย สฺขภณฺชนียตาย จ
อสารกโต. อมเหตุตาย อมมูลโต.
 มิตฺตมุขสฺปกฺโต วย วิสฺสาสฆาติตาย^๒

ยอมเห็นว่า เป็นของมีความแปรปรวนเป็น
ธรรมตา เพราะมีความแปรปรวนเป็นปกติ
 ๒ ประการ คือด้วยความชราและด้วยมรณะ.
 ยอมเห็นว่า เป็นของไม่มีแก่นสาร เพราะ
 แแตกหักได้โดยง่ายเหมือนไม้กระพี้ เพราะ

^๑ อ. ปริณามกตาย.

^๒ อ. วิสฺสาสฆาติตาย จ.

วธกโต. วิคตภาวตาย วิภวสมุฏตตาย ไม่มีกำลัง. ย่อมเห็นว่า เป็นรากเงาของ
จ วิภวโต. อาสวปทูลานตาย สาสวโต. ความชั่ว เพราะความเป็นเหตุของความ
เหตุปัจจุยเหิ อภิสังขตตาย สังขตโต. ชั่ว. ย่อมเห็นว่า เป็นคั้งเพชฌฆาต เพราะ
มจจุมารกิเลสมารานัน อามิสฏตตาย ความเป็นสภาวะที่ฆ่าไคด้วยความคุน เคยคุด
มารามิสโต. ชาติชราพยาธิมรณปกติตาย ศัตรูผู้เป็นมิตรแต่ปาก. ย่อมเห็นว่า เป็นของ
ชาติชราพยาธิมรณธมมโต. โสภปริเทว- เลื่อมไป เพราะความปราศจากความเจริญ
อุปายาสเหตุตาย โสภปริเทวอุปายาส- และเพราะมีแต่ความเลื่อม. ย่อมเห็นว่า
ธมมโต. คณหาทิฏฐิจุจจริตสงกิเลสอัน เป็นของมีอาสวะ เพราะความเป็นที่คั้งแห่ง
วิสัยธมมตาย สงกิเลสธมมโต ปสฺสตี. อาสวะ. ย่อมเห็นว่า เป็นสิ่งที่ปัจจุยปรุงแต่ง
สพฺเพสุ จ อิมสุ "ปสฺสตี"ติ ปาสเสโส เพราะเป็นของอันเหตุ อันปัจจุยแต่งขึ้น.
ทฏฺสพฺโพ. ย่อมเห็นว่า เป็นเหยื่อแห่งมาร เพราะความ
เป็นเหยื่อแห่งมัจจุมาร และกิเลสมาร.
ย่อมเห็นว่า เป็นของมีความเกิด ความแก
ความเจ็บ และความตายเป็นธรรมดา
เพราะความเป็นสภาวะมีความเกิดความแก
ความเจ็บ ความตายเป็นปกติ. ย่อมเห็นว่า
เป็นของมีความโศก ความรำไร และความ
คับแค้นเป็นธรรมดา เพราะเป็นเหตุแห่ง
ความโศก ความคร่ำครวญ และความคับแค้น.
ย่อมเห็นว่า เป็นธรรมที่มีความเศร้าหมอง

เป็นธรรมคา เพราะเป็นธรรมที่เป็นวิสัยของตัวกิเลสคือตัณหา ทิฐิ และทุจริต เป็นธรรมคา. ก็ปาฐะที่เหลือว่า "ปัสสตี" พึงเห็นอยู่ในบทเหล่านี้ทุกบท.

๓๘. ปญจกขนุเชติ สมุหโต
 วุตฺเตปิ เอเกกฺกขนุชฺวเสณ อตุถวณฺณนา
 กลาปสมฺมสนฺณานิทฺเตเส วิสฺสุ วิสฺสุ
 อากตฺตฺตา ปรีโยสาเนจ วิสฺสุ วิสฺสุ ขนฺธานํ
 วเสณ อนุปัสฺสนานํ กณฺธิตฺตฺตา สมฺมุเห
 ปวตฺตวณฺณานํ อวยเวปิ ปวตฺตีสมฺภวโต
 จ กตฺตาคี เวทิตฺตพฺพา, วิสฺสุ วิสฺสุ
 ปวตฺตสมฺมสนฺนํ เอกโต สงฺขิปิตฺตวา
 วจฺนวเสณ วา "ปญฺจกฺขนุเช"ติ วุตฺตฺนฺติ
 เวทิตฺตพฺพํ. "เอกปฺปหาเรณ ปญฺจหิ ขนุเชหิ
 วุจฺจาคี"ติ^๑ อฏฺฐกถาวจฺนสฺพฺภวโต วา
 ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ เอกโต สมฺมสนฺนํ วา
 ยุชฺชตีเยวาติ.

๓๘. การพรรณนาความเกี่ยวกับชั้นแต่ละชั้น แม้เมื่อกล่าวโดยความรวมว่า ปญจกขนุเช พึงทราบว่า ท่านพระธรรมเสนาบดีได้กระทำแล้ว เพราะชั้น ๕ มาแล้วแต่ละชั้น ๆ ในนิเทศ แห่งกลาปสมฺมสนฺณาน เพราะอนุปัสสนาได้นับแล้วเกี่ยวกับชั้นทั้งหลายแต่ละชั้น ๆ ในที่สุด และเพราะคำที่เป็นไปในความรวมมีความเป็นไป แม้ในความย่อยก็ได้, อีกอย่างหนึ่ง พึงทราบว่า ท่านกล่าวว่า "ปญจกขนุเช" เกี่ยวกับการกล่าวขอสมฺมสนฺณาน ที่เป็นไปแต่ละชั้น ๆ ไว้รวมกัน. อีกอย่างหนึ่งการพิจารณาชั้น ๕ รวมกันก็ย่อมควรเหมือนกัน

^๑ วิสุทธิมคค. ๓/๓๐๔.

เจ้าหน้าที่ชุดที่ ๔ แผนกตรวจสอบสภาพรถยนต์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปลฺลจนฺนํ ขนฺธานํ นิโรโธ นิจฺจํ นิพพานนฺติ
 ปลฺลสนฺโตติ อาทีนฺวณฺณนิตฺเตเส วุตฺต-
 นเยน วิปลฺลสนากาเล สนฺติปทณฺณวเสน
 นิจฺจํ นิพพานนฺติ ปลฺลสนฺโต. สฺมมตฺตนิยามํ
 โอกฺกมตฺตีติ มคฺคกฺขณฺเณ โอกฺกมตฺติ,
 ผลกฺขณฺเณ ปน โอกฺกนฺโต นาม โหติ.
 เอเสว นโย สพฺเพสุ^๑ นียาโมกฺกม-
 ปริยาเยสุ. อารุคฺยนฺติ อารุคฺยญฺจ.
 วิสฺลฺลนฺติ สลฺลวิริทํ. เอเสว นโย
 อีทิสฺเสสุ. อนาพาทนฺติ อาพาทวิริทํ,
 อาพาทปฏิปกฺขญฺจ วา. เอส นโย
 อีทิสฺเสสุ. อปรปฺปลฺลจฺยนฺติ อณฺณปฺปลฺลจฺยวิริทํ.

เพราะมีคำอยู่ในอรรถกถาว่า "ออกจาก
 ขันธ ๕ พร้อมกันนั้นทีเดียว" ฉะนั้นแล.

คำว่า เมื่อเห็นว่า ความดับของขันธ ๕ เป็น
ความเที่ยง เป็นนิพพาน ความว่า เมื่อเห็น
 ว่าเป็นความเที่ยงเป็นนิพพาน ด้วยอำนาจ
 ญาณในสันติบาท ในกาลแห่งวิปลัสสนาโดยนัยที่
 กล่าวไว้ในอาทีนฺวณฺณนิตฺเต. คำว่า ยอม
ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ไต่แกก้าวลงอยู่ใน
 ขณะแห่งมรรค, แต่ในขณะแห่งผลยอมชื่อว่า
 ก้าวลงแล้ว. ในคำอันเป็นปริยายแห่งการ
 ก้าวลงสู่นิยามแม่มุคทุกคำ ก็มีนัยนี้เหมือนกัน.
 บทว่า อารุคฺย แปลว่า เป็นความไม่มี
 โรค. บทว่า วิสฺลฺล ไต่แกปราศจากความ
 เสียดแทง. ในบทเช่นเดียวกันนี้ ก็มีนัยนี้
 เหมือนกัน. บทว่า อนาพาท แปลว่า
 เว้นจากอาพาธ, หรือเป็นปฏิปกฺขต่อความ
 อาพาธ. ในบทเช่นเดียวกันนี้ก็มีนัยนี้. บทว่า
อปรปฺปลฺลจฺย แปลว่า เว้นจากปัจจุจฺยอื่น.

^๑ ฉ. สพฺเพสุปี.

อุปัสสกโตติ จ อนุปัสสกคฺคฺติ จ เกจิ อาจารย์บางพวก สวดทำให้เป็นสังโยค
 สโยคํ กตฺวา ปจฺนติ. ปรมสฺสญฺญติ อุปัสสกโต และว่า อนุปัสสกคฺ. บทว่า
 สพฺพสงฺขารสฺสญฺญตฺตา อุตฺตมตฺตา จ ปรมสฺสญฺ ความว่า ชื่อว่า สฺสญฺอย่างยิ่ง
 ปรมสฺสญฺ. ปรมตฺถนฺติ สงฺขตาสงฺขตานํ เพราะสฺสญฺจากสังขารทั้งปวง และเพราะ
 อคฺคภฺยตฺตา อุตฺตมตฺถํ. ลึงฺควิปฺลลาส- เป็นคุณอันอุคฺมคฺวย. บทว่า ปรมตฺถ ความ
 วเสน นปฺสฺกวจนํ. นิพฺพานสฺส จ ว่าเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด เพราะเป็น
 สฺสญฺตฺตา อนตฺตตฺตา จ อิมสฺมี ทฺวเย ยอดแห่งสังขตธรรมและอสังขตธรรม. ก็
 ปฏฺิโกลมปริยาโย น วฺคฺโต. อนาสฺวนฺติ เป็นนปฺงสฺกลึงฺคฺตฺวยอํานาจเป็นลึงฺควิปฺลลาส.
 อาสฺววิรฺหิตํ. นिरามิสฺนฺติ อามิสฺวิรฺหิตํ. เพราะพระนิพฺพานเป็นธรรมชาติสฺสญฺและเป็น
อชาตฺนฺติ ชาติวิรฺหิตตฺตา อนุปฺปนฺนํ. อนตฺตา ในสองบทนี้ ท่านพระธรรมเสนาบดี
อมตฺนฺติ ภงฺกาวาโต มรณฺวิรฺหิตํ. จึงมีใคฺกล่าวคำปริยายอื่นว่าเป็นปฏฺิโกลมไว้.
 มรณฺมปี^๑ นปฺสฺกภาววจนฺว.เสน "มตฺนฺ"ติ บทว่า อนาสฺว ความว่า เว้นจากอาสฺวะ.
 วฺจฺจติ. บทว่า นिरามิสฺ ความว่า เว้นจากอามิสฺ.
 บทว่า อชาต ความว่า ยังไม่เกิดขึ้น
 เพราะเว้นจากความเกิด. บทว่า อมต
 ความว่า เว้นจากความตาย เพราะไม่มี
 ความดับ. (จริงอยู่) แม่มรณะ ท่านก็
 เรียกว่า "มต" ติวฺยอํานาจ เป็นคำที่แสดง
 ถึงนปฺงสฺกภาวจะ.

^๑ ฉ. มรณฺมปี หิ.

๓๘. เอวมิมาย ปฏิปายา ๓๘. ในบรรดาอนุปัสสา ๕๐ ซึ่งต่าง
 วุฑฒาสุ อากาโรภทภินุนาสุ จตุตาฬีสาย โดยอาการและประเภท ซึ่งไต่กล่าวไว้ตาม
 อนุปัสสนาสุ สภาวสงฺกหเสณ ตีสฺยเว ลำดับทั้งพรรณานี้ ท่านพระธรรมเสนาบดี
 อนุปัสสนาสุ เอกสงฺกหฺ กโรนุโต เมื่อกระทำการรวมไว้เป็นข้อเดียว ในอนุ-
อนิจฺจโตติ อนิจฺจอนุปัสสนาติอาทิมาห. ปัสสาททั้งหลายนั้นเอง ด้วยอำนาจการรวม
 ตาสุ ยถานูรูปฺ อนิจฺจทุกฺขานตฺตเต สภาวะ จึงกล่าวคำว่า บทว่า อนิจฺจโต เป็น
 โยชนา กาทพฺพา. อนิจฺจอนุปัสสนา ดังนี้เป็นต้น. พึงกระทำ
 คำประกอบความ ในความเป็นอนิจฺจอนุ-
 ปัสสนา ทุกฺขอนุปัสสนา อนัตตานุปัสสนา
 ตามสมควรในอนุปัสสนาเหล่านั้น.

อวสาเน ปเนตา วิสุํ วิสุํ คณนวเสณ ก็ในตอนสุดท้าย อนุปัสสนาเหล่านั้นท่านแสดง
 ทสฺสีตา. คณนาสุ จ คณนปฏิปายิวเสณ ไว้เกี่ยวกับจำนวนเป็นขั้น ๆ ไป. เพราะ
 ปจฺมํ อนตฺตานุปัสสนา คณิตา? ตตฺถ ในจำนวนทั้งหลาย ท่านนับเอาอนัตตานุ-
ปญฺจวิสฺตีติ ปโรโต วิตฺตโต ตฺวจฺจโต ปัสสนาก่อนเกี่ยวกับลำดับของจำนวน. ใน
 สฺยญฺจโต อนตฺตโตติ เอเกกสฺมิมิ ขนฺธเช บรรดาจำนวนเหล่านั้น บทว่า ปญฺจวิสฺตี
 ปญฺจ ปญฺจ กตฺวา ปญฺจสุ ขนฺธสุ ความว่า อนัตตานุปัสสนา ในขั้น ๕ มี ๒๕
 ปญฺจวิสฺตี อนตฺตานุปัสสนา. ปญฺญาสาติ โดยแบ่งเป็นขั้นละห้า ๆ ในแต่ละขั้น คือ

๑ ฉ. โปตฺถเก อิติ-สทฺโท นตฺถิ.

คณะชุดที่ ๓ ข้าราชการแผนกตรวจสอบสภาพรถยนต์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อนิจฺจโต ปโลกโต จลโต ปภงฺกฺโต เห็นชั้น ๕ ว่าเป็นของผู้อื่น ๑ เห็นชั้น ๕
 อหฺรฺวโต วิปริณามธมฺมโต อสํารกโต ว่าว่าง ๑ เห็นชั้น ๕ ว่าเปล่า ๑ เห็น
 วิภวโต สงฺขตโต มรณธมฺมโตติ ชั้น ๕ ว่าสูญ ๑ เห็นชั้น ๕ ว่าเป็นอนัตตา
 เอเกกสฺมี ขนฺธฺ เต ทสฺ ทสฺ กตฺวา ปญฺจสฺ ๑. บทว่า ปญฺญาสฺ ความว่า อนิจฺจานุ-
ปัสสนา ในชั้น ๕ มี ๕๐ โดยแบ่งเป็น

- ชั้นละสิบ ๆ ในแต่ละชั้น ๆ คือ
 เห็นชั้น ๕ ว่า ไม่เที่ยง ๑
 - " - ผู้พัง ๑
 - " - หวั่นไหว ๑
 - " - ทำลายไป ๑
 - " - ไม่ยั่งยืน ๑
 - " - มีความแปรปรวน ๑
 - " - ไม่มีสาระ ๑
 - " - วิบัติ ๑
 - " - อันปัจจัยปรุงแต่ง ๑
 - " - มีความตายเป็นธรรมดา ๑

สฺตํ ปญฺจวิสฺติ เจวาทิ เสสา "ทุกฺขโต คำว่า สฺตํ ปญฺจวิสฺติ เจว ความว่า
 โรคโต"ติอาทโย เอเกกสฺมี ขนฺธฺ ทุกฺขานุปัสสนา ที่เหลือในชั้น ๕ มี ๑๒๕ โดย
 ปญฺจวิสฺติ ปญฺจวิสฺติ กตฺวา ปญฺจสฺ ขนฺธฺสฺ แบ่งเป็นชั้นละยี่สิบห้า ๆ ในแต่ละชั้น ๆ

ปญจวิสตีสติ ทุกขานุปัสสนา. ยานิ ทุกฺเข ซึ่งขึ้นต้นว่า "เห็นชั้น ๕ ว่าเป็นทุกข์ เห็น
ปฺวฺจฺเจ ติ ยา อนุปัสสนา ทุกฺเข ชนฺธ- ชั้น ๕ ว่าเป็นโรค". คำว่า ยานิ ทุกฺเข
 ปญฺจ เก คณฺวเสณ ปฺวฺจฺจฺนฺติ, ตา สติ ปฺวฺจฺเจ พึงทราบการเชื่อมความว่า อนุ-
 ปญฺจวิสตี เจวาทิ สมฺพนฺโธ เวทิตฺพุโพ. ปัสสนาเหล่านี้ในทุกข์คือชั้น ๕ นั้น ที่ท่าน
 "ยานิ" ติ เจตฺถ ลิงฺควิปฺลลาโส กล่าวไว้ทวยอำนาจแห่งจำนวน, อนุปัสสนา
ทฺฐสฺพุโพติ. เหล่านี้มี ๑๒๕. ก็ในบทว่า "ยานิ" นี้
 พึงเห็นว่า เป็นลิงควิปลาสณะนี้แล.

วิปัสสนากถาवणฺณา นิฏฺฐิตา.

พฺรณนาวิปัสสนากถา จบ.

๑๐. มาติกาถาวณณา

๔๐. อิทานี มหาเถโร วิปัสสนา-
กถานนฺตรํ สกเล ปฏิสมุทฺธิทามคฺเค
นิตฺติญฺเจ สมณวิปัสสนามคฺคณิพฺพานธฺมฺเม
อากฺขรณานตฺตวเสน นานาปริยาเยหิ
โถเมตฺตกาโม นิจฺฉาโตตฺติอาทินิ เอภฺนวิสติ
มาติกาปทานิ อุตฺทิสิตฺวา เตสํ
นิตฺเตสฺวเสน มาติกาถํ นาม กเถสิ.
ตสฺสา อโย อปุพฺพตฺถานวณฺณนา. มาติกา
ตาว นิจฺฉาโตตฺติ อมิลาทฺ. สพฺเพปิ หิ
กิลเลสา ปิฬายอกฺโต มิลาทา, ราโคปิ
ตาว นินฺนตฺรปฺปวตฺโต สรริํ ทตฺติ,
กิมฺปนณฺเณ กิลเลสา. "ตโยเม ภิกฺขเว
อคฺคิ รากคฺคิ โทสคฺคิ โมหคฺคิ"^๑ ปน
กิลเลสนายกา ตโย เอว กิลเลสา
วุตฺตทา, ตสฺมปฺยตฺตปิ ปน ทนฺนติเยว.

๑๐. พรรณนามาติกาถา

๔๐. บัดนี้พระมหาเถระใครจะชม-
เชยธรรม ก็อสมณวิปัสสนามรรคและนิพพาน
ที่ท่านได้แสดงไขแล้ว ในคัมภีร์ปฏิสมุทฺธิท-
มรรคทั้งสิ้นโดยปริยายต่าง ๆ ด้วยอำนาจ
ความต่าง ๆ แห่งอาการไว้ในลำดับแห่ง
วิปัสสนากถา จึงยกบทมาติกามา ๑๘ บท
มีบทว่า นิจฺฉาโต เป็นต้นขึ้นแสดงแล้วกล่าว
กถาชื่อว่ามาติกาถา ด้วยอำนาจการแสดง
ไซ้บทมาติกาเหล่านั้น. พรรณนาความไป
ตามลำดับ ซึ่งอรรถที่ยังไม่เคยพรรณนาแห่ง
มาติกาถานั้นดังต่อไปนี้. เบื้องต้นจะ
อธิบายในมาติกา บทว่า นิจฺฉาโต ได้แก
ไม่เหี่ยวแห้ง. จริงอยู่ กิลเลสทั้งหมด ชื่อว่า
เหี่ยวแห้งแล้ว เพราะประกอบไปด้วยความ
บีบคั้น, แม้ราคะที่เป็นไปติดต่อกัน ก็ยอม

^๑ พ. อิติ. ๒๕/๓๐๑, ที. ปา. ๑๑/๒๒๔
องฺเก สงฺคีตฺติสฺตตฺตโนโย.

เอวํ ฉาทกิเลสภาวโต นิจฺจาทโต. โภโก โส ? วิโมกฺขสมฺปนฺนํ เชน วิโมกฺโขติ ทญฺจพฺโพ. มุจฺจตีติ โมกฺโข. วิมุจฺจตีติ วิโมกฺโขติ อตฺถโถ. อิทเมกํ มาติกาปทํ. วิชฺชาวิมุตตีติ วิชฺชาเยว วิมุตฺติ. อิทเมกํ มาติกาปทํ. ฉานวิโมกฺโขติ ฉานเมว วิโมกฺโข. อิทเมกํ มาติกาปทํ. เสสานิ เอเกกาเนวาทิ เอวํ เอกุณวีสติ มาติกาปทานิ.

เผาสร้ระก่อน, จะป่วยกล่าวไปไยถึงกิเลส เหล่าอื่นเล่า ? ก็กิเลส ๓ กองนั้นแหละ เป็นนายของกิเลส อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองเหล่านี้ คือ ไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ" ดังนี้, ส่วนกิเลสแม่ที่สัมปยุตด้วยกิเลส ๓ กองนั้นย่อมเผาเหมือนกัน. ธรรมชื่อว่า นิจฺจาทะ (หายทิว) นั้น เพราะไม่มีกิเลส ที่ทำให้ทิวอย่างนี้. ธรรมนั้นคืออะไร ? พึงเห็นว่า ไคแกวิโมกฺข เพราะเนื่องด้วย วิโมกฺข. ธรรมชื่อว่า โมกฺขะ เพราะอรรถ ว่า หลุดพ้น. อธิบายว่า ชื่อว่า วิโมกฺข เพราะอรรถว่า พนวิเศษ. สองบทนี้เป็นบท มาติกาเดียว. บทว่า วิชฺชาวิมุตฺติ ไคแก วิมุตฺติคือวิชชานั้นเอง. บทนี้เป็นบทมาติกา เดียว. คำว่า ฉานวิโมกฺข ไคแกวิโมกฺขคือ ฉานนั้นเอง. บทนี้ก็เป็นบทมาติกาเดียว. บทมาติกาที่เหลือ เป็นบทมาติกาแต่ละบท ๆ เหมือนกัน ฉะนั้นรวมเป็นบทมาติกา ๑๔ บท อย่างนี้.

คุณหญิงวิจิตรวาทน์ พันธุ์คงชื่น

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๕๑. เนกขมเมน กามจฺจนฺทโต
นิจฺฉาโตติ เนกขมเมน กามจฺจนฺทโต
 อเปตคฺตา กามจฺจนฺทโต นิกฺกิลโส โยคี.
 เตน ปฏิลทฺธ เนกขมมมฺปิ นิจฺฉาโต
นิกฺกิลโส วิโมกฺโข. เอว เสเสสฺสปี.
เนกขมเมน กามจฺจนฺทโต มฺจุจฺตฺติ
วิโมกฺโขติ เนกขมเมน กามจฺจนฺทโต
 โยคี มฺจุจฺตฺติ ค เนกขมม วิโมกฺโขติ
อตุโถ. เอว เสเสสฺสปี. วิชฺชตฺติ วิชฺชาติ
สภาวโต วิชฺชติ อตุถิ อุปฺลพฺภตฺติ วิชฺชา
นามาติ อตุโถ.

๕๑. คำว่า เนกขมเมน กามจฺจนฺทโต
นิจฺฉาโต ความว่า โยคี ชื่อว่าผู้มีกิเลสออก
 ไปจากกามฉันทะ เพราะเป็นผู้ปราศจาก
 กามฉันทะด้วยเนกขัมมะ. แม้เนกขัมมะที่
 โยคินั้นได้มาก็ชื่อนิฉาตะ ไม่กระหายหิว
 (คือไม่มีตัณหา) นิกกิลสะมีกิเลสออกแล้ว
 วิโมกชะหลุดพ้นแล้ว. แม้ในคำที่เหลือก็
 อย่างนี้. คำว่า ชื่อวิโมกข์ เพราะอรรถ
ว่าพ้นจากกามฉันทะด้วยเนกขัมมะ ความว่า
 โยคีย่อมพ้นจากกามฉันทะ ด้วยเนกขัมมะ
 เหตุนั้นเนกขัมมะนั้นจึงชื่อว่าวิโมกข์. แม้ใน
 บทที่เหลือก็อย่างนี้. บทว่า วิชฺชตฺติ วิชฺชา
 ความว่า ชื่อว่าวิชชา เพราะอรรถว่ามี คือ
มีอยู่ใดแก่ใดอยู่โดยสภาวะ.

อถวา สภาวชานนฺตถ ปฏิปนฺเนหิ โยคีหิ
สภาว เวทียติ ชานนียตฺติ วิชฺชา นามาติ
อตุโถ. อถวา วิเสสลาภตถ ปฏิปนฺเนหิ
โยคีหิ เวทียติ ปฏิลาภียตฺติ วิชฺชา

อีกอย่างหนึ่ง ความว่า ชื่อว่า วิชชา
 เพราะอรรถว่าอันโยคีทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติเพื่อ
รู้สภาวะธรรมรู่อยู่ ทราบอยู่. อีกอย่างหนึ่ง
 ความว่า ชื่อว่าวิชชา เพราะอรรถว่าอัน

๑ ส. อ. วิเสสภาวลาภตถ.

นามาติ อตฺโถ. อถวา อตฺตนา วินฺทิตพฺพํ
 ภูมี วินฺทิตี ลภตฺตี วิชฺชา นามาติ อตฺโถ.
 อถวา สภาวทสฺสเนเหตุตฺตา สภาวํ วิทิตํ
 กโรตฺตี วิชฺชา นามาติ อตฺโถ. วิชฺชนโต
มฺจฺจติ, มฺจฺจนโต วิชฺชตฺตี ยถาวุตฺโต
 ธมฺโม ยถาวุตฺเตนตฺเถน วิชฺชมาโน
 ยถาวุตฺตโต มฺจฺจติ, ยถาวุตฺตโต
 มฺจฺจมาโน ยถาวุตฺเตนตฺเถน วิชฺชตฺตี
 วิชฺชาวิมุตฺติ นามาติ อตฺโถ.

โยก็ั้งหลายผู้ปฏิบัติเพื่อใดคุณวิเศษ เสวย
 อยู่คือใดเฉพาะอยู่. อีกอย่างหนึ่ง ความว่า
 ชื่อว่าวิชา เพราะอรรถว่า ประสบอยู่
 ใดอยู่ซึ่งภูมิที่ตนพึงประสบ. อีกอย่างหนึ่ง
 ความว่า ชื่อว่าวิชา เพราะทำสภาวะให้
 ปราบกฎ เพราะเป็นเหตุแห่งการเห็นสภาวะ.
 คำว่า เมื่อมีอยู่ ก็ยอมพน, เมื่อพนอยู่ก็ยอมมี
 ความว่า ธรรมตามที่กล่าวแล้ว เมื่อมีอยู่
 โดยอรรถตามที่กล่าวแล้ว ก็ชื่อว่าพนจาก
 ธรรมตามที่กล่าวแล้ว, เมื่อพนจากธรรม
 ตามที่กล่าวแล้ว ก็ชื่อว่าเมื่อมีอยู่โดยอรรถตาม
 ธรรมที่กล่าวแล้ว เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า
 วิชาวิมุตติ.

กามจฺจนทํ สํวรฺภู เจนาติ
 กามจฺจนทนิวารณฺณ เจน ตํ เนกขมฺมํ
สํลวิสุตฺติ นามาติ อตฺโถ. ตํ เยว
 อวิกฺเขปเหตุตฺตา อวิกฺเขปญฺเณ
จิตฺตวิสุตฺติ. ทสฺสเนเหตุตฺตา ทสฺสณฺเณ
ทิจฺฉิวิสุตฺติ. เสเสสุปี เอเสว นโย.
ปฺปฏิปฺปสฺสํ เภตฺตี เนกขมฺมาทีนา

คำว่า กามจจนทํ สํวรภูเจนา ความว่า
 เนกขัมมะนั้น ชื่อว่าสํลวิสุตฺติ เพราะอรรถว่า
 ห้ามกามฉันทะได้. เนกขัมมะนั้นนั่นแหละ
 ชื่อว่า จิตฺตวิสุตฺติ โดยอรรถว่าไม่ฟุ้งซ่าน
 เพราะเป็นเหตุแห่งความไม่ฟุ้งซ่าน. ชื่อว่า
ทิจฺฉิวิสุตฺติ โดยอรรถว่า เห็น เพราะเป็น
 เหตุแห่งการเห็น. แม้ในบทที่เหลือก็มีนัย

คุณหญิงวิจิตรฯ พันธุ์คงชื่น
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

กามจุนหาทิกั โยคาวจโร ปฏิปสุ-
สมุภคตตี เนกขมมาทิกโก ฐมโม ปสฺสทุติ
นามาติ อตุโถ. ปหีนตฺตาติ เตน เตน
ปหาเนน ปหีนตฺตา. ฉาตฺตฺตฺตา เตน ฉาตฺตฺตฺตา
ฉาตฺตฺตฺตา เตน ฉาตฺตฺตฺตา เตน
ฉาตฺตฺตฺตา เตน ฉาตฺตฺตฺตา เตน
เนกขมมาทิกั ฉาตฺตฺตฺตา นามาติ อตุโถ.
ทิสฺสจฺจตฺตา ทิสฺสจฺจตฺตา อตุโถ. ทิสฺสจฺจตฺตา
นโย. ทิสฺสจฺจตฺตา โยคั, ^๑เนกขมมาทิกกา
ทิสฺสจฺจตฺตา?

นี้แหละ. คำว่า ย้อมระงับ ความว่า โยคา-
วจรย้อมระงับนิวรรณ์กามฉันทะเป็นต้น โดย
ธรรมมีเนกขัมมะเป็นต้น เพราะฉะนั้นธรรม
มีเนกขัมมะเป็นต้นจึงชื่อว่า ปัสสทุติ. คำว่า
เพราะละใดแล้ว ความว่า เพราะละใดแล้ว
ด้วยปหานะนั้น ๆ. คำว่า ชื่อว่าฉาตฺตฺตา โดย
อรรถวาทฺแล้ว ความว่า เนกขัมมะเป็นต้น
ชื่อว่าฉาตฺตฺตา โดยอรรถวาทฺแล้ว ด้วยอำนาจ
การพิจารณาฉาตฺตฺตา ด้วยอำนาจวิปัสสนา ด้วย
อำนาจการพิจารณามรรค. แม้ในบทที่ว่า
ทิสฺสจฺจตฺตา ทิสฺสจฺจตฺตา ก็มีนัยนี้แหละ. โยคัศัพท์
เป็นกัตตาของบทว่า ทิสฺสจฺจตฺตา, ธรรมชาติมี
เนกขัมมะเป็นต้น ชื่อทิสฺสจฺจตฺตา.

เนกขมมณีทฺเตเส เนกขมมัม
อโลภตฺตา กามราคโต นิสฺสจฺจตฺตา นิสฺสจฺจตฺตา.
ตโต นิกฺขนตฺตติ เนกขมมัม. "รูปานเมตํ

พิจฺจธาบวินิจฉัยในนิตฺเตสฺสเนกขมมัม
ตอไป เนกขมมัมสลัดออกแล้วจากกามราคะ
เพราะเป็นอโลภะ เหตุนี้จึงชื่อว่า นิสฺสจฺจตฺตา.

^{๑-๑} ฉ. อ. โปตฺถเกสฺส ปาฐทวํ นตฺถิ.

คุณกิตติ ภูสิตศักดิ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สังฆกรรมปกาสณี. ป-ท. ๘-๑๘

นิสฺสรณํ ยทิตฺถํ เนกขมฺมมนฺติ วุจฺจมาเน
 อารูปฺปิวิเสสํ อทิสฺสนโต วิเสสํ
 ทสฺสนตฺถํ อณฺณตฺถํ วุตฺตปาจกฺกเมเนว
 ยทิตฺถํ อารูปฺปนฺติ วุตฺตํ. ตณฺจ อารูปฺปี
 รูปโต นิกฺขนฺตตฺตา เนกขมฺมํ นามาติ
 อธิการวเสเนว วุตฺตํ โทติ. ภูตฺนฺติ
 อุปฺปาทสมาโยคทีปํ. สงฺขตฺนฺติ ปจฺจย-
 พลวิเสสทสฺสนํ. ปฏิจฺจสมฺปนฺนํ
 ปจฺจยสมาโยเคปิ ปจฺจยํ อพฺยา-
 ปารภาวทสฺสนํ.

ชื่อว่า เนกขัมมะ เพราะอรรถว่าออกไปแล้ว
 จากกามราคะนั้น. ท่านพระธรรมเสนาบดี
 กล่าวว่า ยทิตฺถํ อารูปฺปี โดยลำดับแห่งปาฐะ
 ที่กล่าวไว้ในที่นั้นเองเพื่อแสดงความต่าง
 กัน เพราะความต่างกันแห่งอรูป ไม่ปรากฏ
 ในเมื่อพูดอยู่ว่า "การสลัดออกจากรูปทั้ง-
 หลายนี้ชื่อว่า เนกขัมมะ". ท่านกล่าวอธิบาย
 วยสามารถแห่งอธิการอย่างเดียวกันว่า อรูป
 นั้นชื่อว่า เนกขัมมะ เพราะออกไปแล้วจาก
 รูป. บทว่า ภูตฺนฺติ เป็นคำแสดงความประกอบ
 รวมกันกับอุปาทะ. บทว่า สงฺขตฺ เป็นคำ
 แสดงถึงความต่างแห่งปัจจัย และกำลัง.
 บทว่า ปฏิจฺจสมฺปนฺนํ เป็นคำแสดงความ
 ไม่มีความชวนชวายแห่งปัจจัย แม้ประกอบ
 กันด้วยปัจจัย.

นิโรธ ตสฺส เนกขมฺมมนฺติ นิพฺพานํ ตโต
 สงฺขตโต นิกฺขนฺตตฺตา ตสฺส สงฺขตสฺส
 เนกขมฺมํ นาม. อารูปฺปสฺส จ นิโรธสฺส
 จ คหณํ อณฺณตฺถํ ปาเจ วุตฺตกฺกเมเนว

คำว่า นิโรธ ตสฺส เนกขมฺม ความว่า
 นิพพาน ชื่อว่า เนกขัมมะ แห่งสังขตะนั้น
 เพราะออกไปแล้วจากสังขตะนั้น. ท่านทำ
 การถือเอาอรูปและนิโรธโดยลำดับแห่งคำที่

คุณกิตติ ภูสิตศักดิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

กตฺ. "กามจุจนทสฺส เนกขมฺมํ เนกขมฺมณฺ" ติ ท่านกล่าวแล้วในปาฐะอื่นนั่นเอง. เมื่อ
 วุจฺจมาเน ปุนรุตฺตํ โหติ. เนกขมฺม- กล่าวอยู่ว่า "การออกไปจากกามฉันทะ
 วจเนเนว จ ตสฺส เนกขมฺมสิทฺธิ ติ ชื่อว่า เนกขัมมะ" ดังนี้ ย่อมเป็นอันท่าน
 อวตฺวา เสสเนกขมฺมเมว วุตฺตํ. ติ กล่าวซ้ำอีก. ก็เนกขัมมะคืออโลภะนั้น
 อชฺชกเมว. นิสฺสรณินิทฺเตเสปี อิมินาว สำเร็จเป็นเนกขัมมะ ด้วยการถือเนกขัมมะ
 นเยน อตฺถโก เวทิตพฺโพ. นิสฺสรณียา นั้นเพราะฉะนั้นท่านจึงไม่กล่าวเนกขัมมะคือ
 ธาตุโย ปเนตฺถ อชฺชกเมว เนกขมฺมณฺติ อโลภะนั้น กล่าวเฉพาะแต่เนกขัมมะที่เหลือ
 วุตฺตํ. ปวิเวโกติ ปวิวิตฺตภาโว เท่านั้น. คำนั้นตรงที่เดียว. ฟังทราบความ
 เนกขมฺมาทิกโกเยว. โวสฺสชฺชติติ โยคี, ในนิเทศแห่งนิสฺสรณะโดยนัยนี้แหละ. ท่าน
 เนกขมฺมาทโย โวสฺสคฺค. เนกขมฺมํ กล่าวไว้ว่า ก็ธาตุทั้งหลายที่พึงสลัดออกไป
 ปวตฺเตนฺโต โยคี เนกขมฺเมน จรติ ติ ชื่อว่าเนกขัมมะ อย่างตรงนั่นเองในที่นี้.
 วุจฺจติ. ติ ปน เนกขมฺมํ จริยา. เอส บทว่า ปวิเวโก แปลว่า ภาวะแห่งธรรม
 นโย เสเสสุปี. ฌานวิโมกฺขินิทฺเตเส ที่สังกัดแล้ว ไตฺแกธรรมมีเนกขัมมะเป็นต้น
 วตฺตพฺพํ วิโมกฺขกถายํ วุตฺตํ. เกวลํ ตตฺถ นั่นเอง. ศัพท์ว่าโยคีเป็นกัตตาของบทว่า
 "ชานาตีติ ฌานวิโมกฺโข" ติ^๑ วุตฺตํ, อธิ โวสฺสชฺชติ, ธรรมมีเนกขัมมะเป็นต้น ชื่อว่า
 ปน "ฌายตี" ติ^๒ ปุคฺคลาณฺญานาว โวสฺสคฺค. โยคีผู้ยังเนกขัมมะให้เป็นไป
 เทสนา กตาทิ^๓ อัย วิเสโส. ท่านเรียกว่า ประพฤติอยู่ด้วยเนกขัมมะ.

^๑ ขุ. ป. ๓๑/๓๖๘, (ภูมิพโลภิกขุ ๒/๗๑).

^๒ ฉ. "ชานาตีติ, ฌายตี" ติ, สี. ฌายตีติ.

^๓ อธิ โหติ.

ก็เนกขัมมะนั้นชื่อว่า จริยา. แม้นิเวศที่เหลือนั้นนี้. คำที่จะพึงกล่าวในนิเทศแห่งฌานและวิโมกข์ ขาพเจากล่าวไว้แล้วในวิโมกข์กถา. ในที่นั้นท่านกล่าวว่า "ชื่อว่า ฌาน-วิโมกข์ เพราะอรรถวารุ" อย่างเดียว, แต่ถึงอย่างนั้น ในที่นั้นท่านทำเทศนาเป็นบุคลาธิษฐานเที่ยวว่า "ยอมเพง" ที่กล่าวมานี้เป็นความต่างกัน.

๕๒. ภาวนาธิฏฐานชิวิตนิตุเทศเส
จ ปุคฺคฺลาธิฏฐานา เทศนา กถา. ฌมฺมโต
ปน ภาวนา นาม เนกขมฺมาทโยว.
อธิฏฐาน นาม เนกขมฺมาทิวเสน
ปติฏฺฐาปิตจิตฺตเมว. ชิวิต นาม
เนกขมฺมาทิวเสน ปติฏฺฐาปิตจิตฺตสฺส
สมฺมาอาสีโว นาม. โภ โส สมฺมาอาสีโว
นาม ? มิจฺฉาชีวา วิรตี, ฌมฺเมน
สฺเมน ปจฺจยปริเยสนวายาโม จ. ตตฺถ
สมฺ ชิวิตตี สมฺ ชิวิตตี, ภาวนปฺสฺกวจนํ
วา, สฺเมน ชิวิตตี วุตฺตํ โหตี. โน
วิสมนฺติ "สมฺ ชิวิต"ตี วุตฺตสฺสเว อตฺถสฺส

๕๒. อนึ่ง ในนิเทศแห่งภาวนาธิษฐานและชิวิต ท่านทำเทศนาเป็นบุคลาธิษฐานไว้. ก็โดยธรรม ธรรมทั้งหลายมีเนกขัมมะเป็นต้นนั้นแหละ ชื่อว่า ภาวนา. จิตที่ให้งังไว้ ด้วยอำนาจเนกขัมมะเป็นต้นนั้นแหละชื่อว่า อธิษฐาน. ชื่อว่า สมฺมาอาสีวะ แห่งบุคคลผู้มีจิตอันให้งังไว้แล้ว ด้วยอำนาจเนกขัมมะเป็นต้น ชื่อว่า ชิวิต. ชื่อว่า สมฺมาอาสีวะ นั้นคืออะไร ? คือความงดเว้นจากมิจฉาชีวะ และความพยายามในอันแสวงหาปัจจัยโดยธรรม โดยสมำเสมอ. ในบทเหล่านั้น บทว่า สมฺ ชิวิต แปลว่า เลี้ยง

ผลตำราวจตริพิชัย - คุณเปรมใจ ชำนาญไพโร
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปฏิเสธรเสน อวธารณ กต. สมา
ชีวิติ อากา^๑รนิทสนัน. โน มิจฉา
 ตสเสว นิยมน.

ชีวิตสมำเสมอ, อีกอย่างหนึ่ง เป็นคำแสดง
 ภาวนปุงสกะ, มีคำอธิบายว่า เลียงชีวิตโดย
 สมำเสมอ. บทว่า โน วิสม คือท่านทำเป็น
 อวธารณะ ด้วยอำนาจการปฏิเสธเนื้อความ
 ที่กล่าวไว้แล้วว่า "สม ชีวิติ" นั้นแหละ.
 บทว่า สมา ชีวิติ เป็นคำแสดงอาการ.
 บทว่า โน มิจฉา เป็นคำกำหนดอาการนั้น
 นั้นแหละ.

วิสุท ชีวิติ สภา^๑วิสุทธิยา วิสุท
ชีวิติ ชีวิติ. โน กิลิฏจน ตสเสว
 นิยมน. ยณฺเฑวาทิ อา^๑ทีหิ ฌาณ-
 สมปตฺติยา ยถาวุตฺตานิ ทิสฺสนัน อานิสฺส^๑
 ทสเสติ? ตตฺถ ยณฺเฑวาทิ ย^๑ ย^๑ เอว.
ขตฺติยปริสน ขตฺติยาน สนนิปาค. โส^๒
 หิ สมนฺตโต สีนฺติ เอตฺถ อกตพฺพุธิโนติ

บทว่า วิสุท ชีวิติ ไต่แกเลียงชีวิตบริสุทธิ์
 ด้วยความบริสุทธิ์ตามสภาพ. บทว่า โน
กิลิฏจ เป็นคำกำหนดการเลียงชีวิตบริสุทธิ์
 นั้นนั่นแหละ. ท่านแสดงอานิสฺสแห่งสัมปทา
 ทั้ง ๓ ตามที่กล่าวแล้วด้วยความถึงพร้อมแห่ง
 ญาณด้วยบทว่า ยณฺเฑว เป็นต้น. บรรดาบท
 เหล่านั้น บทว่า ยณฺเฑว ตักบทเป็น ย^๑ ย^๑

^{๑-๑} ฉ. ยณฺเฑวาทิ อาทีหิ ยถาวุตฺตานิ
 ทิสฺสนัน สมปทาน อานิสฺส ทสเสติ.
^๒ ส. เย หิ.

สังฆกรรมปกาสนี. ป-ท. ๘-๑๘

ปริสาตี วุจฺจติ. เอเสว นโย อิตฺรตฺตเย. เอว. บทว่า ชตฺตียปริสฺ ไต่แก่ที่ประชุมของ
 ชตฺตียาที่นี้เยว อากมนสมฺปตฺตียา จ กษัตริยฺหิงหลาย. ที่ประชุมนั้นเรียกว่าปริสา
 ณาณสมฺปตฺตียา จ สมฺนาคตฺตฺตา คังนี้ เพราะอรรถว่าเป็นที่จมลงโดยรอบ
 ตาสฺเยว จตฺสสนฺนํ คณฺม, น สุทฺธปริสาย^๑ ของผู้มีความรู้อันมิไต่ทำอะไรหลาย. ใน
วิสาร์โท ตีหิ สมฺปทาหิ สมฺปนฺโน^๒ บททั้ง ๓ นอกนั้นก็มันยนี้. ท่านถือเอาบริษัท
 วิคตสารชฺโช, นิพฺภโยติ อตุโถ. ๔ เหลานั้นเท่านั้น^๓ เพราะกษัตริย์เป็นต้น
อมงฺกฺกฺโต อสงฺกฺจฺโต น นิตฺเตชฺชฺโต. ประกอบด้วยสมบัติ คือการบรรลุและสมบัติ
 ตํ กิฺสฺสฺ เหตุติ ตํ วิสาร์ทตฺตํ เกน คือการรู้, ไม่ใช่ถือเอาบริษัทต่ำ ๆ. บทว่า
 เหตุนา เกน การณฺน โหตีติ เจติ วิสาร์โท ความว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยสัมปทา ๓
 อตุโถ. อิทานิ ตถา หีติ ตสฺส การณฺวจฺนํ. ปราศจากความครั่นคร้าม, อธิบายว่าไม่
 ยสฺมา ปน^๓ เอวํ ติสฺมปทาสมฺปนฺโน, กลัว. บทว่า อมงฺกฺกฺโต ไต่แก่ผู้ไม่เกอเขิน
 ตสฺมา "วิสาร์โท โหตี"ติ วิสาร์ทภาวสฺส คือไม่ใช่ผู้หมดเคช. บทว่า ตํ กิฺสฺสฺ เหตุ
 การณฺม ทสฺเสตฺวา นิฏฺจาเปตีติ. ความว่า ถาถามว่าความเป็นผู้เกลวกลานนั้น
 ยอมมีด้วยเหตุไรคือด้วยการณอะไร. บทว่า
ตถา หิ เป็นคำแสดงเหตุแห่งผู้เกลวกลานนั้น
 ณ บัดนี้. ก็เพราะโยคีเป็นผู้ถึงพร้อม ด้วย

๑ ฉ. สุทฺธปริสาย.
 ๒ ส. อิตฺติสมฺปนฺโน.
 ๓ ฉ. โปตฺถเก ปน-สทฺโท นตฺถิ.

๑ หมายถึง ชตฺตียะบริษัท พราหมณะบริษัท
 กฤหบดีบริษัท และสมณะบริษัท.

คุณวัธนา ศศะรณฺย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สัมปทา ๓ อย่างนี้, ฉะนั้นยอมเป็นผู้ชื่อว่า
มีความแกล้วกล้า ทานแสดงเหตุแห่งความ
แกล้วกล้าแล้วให้จบลงว่า "วิสาร์โท โหติ"
ดังนี้แล.

สทุธมฺมปฺปกาสินียา ปฏิสมฺภิตามคฺคณฺญจกถาย พรรณามาติกาภาในสัทธิสัมปกาสิโนรรตภา
มาติกาภาวณฺณา นิฏฺฐิตา. ปฏิสมฺภิตามรรค จบ.

นิฏฺฐิตา จูฬวคฺคสุสฺส อปฺพุพฺพุตฺถานวณฺณา. พรรณาโดยลำดับ ซึ่งเนื้อความที่ยังไม่เคย
พรรณนาแห่งจูฬวรรค จบ.

เอตฺตาวตา จ ติวคฺคสุสฺสคหิตสุสฺส สมตีส- ก็โดยลำดับแห่งคำเพียงเท่านั้น เป็นอันจบ
กถาปฏิมณฺฑิตสุสฺส ปฏิสมฺภิตามคฺคสุสฺส การพรรณนาความแห่งปฏิสมภิตามรรค อัน
อตุถวณฺณา นิฏฺฐิตา โหตฺตี. ประดับด้วยกถา ๓๐ บริบูรณ์ อันประมวล
ด้วยวรรคทั้ง ๓ ฉะนั้นแล.

สัทธรรมปกาสิณี. บ-ท. ๘-๑๘

คุณวธนา ศศะรมย์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นคมนกถา

มหาวคฺโค มชฺฌิโม จ
 จุฬวคฺโค จ นามโต
 ตโย วคฺคา อีธ วคฺคา
 ปมาณปฏิปาฏิยา.

วคฺเค วคฺเค ทส ทส
 กถา ยา ตา อุทฺริตา
 อุทฺทานกาถา สพฺพาสี^๑
 อีมา ตาสี ยถากุณฺม.

ณานํ ทิฏฺฐิ อานาปานี
 อินฺทริยํ วิโมกฺขปญฺจมํ
 คติ กมฺมํ วิปฺลลาโส
 มคฺโค มณฺโฑติ ตา^๒ทส.

นคมนกถา

ในพระคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคนี้ว่าโดย
 ลำดับแห่งประมาณ ท่านกล่าวไว้เป็น
 ๓ พรรค คือโดยชื่อ มหาพรรค ๑
 มัชฌิมพรรค ๑ จุฬพรรค ๑.

ในแต่ละพรรค ๆ ท่านกล่าวไว้
 พรรคละ ๑๐ กถา และอุทานกา
 พรรคเหล่านั้นมีคาถา สรุปความตาม
 ลำดับดังต่อไปนี้.

คือญาณกถา ๑ ทิฏฐิกถา ๑ อานาปาน-
 กถา ๑ อินทรียกถา ๑ วิโมกษกถา
 เป็นที่ ๕ คติกถา ๑ กรรมกถา ๑
 วิปลาสกถา ๑ มรรคกถา ๑ มัชฌ-
 กถา ๑ รวมด้วยกันเป็น ๑๐ กถา.

^๑ โป. อุทฺทานกถาวณฺณนา.

^๒ ส. อ. เต.

ตัสส๑ตถวณณา ยา
 ปุพฺพภูจกถานยํ ตถา ยุตฺตึ
 นิสฺสาย มยารทฺธา
 นิฏฺจานมุปากตา เอสา.

ยํ ตํ อุตฺตรมนฺตึ
 มนฺตึคฺคณฺยฺโต^๑ ยฺโต^๒จ สทฺธาย
 การยิ มหาวิหาเร
 ปริเวณฺมเนกสาธฺคฺคณฺ.

เถเรเนตฺถ นิสฺตา
 สฺมาปิตายํ มหาภิธาเนน
 ตติเย วสุเส จุติโต
 โมคฺคฺคฺลฺลานสฺส ภูปฺติโน.

การพรรณนาความ แห่งพระคัมภีร์
 ปฏิสัมภิทามรรคนั้นใด ข้าพเจ้าได้
 อาศัยนัยแห่งอรรถกถาเก่า เลขยুক্তี
 อย่างนั้นได้ปรารภแล้ว การพรรณนา
 ความ แห่งพระคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค
 นั้นได้จบลงแล้ว.

ท่านมนตรีชื่อว่าอุตฺตระ ผู้ประกอบ
 ควบคุมแห่งมนตรี และประกอบด้วย
 ศรัทธาได้สร้างบริเวณนั้นใด อันมีคุณ
 ให้สำเร็จประโยชน์มิใช่น้อยไว้ใน
 มหาวิหาร.

การพรรณนาความ แห่งปฏิสัมภิทา-
 มรรคนั้น อันพระเถระผู้มีนามว่า
 มหานามะ อาศัยในบริเวณนี้ รจนาจบ
 แล้วในปีที่ ๓ นับจากพระเจ้าโมค-
 คัลลานะสวรรคต.

^๑ อ. มนฺตึคฺคณฺยฺโต.

^๒ อ. โปตฺถเก อัย ปาโล นตฺถิ.

สมย์ อนุโลเมนต์
 เถราน์ เถรวาทที่ปาน์
 นิฏฐ์ คตา ยถาย์
 อฏฐกถา โลกहितชนนี.

อรรถกถานี้ ยังมาแก้กฏลแกโลกให้
 เกิดคล้อยตามลัทธิของพระเถระเจ้า
 ผู้เป็นประทีปแห่งเถรวาทได้ถึงความ
 สำเร็จแล้ว ฉันท.

ธมฺม อนุโลเมนต์
 อตฺตหิตํ ปฺรหิตญฺจ สํ เชนฺตนา
 นิฏฐ์ กจฺจนฺตฺ ตถา
 มโนรธา สพฺพสฺตฺตํ.

ขอมโนรธของสรรพสัตว์ทั้งหลาย อัน
 คล้อยตามธรรม ให้สำเร็จประโยชน์
 แก่กฏลแกตนและประโยชน์แก่กฏลแก
 คนอื่น จงถึงความสำเร็จฉันท.

สทฺธมฺมปฺปกาสินียา
 อฏฐกถาเยตฺถ คณฺธิทฺถุสเสหิ
 คณฺธิตา ตฺ ภาณวารา
 วิญญฺเญยฺยา อฏฐปญฺญาส.

ก็ในอรรถกถา สัทธรรมปกาสินี นี้ พึง
 ทราบว่า ท่านผู้ฉลาดในการคำนวณ
 ทั้งหลายได้คำนวณแล้วได้ ๕๘ ภาณ-
 วาร.

อานฺนุจฺเณน^๑ อสุสา
 ฉนฺโทพนฺุเชน คณฺธิยมาณา ตฺ
 จฺทฺทสฺสทฺสฺสสงฺขา
 คาถาย^๒ ปญฺจ จ สฺตานิ.

คำนวณฉันท ที่ผูกเป็นอนุจฺเณนฉันทได้
 หมั้นสี่พันห้าร้อยคาถา.

^๑ อ. อนุจฺเณน.

^๒ ฉ. คาถาโย.

สาสนจิริฎจิตตํ

โลกहितตถุญจ สาทเรณ มया

ปุณฺณํ อิมํ รจยตา

ยํ ปตฺตมณฺพปกํ วิปุลํ.

ปุณฺณเณ เตน โลโก

สทฺธมฺมรสายนํ ทสฺพลสุส

อุปฺกฤษฺชิตฺวา วิมลํ

ปฺปโปตฺตํ สุขํ สุเชเนวาติ.

สทฺธมฺมปฺปกาสินี นาม ปฏิสัมภิทามคฺคป-
ปกรณสุส อฏฺฐกถา นิฎฺฐิตา.

ข้าพเจ้าไตรจนาพระคัมภีร์อรรถกถา
สัทธรรมปกาสินีนี้ ด้วยความเอื้อเพื่อ
เพื่อความดำรงอยู่มั่นคงในกาลนานแห่ง
พระศาสนา และเพื่อเกื้อกูลแก่สัตว์-
โลก ไต่บุญอันไพบุลย์มากมายอันใด.

ด้วยผลบุญอันนั้น ขอสัตว์โลกจงได้
เสวยรสแห่งพระสัทธรรม ของ
พระทศพลอันปราศจากมลทินบรรลู่ถึง
ความสุขโดยง่ายอย่างเดี่ยวเทอญ.

สัทธรรมปกาสินีอรรถกถาแห่งพระคัมภีร์ปฏิ-
สัมภิทามรรค จบ.

คุณวิธนา ศศะรมย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ใบแจ้ง

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ขอเรียนให้ทราบว่า

1. ท่านที่ได้รับพระคัมภีร์ ฉบับ "ภูมิพลโลกิขุ" แล้วปรากฏว่าพบข้อบกพร่องในเนื้อหาพระคัมภีร์ เป็นต้นว่า

- หน้าหนังสือขาดหายไป
- เลขหน้าหนังสือไม่เรียงตามลำดับ
- ข้อความพิมพ์เลอะเลือน อ่านไม่ชัด

ฯลฯ

โปรดส่งพระคัมภีร์คืนไปยัง มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ในบริเวณวัดสระเกษ ฯ

ถนนจักรพรรดิพงษ์ กรุงเทพฯ 10100

โทร.223-0316, 221-8001

มูลนิธิ ฯ ยินดีส่งพระคัมภีร์เล่มใหม่ทดแทนให้ท่าน ทางไปรษณีย์ทันที และจะออกค่าใช้จ่ายในการส่งหนังสือคืนให้ท่านด้วย

2. ถ้าหากท่านพบคำผิด กรุณาแจ้งมาด้วย เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

ด้วยความขอบพระคุณอย่างยิ่ง.

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Notice

1. In case of your "Bhumibalo Bhikkhu" CANON contains the following deficiencies :

- Page(s) missing
- Page number(s) not in order
- Printing(s) unclear/unreadable

Please return such defect CANON to

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Wat Srakesa Compound

Chakrabardibong Road

BANGKOK 10100

Tel.2230316, 2218001

The Foundation will immediately replace you with a new copy and will also refund you the return postage.

2. If you found any error(s) in your CANON copy, please let us know so that the correction(s) can be done accordingly.

Thank you very much for your kind cooperation.